

HUMAN RIGHTS JOURNAL 2026

Θεματικό Αντικείμενο:

Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη
σε Ελλάδα και Κύπρο την
τελευταία 20ετία μέσα από
τη νομολογία του ΕΔΔΑ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Γραφείο στην Ελλάδα

ΟΔΕΘ

together.eu

for democracy

Εισαγωγικό Σημείωμα

Το ψηφιακό περιοδικό που διαβάζετε, είναι αποτέλεσμα πολύμηνης έρευνας και συλλογικής εργασίας των αναλυτών του Ομίλου Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων, και αποτελεί την ψηφιακή αποτύπωση του 4ου μέρους του project του ΟΔΕΘ με τίτλο «Υποθέσεις που απασχόλησαν τη δικαιοσύνη σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο».

Ειδικότερα, το εν λόγω project περιλαμβάνει δύο σκέλη: στο μεν πρώτο το οποίο δημοσιεύτηκε τον Φεβρουάριο του 2021, παρουσιάζονται αποφάσεις αποκλειστικά του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης (εφεξής ΔΔΔ), του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (εφεξής ΔΠΔ), του ad hoc ΔΠΔ για την πρώην Γιουγκοσλαβία και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), εστιάζοντας περισσότερο στον κλάδο του δημοσίου διεθνούς δικαίου μέσω της ανάλυσης της σχετικής νομολογίας. Στο δε δεύτερο μέρος του project το οποίο έχει τη μορφή ψηφιακού περιοδικού υπό τον τίτλο «The Human Rights Journal», το ενδιαφέρον επικεντρώνεται κυρίως σε αποφάσεις παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων τα οποία αποτελούν το πλέον σημαντικό έρεισμα για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας με γνώμονα την υπηρετήση των ύψιστων αρχών και αξιών.

Μέσω των υποθέσεων που παρουσιάζονται στο 3ο τεύχος του «The Human Rights Journal», αναλύεται το περιεχόμενο του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο αρ. 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ), αλλά και οι απορρέουσες εξ' αυτού υποχρεώσεις για τα συμβαλλόμενα κράτη με στόχο τελικώς, την προστασία ενός εκ των πλέον θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, αλλά και τη διασφάλιση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Περαιτέρω, το ενδιαφέρον στο παρόν πόνημα εστιάζεται σε ελληνικές και κυπριακές υποθέσεις που εκδικάστηκαν και δημοσιεύτηκαν από το ΕΔΔΑ εντός της τελευταίας 20ετίας, αναδεικνύοντας αφενός δυσλειτουργίες και διαρθρωτικές αδυναμίες των δικαιοσύνης συστημάτων των δύο χωρών και αφετέρου, την ανάγκη αποτελεσματικής εφαρμογής των εγγυήσεων του άρθρου 6 ΕΣΔΑ. θέτοντας επί τάπητος το ζήτημα των παθογενειών που αντιμετωπίζουν τα δικαικά συστήματα των 2 χωρών και την αναγκαιότητα αντιμετώπισής τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό Σημείωμα
Λυδία Νίκα

σελ. 2

Θεματική Ενότητα 1 - Ελληνικές Υποθέσεις

Υπόθεση Τσατάνη κατά Ελλάδας: το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και το ζήτημα της αμεροληψίας των δικαστικών οργάνων

Εβελίνα Τουλουπάκη

σελ. 07

Η υπόθεση «Εκκλησία της Ελλάδος κατά Ελλάδος»: Ο πυρήνας του δικαιώματος πρόσβασης σε Δικαστήριο και τα Όρια του Δικονομικού Φορμαλισμού

Στεφανία Ζούρκα

σελ. 12

Η υπόθεση Τσιώλης κατά Ελλάδας και η παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο (αρ. 6 ΕΣΔΑ)

Γιάννης Σερέφας

σελ. 20

Το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα ταχείας έκδοσης απόφασης σε περίπτωση υποβολής αίτησης αποφυλάκισης: η υπόθεση Μπέλτσιος κατά Ελλάδας του ΕΔΔΑ

Κατερίνα Δημητρακοπούλου

σελ. 25

Η Υπόθεση Μακρυλάκης κατά Ελλάδος και η τυπολατρία των ελληνικών δικαστηρίων

Πηνελόπη Λιάκου

σελ. 29

Η υπόθεση Παπαργυρίου κατά Ελλάδας και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη

Μυρτώ Λύκα

σελ. 34

Η υπόθεση Κακαμούκας και λοιποί κατά Ελλάδας και το ζήτημα της έκδοσης δικαστικών αποφάσεων εντός ευλόγου χρόνου

Γιώργος Στεφανίδης

σελ. 37

Θεματική Ενότητα 2 - Κυπριακές Υποθέσεις

Υπόθεση *Altius Insurance Ltd* κατά Κύπρου: η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης ως ζήτημα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων σελ. 43

Νικολέτα Σαράντου

Η υπόθεση *Λουκαΐδη* κατά Κύπρου και η παραβίαση του δικαιώματος χρηστής απονομής της δικαιοσύνης (άρ. 6 ΕΣΔΑ) σελ. 46

Κατερίνα Καπετάνου

Η υπόθεση *Κουλίας* κατά Κύπρου και η προστασία του δικαιώματος αμερόληπτης κρίσης του δικαστηρίου σελ. 50

Ναταλία Ηλιάδη

Η αντικειμενική αμεροληψία των δικαστών υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ: Η συμβολή της υπόθεσης *Nicholas v. Cyprus* σελ. 54

Λυδία Νίκα

Η υπόθεση *Παναγιώτου* κατά Κύπρου και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ σελ. 60

Στέλλα Μπουγιούκου

Η υπόθεση *Αρέστη Χαραλάμπους* κατά Κύπρου και το δικαίωμα στην εύλογη διάρκεια της δίκης βάσει του αρ. 6 ΕΣΔΑ σελ. 65

Αλεξάνδρα Αναργύρου

Αντικείμενο Ενδιαφέροντος:

«Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη σε Ελλάδα και Κύπρο την τελευταία 20ετία μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ»

Ενότητα 1: Ελληνικές υποθέσεις

Υπόθεση Τσατάνη κατά Ελλάδας: το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και το ζήτημα της αμεροληψίας των δικαστικών οργάνων

Εβελίνα Τουλουπάκη

Ασκούμενη Δικηγόρος, LL.M. (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης), LL.B. (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης), Αναλύτρια (ΟΔΕΘ)

Μέσω της παρούσας ανάλυσης, επιχειρείται να παρουσιαστούν τα πραγματικά και νομικά περιστατικά της υπόθεσης Τσατάνη κατά Ελλάδος, υπό το πρίσμα του άρθρου 6§1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ). Το εν λόγω δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, συνιστά θεμελιώδη εγγύηση κάθε δημοκρατικής κοινωνίας και αποτελεί μία ευθύνη βαρύνουσας σημασίας για τους δικαστικούς λειτουργούς του εκάστοτε κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ως γνωστόν, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα και το οποίο θα αποφασίσει είτε ως προς αμφισβητήσεις για τα αστικής φύσης δικαιώματα και υποχρεώσεις του είτε για τη βασιμότητα ή μη κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης.

Η παρούσα υπόθεση αφορά την πειθαρχική δίωξη που ασκήθηκε κατά της πρώην εισαγγελέως στο Εφετείο Αθηνών κ. Γεωργίας Τσατάνη, Ελληνίδας υπηκόου, γεννηθείσας το 1952 (ECHRCaseLaw, 2025), ότε το 2015 χειριζόταν τον φάκελο της δικογραφίας που αφορούσε την υπόθεση του κ. Βγενόπουλου και των συνεργατών του, στην οποία εμπλέκονταν Έλληνες και Κύπριοι πολίτες. Κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, σύμφωνα με όσα κατήγγειλε η κ. Τσατάνη, υπήρξε πίεση εκ μέρους του κ. Δημήτρη Παπαγγελόπουλου -πρώην αναπληρωτή υπουργού Δικαιοσύνης-, για επιστροφή της δικογραφίας στην Εισαγγελέα Διαφθοράς κ. Ελένη Ράικου, προκειμένου να ασκηθούν ποινικές δίωξεις (Βουλή των Ελλήνων, 2020, σελ. 346-347), παρά το γεγονός ότι αναμφισβήτητα δεν είχε την αρμοδιότητα ο κ. Παπα-

γγελόπουλος να παρεμβαίνει στην άσκηση των καθηκόντων των αρμοδίων δικαστικών λειτουργιών.

Η απόφαση της εισαγγελέως Τσατάνη να θέσει την υπόθεση στο αρχείο, είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει τον Μάρτιο του 2016 πειθαρχική προκαταρκτική έρευνα σε βάρος της από την τότε Πρόεδρο του Αρείου Πάγου, κ. Βασιλική Θάνου (εφεξής Β.Θ.), μετά και από τις ανησυχίες που εξέφρασαν ο Υπουργός Δικαιοσύνης και ο Γενικός Εισαγγελέας της Κύπρου. Η κ. Β.Θ. κάλεσε την κ. Τσατάνη να υποβάλλει γραπτές εξηγήσεις εντός 10ημέρου (European Court of Human Rights, 2026, par. 5). Η κ. Τσατάνη υπέβαλε στη συνέχεια αναφορά στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου (εφεξής Α.Π.), καταγγέλλοντας το γεγονός ότι ο κ. Παπαγγελόπουλος είχε αναφερθεί στην εκκρεμούσα εναντίον της πειθαρχική διαδικασία σε ομιλία του στο Κοινοβούλιο στις 29 Μαρτίου 2016, παρά τον μυστικό και εμπιστευτικό χαρακτήρα της διαδικασίας. Επιπλέον, τόνισε πως η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης ήταν αρμοδιότητα του Εισαγγελέως του Α.Π. και όχι της κ. Β.Θ. (European Court of Human Rights, 2026, par. 6). Στις 4 Απριλίου 2016, η κ. Τσατάνη υπέβαλε και γραπτές εξηγήσεις στην κ. Β.Θ. συνοδευόμενες από αίτηση εξαίρεσής της, ισχυριζόμενη πως η τελευταία δεν ήταν αμερόληπτη δεδομένου ότι: α) είχε παράσχει στον αναπληρωτή Υπουργό Δικαιοσύνης εμπιστευτικές πληροφορίες αναφορικά με την πορεία της εκκρεμούσας πειθαρχικής διαδικασίας, β) είχε αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με τον αναπληρωτή Υπουργό Δικαιοσύνης και με Κύπριους αξιωματούχους λόγω της προηγούμενης ιδιότητάς της ως υπηρεσιακής Πρωθυπουργού τον Σεπτέμβριο του 2015 και γ) είχε απευθύνει ερωτήσεις στο πλαίσιο της εξέτασης δείχνοντας μία εμφανώς προκατειλημμένη στάση, ενώ παράλληλα της είχε αποστερήσει τη δυνατότητα πρόσβασης στον πλήρη φάκελο της δικογραφίας (European Court of Human Rights, 2026, par. 9).

Στη συνέχεια και συγκεκριμένα στις 12 Απριλίου 2016, η κ. Β.Θ. ανέθεσε την προκαταρκτική έρευνα σε Αντιπρόεδρο του Α.Π., δηλώνοντας πως η αίτηση εξαίρεσης ήταν καταχρηστική, με σκοπό την καθυστέρηση της διαδικασίας (European Court of Human Rights, 2026, par. 13). Εκτός αυτού, η Πρόεδρος του Α.Π. προέβη και στη δημοσίευση σχετικού επίσημου δελτίου τύπου όπου αναφέρθηκε ρητά στην κ. Τσατάνη και χαρακτήρισε την αίτηση εξαίρεσής της αβάσιμη και καταχρηστική, δηλώνοντας ότι παρεμπόδιζε «μεγάλα και διαπλεκόμενα συμφέροντα» (European Court of Human Rights, 2026, par. 32). Η Αντιπρόεδρος του Α.Π., ολοκληρώνοντας τη διενέργεια της προκαταρκτικής έρευνας, απέρριψε το αίτημα εξαίρεσης ελλείψει εννόμου συμφέροντος και πρότεινε να ασκηθεί πειθαρχική δίωξη από την κ. Β.Θ. εναντίον της κ. Τσατάνη, όπως και συνέβη στις 24 Ιουνίου 2016 ενώ η αίτηση εξαίρεσης που υπέβαλλε η προσφεύγουσα κατά της κ. Β.Θ. κρίθηκε απαράδεκτη καθώς δεν είχε υποβληθεί στον Εισαγγελέα του Α.Π. σύμφωνα με τα άρθρα 17§2, 19 και 20 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (European Court of Human Rights, 2026, par.18). Τελικώς, η κ. Τσατάνη παραπέμφθηκε στο Επταμελές Πειθαρχικό Συμβούλιο του Α.Π., το οποίο με την υπ' αριθ. 22/2016 απόφασή του απέρριψε τις ενστάσεις της περί ακυρότητας της προδικασίας και την κήρυξε ένοχη για βαριά αμέλεια, η οποία έβλαψε το κύρος της δικαιοσύνης. Το Συμβούλιο έκρινε πως η κ. Τσατάνη αρχειοθέτησε ποινικές υποθέσεις που υπάγονταν στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Εισαγγελέα Διαφθοράς και συγχρόνως, παραβίασε συμφωνία που είχε συναφθεί στο πλαίσιο του Οργανισμού της Ε.Ε. για τη Συνεργασία στον Τομέα της Ποινικής Δικαιοσύνης (Eurojust) μεταξύ των ελληνικών και κυπριακών αρχών. Για αυτό τον λόγο, της επεβλήθη η ποινή της στέρησης αποδοχών 60 ημερών (European Court of Human Rights, 2026, par. 22).

Ακολουθως, η κ. Τσατάνη άσκησε έφεση κατά της προαναφερόμενης απόφασης, η οποία εκδικάστηκε από το Εννεαμελές Πειθαρχικό Συμβούλιο του Α.Π. και απορρίφθηκε με το επιχείρημα ότι: α) η αίτηση εξαίρεσης κατά της κ. Β.Θ. ήταν αβάσιμη και β) η κ. Β.Θ. είχε την εξουσία βάσει εθνικής νομοθεσίας (συγκεκριμένα το δικαίωμα που της παρέχει το άρθρο 99§9 του Ν. 1756/1988) να διενεργεί προσωπικά προκαταρκτικές πειθαρχικές έρευνες και να ασκεί πειθαρχική δίωξη, εάν μία υπόθεση παρουσίαζε μεγάλο κοινωνικοοικονομικό ενδιαφέρον ή είχε λάβει δημοσιότητα (European Court of Human Rights, 2026, par. 23).

Κατόπιν τούτων, η κ. Τσατάνη προσέφυγε κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), με την υπ' αριθ. 42514/2026 ατομική προσφυγή της, επικαλούμενη παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, ήτοι του άρθρου 6§1 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ, «Το Δικαστήριο μπορεί να επιληφθεί της εξέτασης προσφυγής που υποβάλλεται από κάθε φυσικό πρόσωπο, μη κυβερνητικό οργανισμό ή ομάδα ατόμων, που ισχυρίζεται ότι είναι θύμα παραβίασης, από ένα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη, των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση ή στα Πρωτόκολλά της. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μην παρεμποδίζουν με κανένα μέτρο την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αυτού» (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1950). Η προσφυγή δε, εισήχθη παραδεκτως ενώπιον του ΕΔΔΑ, καθώς η κ. Τσατάνη ήταν Ελληνίδα υπήκοος που επικαλέστηκε παραβίαση της ΕΣΔΑ από κράτος- μέλος συμβαλλόμενο σε αυτή, έχοντας εξαντλήσει τα διαθέσιμα εσωτερικά ένδικα μέσα, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 35 της ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2021).

Το Δικαστήριο στην απόφασή του έκρινε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6§1 της ΕΣΔΑ, τονίζοντας πως αυτό (το άρθρο) εγγυάται τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας συμπεριλαμβανομένης της εγγύησης αμεροληψίας. Ειδικότερα, το Δικαστήριο σχολίασε πως τα Πειθαρχικά Συμβούλια του Α.Π. λειτουργούν ως δικαστήρια με πλήρη δικαιοδοσία με στόχο την απόδοση ή μη πειθαρχικής ευθύνης με ταυτόχρονη τήρηση των εγγυήσεων του άρθρου 6 ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2026, par. 72). Ως εκ τούτου, η εξέταση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας περιορίστηκε σε εκείνη που διεξήχθη ενώπιον των Πειθαρχικών Συμβουλίων.

Όσον αφορά την παραβίαση του άρθρου 6§1, στην εν λόγω διάταξη τονίζεται ρητά ότι: «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα, το οποίο θα αποφασίσει είτε ως προς αμφισβητήσεις για τα αστικής φύσης δικαιώματα και υποχρεώσεις του είτε για το βάσιμο κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης». Η έννοια της «κατηγορίας ποινικής φύσεως», όπως αυτή αναφέρεται στο άρθρο 6§1, είναι αυτόνομη ενώ προκειμένου να διαπιστωθεί η στοιχειοθέτησή της, χρησιμοποιούνται εκ μέρους του Δικαστηρίου τα περίφημα κριτήρια Engel (European Court of Human Rights, 2026, par. 47), όπως αυτά έχουν προκύψει νομολογιακώς μέσω της ομώνυμης απόφασης του ΕΔΔΑ (Πρεδεβούρου, 2015, σελ. 525). Ειδικότερα, το πρώτο κριτήριο αφορά τον χαρακτηρισμό της εκάστοτε παράβασης στο εθνικό δίκαιο που χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για την περαιτέρω εξέταση της διάταξης. Το δεύτερο κριτήριο, σχετίζεται με τη φύση της παράβασης ενώ όταν ένας κανόνας απευθύνεται σε αόριστο αριθμό προσώπων που δεν εμπίπτουν σε ειδικό καθεστώς, τότε γίνεται λόγος περί ποινικού χαρακτήρα της κύρωσης.

Επιπροσθέτως, το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψη και τον σκοπό της εκάστοτε κύρωσης και αν αυτός είναι ο κολασμός του δράστη, ώστε να αποφευχθεί τυχόν υποτροπή του, τότε πάλι πρόκειται για κύρωση ποινικής φύσεως. Το τελευταίο κριτήριο που λαμβάνεται υπόψη δε, είναι η βαρύτητα της κύρωσης (European Court of Human Rights, 2026, par. 47).

Εν προκειμένω, ο ισχυρισμός της κ. Τσατάνη πως στην εν λόγω υπόθεση το άρθρο εφαρμοζόταν ως προς τα ζητήματα τόσο ποινικής όσο και αστικής φύσεως απορρίφθηκε διότι, σύμφωνα με το Δικαστήριο, η διαδικασία που κινήθηκε εναντίον της και οι κυρώσεις που υπέστη ήταν καθαρά πειθαρχικής και όχι ποινικής φύσεως. Το Δικαστήριο άλλωστε σε πλήθος υποθέσεων έκρινε ότι οι πειθαρχικές διαδικασίες εναντίον δικαστών δεν ισοδυναμούν με ποινικής φύσεως κατηγορία εναντίον τους (όπως στις υποθέσεις *Kamenos v. Cyprus*, *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, *Χχοχhaj v. Albania*). Σύμφωνα με τα ως άνω δε, το Δικαστήριο κατέληξε πως το επίμαχο άρθρο δεν τυγχάνει εφαρμογής ως προς το ποινικό σκέλος του (European Court of Human Rights, 2026, par. 48).

Όσον αφορά τις αμφισβητήσιες δικαιωμάτων αστικής φύσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι σύμφωνα με τα κριτήρια *Eskelinen*, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στην απόφαση *Vilho Eskelinen* και λοιποί κατά Φινλανδίας, η ιδιότητα του «δημοσίου υπαλλήλου» δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να εξαιρεθεί ένα πρόσωπο από την προστασία του άρθρου, εκτός αν πληρούνται δύο συγκεκριμένες προϋποθέσεις (European Court of Human Rights, 2026, par. 50). Ειδικότερα, τεκμαίρεται η εφαρμογή του άρθρου 6, και εναπόκειται στην εναγόμενη κυβέρνηση να αποδείξει, πρώτον, ότι ο αιτών δημόσιος υπάλληλος δεν έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο βάσει του εθνικού δικαίου και, δεύτερον, ότι ο αποκλεισμός των δικαιωμάτων που προβλέπει το άρθρο 6 για τον δημόσιο υπάλληλο είναι δικαιολογημένος (Συμβούλιο της Ευρώπης/ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013, σελ. 10). Στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα Πειθαρχικά Συμβούλια του Α.Π. έχουν πλήρη δικαιοδοσία για τον προσδιορισμό της πειθαρχικής ευθύνης. Αν υπάρξει υπόνοια περί έλλειψης αμεροληψίας των προσώπων που συγκροτούν τα Συμβούλια δε, υφίσταται δυνατότητα υποβολής αιτήματος εξαιρέσης ενώ όπως είναι αναμενόμενο, στις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα ενώπιον των Πειθαρχικών Συμβουλίων τυγχάνουν εφαρμογής οι εγγυήσεις που θέτει το άρθρο 6.

Σε σχέση με την αίτηση εξαιρέσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι η δημόσια δήλωση της κ. Β.Θ. είχε ως συνέπεια να τεθεί εν αμφιβόλω η δυνατότητα διασφάλισης της αμεροληψίας των εμπλεκόμενων προσώπων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι εν γένει, η έννοια της αμεροληψίας ερείδεται σε δύο στοιχεία: το υποκειμενικό, το οποίο σχετίζεται με τις προσωπικές προκαταλήψεις ή τυχόν μεροληψία του εκάστοτε δικαστή και το αντικειμενικό, που αφορά ζητήματα, όπως η εύλογη υπόνοια μεροληψίας (Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης, 2016, σελ. 42). Επειδή η απόδειξη της μεροληψίας από υποκειμενικής απόψεως απαιτεί προσδιορισμό των προσωπικών πεποιθήσεων συγκεκριμένου δικαστή –γεγονός ιδιαίτερως δυσχερές, στις περισσότερες υποθέσεις εξετάζεται το αντικειμενικό κριτήριο. Δια αυτό τον λόγο, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στο κατά πόσο ο δικαστής παρέχει επαρκή εχέγγυα για τον αποκλεισμό κάθε εύλογης σχετικής αμφιβολίας (European Court of Human Rights, 1993, par. 28) ενώ οι εφαρμοζόμενες διαδικασίες σε τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει να είναι απαλλαγμένες από οποιαδήποτε υπόνοια μεροληψίας.

• • •
• • •
• • •
• • •
• • •
• • •

Εν προκειμένω, λαμβάνοντας υπόψη ότι η κ. Β.Θ. ήταν Πρόεδρος του Α.Π., αλλά και πρώην υπηρεσιακή Πρωθυπουργός της χώρας, ήταν επιτακτική η ανάγκη να μη δοθεί η εντύπωση πως (αυτή) επιθυμούσε να επηρεάσει καθ' οιονδήποτε τρόπο την έκβαση της διαδικασίας (European Court of Human Rights, 2026, par. 77). Δεδομένου ότι η κίνηση πειθαρχικής έρευνας κατά δικαστικών λειτουργών ήταν ικανή να ασκήσει πίεση σε αυτούς, οι αρμόδιοι για τη διεξαγωγή της ήταν υποχρεωμένοι να ενεργούν με αντικειμενικότητα και αμεροληψία ενώ η δήλωση της κ. Β.Θ. ενόσω βρισκόταν εν εξελίξει η προκαταρκτική πειθαρχική έρευνα, ήταν ασυμβίβαστη με την έννοια του «αμερόληπτου και ανεξάρτητου δικαστηρίου».

Για τους ως άνω λόγους, το Δικαστήριο θεώρησε ότι οι ιδιαιτερότητες της επίμαχης διαδικασίας δεν ήταν σύμφωνες με τις σχετικές προβλέψεις της Σύμβασης βάσει του αντικειμενικού κριτηρίου αμεροληψίας (European Court of Human Rights, 2026, par. 86). Επίσης, έκρινε ότι οι προβληματισμοί της κ. Τσατάνη περί έλλειψης αμεροληψίας δεν ήταν παράλογοι, αδικαιολόγητοι ή υποκειμενικοί και υπήρξε πράγματι παραβίαση του άρθρου 6 της Σύμβασης (European Court of Human Rights, 2026, par. 87). Τέλος, κ. Τσατάνη δεν είχε υποβάλει κανένα αίτημα σχετικά με δίκαιη ικανοποίηση ή καταβολή εξόδων και δαπανών και συνεπώς, το Δικαστήριο ανέφερε πως δεν συνέτρεχε λόγος να επιδικαστεί οποιοδήποτε ποσό για τους ανωτέρω λόγους (European Court of Human Rights, 2026, par. 88). Δέον όπως επισημανθεί, πως εκτός της πλειοψηφίας 6 προς 1 βάσει της οποίας διαμορφώθηκε τοιοιτοτρόπως το σκεπτικό της επίμαχης απόφασης, ο Δικαστής Roosma που προήδευε, εξέφρασε μειοψηφούσα γνώμη.

Κλείνοντας, το γνωστό γνωμικό του Lord Gordon Hewart, "It is not merely of some importance but of fundamental importance that justice should not only be done, but should manifestly and undoubtedly be seen to be done", φαίνεται να συνοψίζει εύστοχα την ανάγκη περί της αμερόληπτης κρίσης των δικαστικών οργάνων τα οποία καλούνται να διαχειρίζονται τις εκάστοτε διαδικασίες κατά τρόπο διαφανή, αντικειμενικό και αμερόληπτο. Στην υπόθεση Τσατάνη, το ΕΔΔΑ ορθώς έκρινε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ, καθώς η δημόσια δήλωση της Προέδρου του ΑΠ κατά τη διάρκεια της επίμαχης διαδικασίας, σε συνδυασμό με τον θεσμικό της ρόλο και την προηγούμενη ιδιότητά της ως υπηρεσιακής Πρωθυπουργού της χώρας, δημιούργησε εύλογες αμφιβολίες για την ουδετερότητα του αρμοδίου εν προκειμένω οργάνου. Μέσω της εδώ εξεταζόμενης απόφασης δε, δεν αμφισβητήθηκε η εξουσία του Α.Π. να προβαίνει στις απαιτούμενες πειθαρχικές διαδικασίες, αλλά τονίστηκε η αναγκαιότητα διασφάλισης σε κάθε περίπτωση, της τήρησης της αρχής της αμεροληψίας και εν γένει των εγγυήσεων του αρ. 6§1 ΕΣΔΑ.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση «Εκκλησία της Ελλάδος κατά Ελλάδος»: Ο πυρήνας του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο και τα όρια του δικονομικού φορμαλισμού

Στεφανία Ζούρκα

Δικηγόρος, LLB, LLM στις Διεθνείς & Ευρωπαϊκές Νομικές Σπουδές (Νομική ΑΠΘ), Executive Board of Directors/Master Editor (ΟΔΕΘ)

Η απόφαση Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδος (ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 44547/15, 21.01.2025) εντάσσεται στον πυρήνα της πρόσφατης νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής «ΕΔΔΑ» ή «Δικαστήριο») σχετικά με το δικαίωμα αποτελεσματικής πρόσβασης σε δικαστήριο, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής «ΕΣΔΑ»).

Το δικαίωμα αυτό, αν και δεν ορίζεται ρητώς στο γράμμα της Σύμβασης, αναγνωρίστηκε ήδη από την απόφαση Golder κ. Ηνωμένου Βασιλείου (ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 4451/70, 21.02.1975, §36) ως σιωπηρώς εμπεριεχόμενο στοιχείο του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ, βάσει της αρχής της πρακτικής αποτελεσματικότητας (*effet utile*), σύμφωνα με την οποία εάν οι δικονομικές εγγυήσεις της διάταξης αφορούν αποκλειστικά εκκρεμείς δίκες, το πεδίο εφαρμογής τους εξαρτάται αναγκαστικά από την προηγούμενη θεμελίωση της πρόσβασης στο δικαστήριο, χωρίς την οποία οι εγγυήσεις αυτές καθίστανται λογικά κενές περιεχομένου και εν τοις πράγμασι ανεφάρμοστες.

Η παρούσα υπόθεση θέτει επιτακτικά μια ενδιαφέρουσα πτυχή του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη και συγκεκριμένα υπό ποιες προϋποθέσεις και έως ποιο όριο δύναται η άσκηση δημοσιονομικής εξουσίας να μετατρέπεται de facto σε εμπόδιο πρόσβασης στη δικαιοσύνη, τη στιγμή που ο νομοθέτης ανάγει την εκπλήρωση φορολογικής υποχρέωσης σε δικονομική προϋπόθεση παραδεκτού άσκησης ενός ενδίκου βοηθήματος (Harris et al., 2023, σσ. 447-451· Rainey et al., 2021, σσ. 283-285).

Το ιστορικό της υπόθεσης ανάγεται σε δωρεά του Απριλίου 1978, με την οποία η Ιερά Μονή Ασωμάτων Πετράκη, εκπροσωπούμενη από την Εκκλησία της Ελλάδος ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο, διά της υπ' αριθμ 31184 συμβολαιογραφικής πράξης που καταχωρήθηκε στα Βιβλία Μεταγραφών του Υποθηκοφυλακείου Αθηνών, έκταση 31,9 εκταρίων στην Αττική. Ο σκοπός της δωρεάς αφορούσε στην ανέγερση πανεπιστημιακού νοσοκομείου εξυπηρετούντος τη Ιατρική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η δωρεά, ωστόσο, τελούσε υπό διαλυτική αίρεση, ήτοι σε περίπτωση μη ανέγερσης του νοσοκομείου εντός δέκα ετών από τη μεταβίβαση, ο δωρητής διατηρούσε δικαίωμα μονομερούς ανάκλησης λόγω μη εκπλήρωσης του τρόπου (Σπυριδάκης, 2017, σ. 412· Γεωργιάδης, 2012, σσ. 338-342). Το νοσοκομείο ουδέποτε κατασκευάστηκε. Έτσι, η Εκκλησία της Ελλάδος, αφού απευθύνθηκε ανεπιτυχώς στον Υπουργό Οικονομικών τον Νοέμβριο 2013, άσκησε στις 21 Νοεμβρίου 2013 διεκδικητική αγωγή (rei vindicatio) ενώπιον του Πρωτοδικείου Αθηνών, με αίτημα αναγνώρισης της κυριότητάς της επί του επίδικου ακινήτου και απόδοσης της νομής αυτού λόγω παράνομης κατακράτησης (Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδος, ό.π., §§ 6-12).

Το Πρωτοδικείο Αθηνών, με την υπ' αριθ. 573/2015 απόφασή του, κήρυξε απαράδεκτη τη συζήτηση της αγωγής χωρίς να υπεισέλθει στην ουσία της διαφοράς, επικαλούμενο αποκλειστικά τη μη συμμόρφωση της προσφεύγουσας προς τη διάταξη του άρθρου 54Α § 5 Ν. 4174/2013 (Κ.Φ.Δ.). Η διάταξη αυτή, εισαχθείσα στο πλαίσιο των μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής της κρίσιμης περιόδου 2010-2015, προέβλεπε ότι η συζήτηση κάθε αγωγής σχετικής με ακίνητο είναι απαράδεκτη εφόσον ο ενάγων δεν προσκομίσει αποδεικτικό εγγραφής του ακινήτου στη δήλωση στοιχείων ακινήτων (Ε9) και αποδεικτικό καταβολής του αναλογούντος ΕΝΦΙΑ για τα πέντε οικονομικά έτη που προηγούνται της άσκησης της αγωγής. Δεδομένου ότι η αγοραία αξία του επίδικου ακινήτου ανερχόταν σε ποσό άνω των 53 εκατομμυρίων ευρώ, η δυνητική φορολογική επιβάρυνση της Εκκλησίας για την αντίστοιχη πενταετία ανερχόταν σε περίπου 500.000 ευρώ (ibid., § 15). Η ως άνω θέση επιβεβαιώθηκε από το Εφετείο Αθηνών, ενώ ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση αναίρεσης σηματοδοτώντας έτσι την εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων. Ιδιαίτερης σημασίας για την αξιολόγηση της συστημικής διάστασης της παραβίασης είναι η αντίφαση που αναδύεται εντός του ίδιου του εθνικού δικαστικού συστήματος καθόσον ο Άρειος Πάγος είχε ήδη κρίνει την επίμαχη διάταξη αντισυνταγματική και ασύμβατη προς το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ (ΑΠ 1143/2019· ΑΠ 275/2024· ΑΠ 290/2023), χωρίς η νομολογιακή αυτή στροφή να έχει υιοθετηθεί ομοιόμορφα από τα εθνικά δικαστήρια· η εσωτερική αυτή αντίφαση αποτέλεσε εν συνεχεία, κατά το ΕΔΔΑ, αυτοτελή δείκτη για να θεμελιώσει τη συστηματικότητα της παραβίασης (Secretariat of the Committee of Ministers(2025), §16).

Δεδομένης της εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, η Εκκλησία της Ελλάδος προσέφυγε στο ΕΔΔΑ θέτοντας ως κεντρικό νομικό ερώτημα όχι τη νομιμότητα του ΕΝΦΙΑ ως φόρου, ζήτημα επί του οποίου το Δικαστήριο αναγνωρίζει κατά πάγια νομολογία ευρύ περιθώριο εκτίμησης (margin of appreciation) υπέρ των κρατών, αλλά το κατά πόσον η μετατροπή της φορολογικής συμμόρφωσης σε αναγκαία προϋπόθεση (conditio sine qua non) της δικαστικής πρόσβασης συνάδει με τις εγγυήσεις του άρθρου 6 § 1 ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο προσέγγισε το ερώτημα μέσω του ελέγχου της αναλογικότητας που διέπει κάθε περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, εξετάζοντας διαδοχικά αν ο επίμαχος περιορισμός επιδίωκε θεμιτό σκοπό (Letsas, 2007, σσ. 80-95· Greer, 2006, σσ. 210-215· Τσάτσος, 2008, σ. 56), αν ήταν προβλέψιμος και σαφής και, τέλος, αν διατηρούσε δίκαιη ισορροπία μεταξύ δημόσιου συμφέροντος και ατομικής εγγύησης, χωρίς να θίγει τον πυρήνα του δικαιώματος (Zubac κ. Κροατίας αρ. προσφ. 40160/12, 05.04.2018, §§ 76-86· Grzęda κ. Πολωνίας, αρ. προσφ. 43572/18, 15.03.2022, §§ 298, 342-343).

Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο δεν αμφισβήτησε ότι η θέσπιση του ΕΝΦΙΑ επιδίωκε θεμιτό σκοπό και ειδικότερα τη διασφάλιση αποτελεσματικής είσπραξης φόρων από το Ελληνικό Δημόσιο σε μια περίοδο οξείας δημοσιονομικής κρίσης. Εξάλλου, και η ελληνική κυβέρνηση επικαλέστηκε το ειδικό δημοσιονομικό πλαίσιο της περιόδου 2010-2015 και υποστήριξε ότι η διάταξη δεν αποσκοπούσε *per se* στη δημοσιονομική επιβάρυνση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, αλλά στη διασφάλιση παράλληλης φορολογικής συμμόρφωσης των διοικουμένων. Το επιχείρημα αυτό, ωστόσο, δεν στάθηκε επαρκές. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η παρούσα υπόθεση δεν αφορούσε τη νομιμότητα του φόρου *per se*, αλλά τον τρόπο με τον οποίο η συμμόρφωση προς αυτόν μετατράπηκε σε εμπόδιο πρόσβασης στη δικαιοσύνη (Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδα, *ό.π.*, §§ 47-48). Η διάκριση αυτή είναι δογματικά καιρία με δεδομένο ότι το Δικαστήριο δεν αμφισβήτησε την εξουσία του κράτους να ασκήσει τη φορολογική του πολιτική, ούτε το ευρύ περιθώριο εκτίμησης του κράτους να επιβάλλει και να εισπράττει φόρους, αλλά έθεσε ως απόλυτο όριο την απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης της φορολογικής εξουσίας ως μέσου ελέγχου της πρόσβασης στη δικαιοσύνη· με άλλα λόγια, αναγνώρισε τον σκοπό, αλλά έκρινε το μέσο ως ασύμβατο με τις εγγυήσεις του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ.

Η πλέον πρωτότυπη συμβολή της απόφασης στη νομολογία του ΕΔΔΑ εντοπίζεται στη διαπίστωση ενός δομικού φαύλου κύκλου (circulus vitiosus) που ενσωμάτωνε η επίμαχη διάταξη κατά την εφαρμογή της και συγκεκριμένα ως προς το ότι *ο ενάγων καλείται να ενεργεί ως κύριος του ακινήτου, δηλώνοντάς το και αναλαμβάνοντας τις αντίστοιχες φορολογικές υποχρεώσεις, πριν ακόμη το δικαστήριο αποφανθεί οριστικά επί της κυριότητάς του, ήτοι επί του ακριβώς κρίσιμου ζητήματος που η αγωγή καλείται να επιλύσει*. πρόκειται, με άλλα λόγια, για μια δικονομική προϋπόθεση που προεξοφλεί ως λυθέν το αμφισβητούμενο ουσιαστικό δικαίωμα του οποίου η δικαστική αναγνώριση αποτελεί το ίδιο το αντικείμενο της δίκης. Η αντίφαση αυτή δεν είναι τυπικής αλλά δομικής φύσεως. Η εκπλήρωση της δικονομικής προϋπόθεσης που θέτει το άρθρο 54 ΚΦΔ προϋποθέτει αναγνώριση δικαιώματος που εκκρεμεί δικαστικώς, ενώ η δικαστική αναγνώριση του δικαιώματος προϋποθέτει εκπλήρωση της δικονομικής προϋπόθεσης· συνεπώς ο φαύλος κύκλος δεν είναι αποτέλεσμα πλημμελούς εφαρμογής ενός κατά τα άλλα νόμιμου κανόνα, αλλά ένα εγγενές χαρακτηριστικό του ίδιου του κανόνα, ιδίως όταν το αντικείμενο της δίκης είναι η αμφισβητούμενη κυριότητα ακινήτου (Alexy, 2002, σσ. 178-186· Hodges et al., 2010, σσ. 3-18· *ibid.*, §§49-52).

Συμπληρωματικά, το Δικαστήριο προχωρώντας στον έλεγχο αναγκαιότητας του μέτρου (necessity test), διαπίστωσε ότι το Ελληνικό Δημόσιο δεν απέδειξε την έλλειψη εναλλακτικών και λιγότερο επαχθών μέσων είσπραξης του ΕΝΦΙΑ, που να μην συνεπάγονται τον αποκλεισμό της δικαστικής πρόσβασης· η αδυναμία αυτή απόδειξης της αναγκαιότητας του μέτρου συνιστά, στο πλαίσιο του ελέγχου της αναλογικότητας, αυτοτελή λόγο διαπίστωσης της παραβίασης του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ, ανεξαρτήτως της στάθμισης των λοιπών κριτηρίων. Η κρίση αυτή συνάδει με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου επί χρηματικών εμποδίων πρόσβασης στη δικαιοσύνη, της οποίας χαρακτηριστικός σταθμός αποτελεί η απόφαση Kreuz κ. Πολωνίας (ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 28249/95, 19.06.2001, ΕΣΔΑ 2001-VI, §55), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι η επιβολή δικαστικού τέλους ανεπίκτου ύψους συνιστά παραβίαση του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ, θέτοντας ως κριτήριο αξιολόγησης όχι το απόλυτο ύψος της επιβάρυνσης αλλά τη σχέση αναλογίας μεταξύ αυτής και της οικονομικής δυνατότητας του διαδικού να ανταποκριθεί (Legg, 2012, σσ. 114-120· van Dijk et al., 2018, σσ. 578-583). Εν προκειμένω, ωστόσο, η επιβάρυνση προσλαμβάνει ακόμη βαρύτερη διάσταση καθώς δεν αφορά τέλος που καταβάλλεται στο πλαίσιο κίνησης της δικαστικής διαδικασίας, αλλά μια εξωδικαστική φορολογική υποχρέωση που λειτουργεί ως αναγκαία προϋπόθεση (conditio sine qua non) για την εκκίνηση της όλης διαδικασίας, με δυνητικό ύψος που υπερέβαινε το μισό εκατομμύριο ευρώ (Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδος, ό.π., §53).

Ένα ιδιαίτερης σημασίας πρόσθετο στοιχείο της υπόθεσης συνιστά η διαπίστωση του Δικαστηρίου αναφορικά με την αρχή της ισότητας των όπλων (égalité des armes) (ΕΔΔΑ, Dombó Beheer B.V. κ. Κάτω Χωρών, ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 14448/88, 27.10.1993, §33). Το Ελληνικό Δημόσιο, ως εναγόμενο, εξαιρείτο ex lege από την υποχρέωση καταβολής ΕΝΦΙΑ, με συνέπεια να παρίσταται δικαστικά χωρίς να φέρει το δικονομικό βάρος που η ίδια η νομοθεσία επέβαλλε στην αντίδικό του Εκκλησία της Ελλάδος. Η ασυμμετρία αυτή προσλαμβάνει ιδιαίτερη βαρύτητα υπό το πρίσμα του ότι αμφότεροι οι διάδικοι φέρουν την ιδιότητα του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου· η διαφορετική δικονομική μεταχείρισή τους δεν θεμελιώνεται σε καμία ουσιαστική διαφορά φύσεως ή λειτουργίας, αλλά αποκλειστικά στο γεγονός ότι ο ένας εκ των διαδίκων είναι ο ίδιος ο νομοθέτης που όρισε την εξαίρεση. Η δομική αυτή αντίφαση ανοίγει μια πρόσθετη πτυχή σχετικά με την ίδια την αρχή της δικονομικής ισότητας που η Σύμβαση κατοχυρώνει, επιτείνοντας κατά τρόπο αυτοτελή τη βαρύτητα της παραβίασης (Treichsel, 2005, σσ. 96-103· Νικολόπουλος, 2014, σσ. 312-325· Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδος, ό.π., §55).

Από την πλευρά της, το Ελληνικό Δημόσιο επικαλέστηκε επίσης τη μεταγενέστερη νομοθετική τροποποίηση του 2017, με την οποία καταργήθηκε η ρητή απαίτηση αποδεδειγμένης καταβολής του φόρου, ενώ διατηρήθηκε η υποχρέωση δήλωσης του ακινήτου. Το επιχείρημα ήταν ότι η μεταρρύθμιση αυτή θεράπευε ex post την παραβίαση. Το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα για δύο αυτοτελείς λόγους. Αφενός, διότι η παραβίαση είχε ήδη επέλθει ανεπανόρθωτα κατά τον χρόνο απόρριψης της αγωγής· αφετέρου, διότι ακόμη και η απλή υποχρέωση δήλωσης ενδέχεται να ενεργοποιεί φορολογικές συνέπειες, όπως πρόστιμα, τόκους, συμψηφισμούς, σε τέτοιο βαθμό ώστε ο πυρήνας του προβλήματος να παραμένει σε ισχύ (*ibid.*, §§ 56-58). Η παρατήρηση αυτή είναι σημαντική, καθώς υποδηλώνει ότι το Δικαστήριο εξετάζει ουσιαστικά τις συνέπειες μιας ρύθμισης, όχι απλώς τη τυπική της διατύπωση.

• • •
• • •
• • •
• • •
• • •

Για να κατανοηθεί πλήρως η νομολογιακή σημασία της παρούσας απόφασης, αναγκαία είναι η σύγκρισή της με την Zubac κ. Κροατίας (ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 40160/12, 05.04.2018), στην οποία το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ παρά την αυστηρή εφαρμογή δικονομικών κανόνων που ίσχυαν στην Κροατία. Τα κρίσιμα διαφοροποιητικά στοιχεία είναι τρία, και καθένα τους αποκαλύπτει μια διαφορετική διάσταση της παραβίασης. Πρώτον, στην Zubac το δικονομικό βάρος απέρρευε από πλάνη του ίδιου του διαδίκου, δηλαδή από έναν ενδογενή παράγοντα της δίκης. Εν προκειμένω, αντιθέτως, το εμπόδιο απορρέει από την ίδια τη φύση της ένδικης αξίωσης καθόσον η αμφισβητούμενη κυριότητα επί του επίδικου ακινήτου αποτελούσε το ίδιο το αντικείμενο της δίκης, με συνέπεια η δικονομική προϋπόθεση να προϋποθέτει αναγνώριση δικαιώματος του οποίου η ύπαρξη εκκρεμούσε δικαστικώς. Το στοιχείο αυτό είναι καθοριστικό για τον έλεγχο αναγκαιότητας του μέτρου, καθώς ένας περιορισμός που ενεργοποιείται ανεξαρτήτως οιασδήποτε υπαίτιας συμπεριφοράς του διαδίκου και πλήττει την ίδια τη δομή της ένδικης αξίωσης στερείται της λειτουργικής σύνδεσης με τον επιδιωκόμενο σκοπό που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση νομιμότητας κάθε δικονομικού περιορισμού υπό το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ. Δεύτερον, ο περιορισμός πρόσβασης στη δικαιοσύνη στην Zubac σχετιζόταν με λειτουργικό διαχωρισμό βαθμών δικαιοδοσίας, δηλαδή με την οργάνωση της απονομής της δικαιοσύνης που την εξυπηρετεί δομικά. Εν προκειμένω, ο περιορισμός εξυπηρετεί σκοπό αλλότριο προς τη δικαστική διαδικασία, ήτοι εισπρακτικό σκοπό που ανάγεται στο φορολογικό δίκαιο και στερείται οιασδήποτε λειτουργικής συνάφειας με την ένδικη διαφορά. Η απόκλιση αυτή είναι δογματικά καίρια: το Δικαστήριο ανέχεται περιορισμούς που εξυπηρετούν την οργάνωση και τη ρύθμιση της ίδιας της δικαστικής διαδικασίας, εφαρμόζει όμως αυστηρότερο έλεγχο αναλογικότητας όταν η πρόσβαση στη δικαιοσύνη εξαρτάται από την εκπλήρωση υποχρεώσεων που ανήκουν σε ετερόκλητο κλάδο δικαίου και δεν τελούν σε σχέση αναγκαιότητας με την εκδίκαση της διαφοράς (Zubac κ. Κροατίας, ό.π., § 83). Τρίτον, στην υπόθεση Zubac δεν ανέκυπτε ζήτημα δομικής ασυμμετρίας μεταξύ των διαδίκων, στοιχείο που, εν προκειμένω, προσδίδει στην παραβίαση ιδιαίτερη βαρύτητα. Το κράτος, ενεργώντας ταυτοχρόνως ως νομοθέτης που όρισε την επίμαχη δικονομική προϋπόθεση και ως εναγόμενος που απαλλασσόταν από αυτήν, παρέστη στη δίκη χωρίς να φέρει το βάρος που η ίδια η νομοθεσία του επέβαλε αποκλειστικά στον αντίδικό του· το φαινόμενο αυτό υπερβαίνει τη μεμονωμένη δικονομική ανισορροπία και αποκαλύπτει συστημική στρέβλωση της αρχής της ισότητας των διαδίκων ενώπιον της δικαιοσύνης, η οποία συνιστά, ως προελέχθη, αυτοτελή λόγο διαπίστωσης παραβίασης του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ.

Έχοντας εξετάσει συγκριτικά τις ανωτέρω αποφάσεις, αξίζει να λεχθεί ότι η παρούσα απόφαση εντάσσεται μεν στο πλαίσιο της νομολογίας του ΕΔΔΑ περί υπερβολικού δικονομικού formalισμού ως αυτοτελούς παραβίασης του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη, υπό το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ (Kuijer, 2004, σσ. 245-252· Κεραμεύς, 2016, σσ. 89-94· Μακρίδου, 2019, σσ. 215-228), πλην όμως δεν περιορίζεται στην επανάληψή του· επεκτείνεται ποιοτικά σε πεδίο που η νομολογία δεν είχε έως τότε εξερευνήσει. Η παραβίαση εντοπίζεται σε σημείο όπου ένας κατ' αρχήν νόμιμος κανόνας εφαρμόζεται με τέτοια αυστηρότητα, ώστε να εξουδετερώνει τον θεμιτό σκοπό που ο ίδιος επιδιώκει, με αποτέλεσμα ο ενάγων να αποκλείεται όχι επειδή αδυνατεί να τεκμηριώσει την αξίωσή του, αλλά επειδή αδυνατεί να εκπληρώσει υποχρέωση που προϋποθέτει αναγνωρισμένο δικαίωμα επί του οποίου η δικαστική κρίση εκκρεμεί.

Παραδοσιακά, ο υπερβολικός δικονομικός formalismός αφορούσε εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες, ήτοι προθεσμίες, τυπικές απαιτήσεις των δικογράφων και κανόνες αρμοδιότητας, δηλαδή εμπόδια που εντοπίζονται εντός της δικαστικής διαδικασίας και συνδέονται λειτουργικά με αυτήν. Εν προκειμένω, αντιθέτως, η δικονομική προϋπόθεση ανήκει σε ετερόκλητο κλάδο δικαίου, εξυπηρετεί αλλότριο εισπρακτικό σκοπό και τοποθετείται χρονικά και λειτουργικά προγενέστερα της δικαστικής διαδικασίας, χωρίς οιαδήποτε αναγκαία συνάφεια με την εκδίκαση της διαφοράς. Η διαπίστωση αυτή συνδέεται άμεσα με τη λογική της απόφασης Airey κ. Ιρλανδίας (ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 6289/73, 09.10.1979, § 24), κατά την οποία η de facto οικονομική αδυναμία πρόσβασης στη δικαιοσύνη ισοδυναμεί με de jure αποκλεισμό από αυτήν, και θέτει σαφές όριο στη δυνατότητα του νομοθέτη να εξαρτά την άσκηση ένδικων βοηθημάτων από την εκπλήρωση διοικητικών ή δημοσιονομικών υποχρεώσεων αλλότριων προς τη φύση της ένδικης διαφοράς.

Τελικώς, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε στη βάση των προαναφερθέντων, την παραβίαση του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ και επιδίκασε στην προσφεύγουσα 6.000 ευρώ για ηθική βλάβη, χωρίς να προχωρήσει σε αυτοτελή εξέταση υπό το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, κρίνοντας ότι το κρίσιμο νομικό ζήτημα καλύφθηκε επαρκώς (Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδος, ό.π., §§61-65). Η επιλογή αυτή δεν είναι άνευ δογματικής σημασίας, καθώς η μη εξέταση του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου υποδηλώνει ότι το Δικαστήριο εντόπισε τον πυρήνα της παραβίασης στην παρακώλυση της δικονομικής πρόσβασης και όχι στην προσβολή περιουσιακού δικαιώματος της προσφεύγουσας Εκκλησίας, με συνέπεια η υποχρέωση του κράτους να περιορίζεται στην άρση του δικονομικού εμποδίου, ενώ η ουσιαστική διαφορά περί κυριότητας παραμένει ανοιχτή προς εκδίκαση από τα εθνικά δικαστήρια. Οι συνέπειες της απόφασης εκτείνονται πέραν της εκτέλεσής της στη συγκεκριμένη υπόθεση, δεδομένου ότι η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης παρακολουθεί την εξέλιξη της εφαρμογής της, ενώ η ελληνική κυβέρνηση αναφέρει ότι σε εθνικό επίπεδο η επίμαχη διάταξη δεν εφαρμόζεται ως αντισυνταγματική (ΕφΔωδ 9/2025· ΕφΠειρ 52/2024· ΠολΠρΑθ 2703/2024· ΔΗ-ΔΔ(2025)1439, ό.π., § 16).

Έχοντας εξετάσει συγκριτικά τις ανωτέρω αποφάσεις, αξίζει να λεχθεί ότι η παρούσα απόφαση εντάσσεται μεν στο πλαίσιο της νομολογίας του ΕΔΔΑ περί υπερβολικού δικονομικού formalismού ως αυτοτελούς παραβίασης του δικαιώματος στη δίκαιη δίκη, υπό το άρθρο 6§1 ΕΣΔΑ (*Kuijjer, 2004, σσ. 245-252· Κεραμεύς, 2016, σσ. 89-94· Μακρίδου, 2019, σσ. 215-228*), πλην όμως δεν περιορίζεται στην επανάληψή του· επεκτείνεται ποιοτικά σε πεδίο που η νομολογία δεν είχε έως τότε εξερευνήσει. Η παραβίαση εντοπίζεται σε σημείο όπου ένας κατ' αρχήν νόμιμος κανόνας εφαρμόζεται με τέτοια αυστηρότητα, ώστε να εξουδετερώνει τον θεμιτό σκοπό που ο ίδιος επιδιώκει, με αποτέλεσμα ο ενάγων να αποκλείεται όχι επειδή αδυνατεί να τεκμηριώσει την αξίωσή του, αλλά επειδή αδυνατεί να εκπληρώσει υποχρέωση που προϋποθέτει αναγνωρισμένο δικαίωμα επί του οποίου η δικαστική κρίση εκκρεμεί.

Το φαινόμενο αυτό εντάσσεται σε αυτό που η θεωρία αποκαλεί ως προληπτική συμμόρφωση (anticipatory compliance/preventive constitutionalism) των εθνικών δικαστηρίων προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ (Helfer & Slaughter, 1997, σσ. 273-391· Dzehtsiarou, 2015, σσ. 44-51· Παπαγεωργίου, 2020, σσ. 45-62), σύμφωνα με την οποία τα εθνικά δικαστήρια, κάνοντας χρήση της εξουσίας τους να μην εφαρμόζουν διατάξεις αντίθετες προς την ΕΣΔΑ, παρέχουν εσωτερική έννομη προστασία ισοδύναμη με εκείνη που θα απέρρεε από καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ, αναδεικνύοντας έτσι τη Σύμβαση ως κείμενο που θέτει άμεσα εφαρμοστέους κανόνες δικαίου ανώτερης τυπικής ισχύος εντός της εθνικής έννομης τάξης και όχι απλώς ως εξωτερικό όριο ελέγχου της νομοθετικής εξουσίας των κρατών μελών.

Αξιολογώντας βαθύτερα το νομολογιακό αποτύπωμα της απόφασης, αξίζει να ειπωθεί ότι το Δικαστήριο αναδεικνύει περαιτέρω στις σκέψεις του τον ρόλο της αρχής της αναλογικότητας ως θεμελιώδους εγγύησης του κράτους δικαίου που διαπερνά, τόσο την ουσιαστική νομιμότητα ενός κανόνα δικαίου, όσο και τη δικονομική του εφαρμογή. Η δίκαιη ισορροπία δεν αναφέρεται σε μια αριθμητική στάθμιση, αλλά ενσωματώνει μια αξιολογική κρίση κατά την οποία ο βαθμός προσβολής του θεμελιώδους δικαιώματος αντισταθμίζεται ποιοτικά έναντι του επιδιωκόμενου δημόσιου συμφέροντος (Spielmann, 2012, σσ. 381-421· Dworkin, 1977, σσ. 90-100· Καϊδατζής, 2011, σσ. 511-532). Η στάθμιση αυτή ακολουθεί τη μεθοδολογία που αποτυπώνεται και στην απόφαση Hatton κ. Ηνωμένου Βασιλείου (ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 36022/97, 08.07.2003), σύμφωνα με την οποία η βαρύτητα μιας προσβολής αξιολογείται σε αντίστροφη σχέση με το εύρος του περιθωρίου εκτίμησης (margin of appreciation) του κράτους, το οποίο συρρικνώνεται, όσο εντονότερα θίγεται ο πυρήνας του προστατευόμενου δικαιώματος.

Εξάλλου, το δικαίωμα πρόσβασης στο δικαστήριο, όπως έχει παγιωθεί στη νομολογία του ΕΔΔΑ από την απόφαση Golder και εφεξής, ανήκει στον απαραβίαστο πυρήνα του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ, με αποτέλεσμα το περιθώριο εκτίμησης του κράτους να είναι ιδιαίτερα περιορισμένο και ο έλεγχος αναλογικότητας αντίστοιχα εντατικός. Η ύπαρξη εναλλακτικών εισπρακτικών μέσων, σε συνδυασμό με τον δομικό φαύλο κύκλο που ενσωμάτωνε η διάταξη, μετακίνησε την ισορροπία αυτή αμετάκλητα υπέρ του προστατευόμενου δικαιώματος. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερης δογματικής σημασίας είναι η σιωπηρή υιοθέτηση από το Δικαστήριο της αρχής της εγγύησης του απαραβίαστου πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σύμφωνα με την οποία κάθε δικαίωμα διαθέτει απόλυτο ελάχιστο περιεχόμενο που δεν επιδέχεται στάθμιση έναντι αντικρουόμενων συμφερόντων, ακόμη και αν ο ευρύτερος κορμός του δύναται νομίμως να υποστεί περιορισμούς. Εν προκειμένω, η επίμαχη ρύθμιση δεν περιόριζε απλώς το δικαίωμα πρόσβασης αλλά το κατέστησε ανενεργό ως προς μια ολόκληρη κατηγορία αξιώσεων, ήτοι εκείνες στις οποίες η κυριότητα του επίδικου ακινήτου τελεί υπό δικαστική αμφισβήτηση, συνιστώντας έτσι προσβολή του πυρήνα και όχι του περιφερειακού περιεχομένου του δικαιώματος, με αποτέλεσμα ο εφαρμοζόμενος έλεγχος να είναι ουσιαστικά ισοδύναμος με έλεγχο απολύτου ορίου, σύμφωνα με την πάγια θέση ότι η πρόσβαση στα δικαστήρια πρέπει να είναι πραγματική και αποτελεσματική και όχι θεωρητική ή απατηλή (Artico κ. Ιταλίας, ΕΔΔΑ, αρ. προσφ. 6694/74, 13.05.1980, §33).

Εν κατακλείδι, η απόφαση Εκκλησία της Ελλάδος κατά Ελλάδος αποτυπώνει στη νομολογία του ΕΔΔΑ με ιδιαίτερη σαφήνεια ότι η επιβολή φορολογικής συμμόρφωσης επί ακινήτου υπό αμφισβήτηση ως δικονομική προϋπόθεση άσκησης εμπράγματης αγωγής, ιδίως όταν το κράτος ως εναγόμενο εξαιρείται από αντίστοιχη υποχρέωση, συνιστά δυσανάλογη παρέμβαση στη δίκαιη ισορροπία που το άρθρο 6 § 1 ΕΣΔΑ απαιτεί (Εκκλησία της Ελλάδος κ. Ελλάδος, ό.π., §§52-55). Η συμβολή της απόφασης στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ είναι τριπλή, καθόσον αφενός συστηματοποιεί και διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του υπερβολικού δικονομικού formalismού ως παραβίασης του άρθρου 6 § 1 ΕΣΔΑ, αναγνωρίζοντάς τον και επί εξωτερικών, ετερόκλητης νομικής φύσης, όρων πρόσβασης στη δικαιοσύνη (Kuijer, 2004, σσ. 245-252· Κεραμεύς, 2016, σσ. 89-94· Μακρίδου, 2019, σσ. 215-228), αφετέρου θέτει σαφή όρια στη χρήση φορολογικών μηχανισμών ως δικονομικών προϋποθέσεων πρόσβασης στη δικαιοσύνη, δημιουργώντας έρεισμα για τον έλεγχο νομοθετικών πρωτοβουλιών που εξαρτούν την άσκηση ένδικων βοηθημάτων από την εκπλήρωση δημοσιονομικών υποχρεώσεων αλλότριων προς τη φύση της ένδικης διαφοράς (Legg, 2012, σσ. 114-120· van Dijk et al., 2018, σσ. 578-583) και, τέλος, επιβεβαιώνει ότι η δικονομική ασυμμετρία μεταξύ κράτους και αντιδίκου, όταν απορρέει από τη νομοθετική εξαίρεση του κράτους από υποχρεώσεις που το ίδιο επιβάλλει στους φορολογούμενους, συνιστά αυτοτελή λόγο διαπίστωσης παραβίασης του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ (Treichsel, 2005, σσ. 96-103· Νικολόπουλος, 2014, σσ. 312-325). Η σημασία της απόφασης υπερβαίνει το συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο που οδήγησε την Εκκλησία της Ελλάδος ενώπιον του ΕΔΔΑ, καθώς υπενθυμίζει όχι μόνον ότι η πρόσβαση στον φυσικό δικαστή αποτελεί αδιάπτωτη εγγύηση του κράτους δικαίου (Letsas, 2007, σσ. 80-95· Greer, 2006, σσ. 210-215), αλλά και ότι όταν η πρόσβαση αυτή εξαρτάται από προϋποθέσεις που κατατείνουν στην ουσιαστική εξουδετέρωσή της, παύει να πρόκειται για περιορισμό δικονομικής εγγύησης και καθίσταται προσβολή του απαραβίαστου πυρήνα του άρθρου 6§1 ΕΣΔΑ.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση Τσιώλης κατά Ελλάδα και η παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο (αρ. 6 ΕΣΔΑ)

Γιάννης Σερέφας

Προπτυχιακός φοιτητής του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), αποτελεί το δικαιοδοτικό όργανο που είναι αρμόδιο για την εκδίκαση προσφυγών σχετικά με παραβιάσεις των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης (Vitkauskas & Dikon, 2017, σ. 11-12). Μέσω του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, κατοχυρώνεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, στο οποίο περιλαμβάνεται και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο (Vitkauskas & Dikon, 2017, σ. 11). Μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ, έχει επανειλημμένα επισημανθεί ότι το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο δεν είναι απόλυτο, καθώς τα κράτη μπορούν να θεσπίζουν δικονομικούς κανόνες που αποσκοπούν στην ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης και στη διαχείριση κατά τρόπο αποτελεσματικό του όγκου υποθέσεων εκ μέρους των δικαστηρίων (Τσιλιώτης, 2024).

Ωστόσο, οι περιορισμοί αυτοί δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται με τρόπο υπερβολικά φορμαλιστικό, ώστε να καθίσταται δυσανάλογα δύσκολη η πρόσβαση των διαδίκων στη δικαιοσύνη (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 60). Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2024 στην υπόθεση Τσιώλης κατά Ελλάδα, στην οποία το ΕΔΔΑ εξέτασε κατά πόσο η εφαρμογή των προϋποθέσεων παραδεκτού της αίτησης αναίρεσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας (εφεξής ΣτΕ) ήταν συμβατή με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024).

Η απόφαση είναι σημαντική, καθώς το Δικαστήριο έκρινε ότι η υπερβολικά αυστηρή εφαρμογή των προϋποθέσεων παραδεκτού της αίτησης αναίρεσης μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο κατ' άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 84).

Εν προκειμένω, ο κ. Τσιώλης (εφεξής ο προσφεύγων), Έλληνας υπήκοος, προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, επικαλούμενος παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 1-3). Η προσφυγή υποβλήθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 34 της Σύμβασης, το οποίο παρέχει σε κάθε φυσικό πρόσωπο τη δυνατότητα να προσφύγει ενώπιον του Δικαστηρίου όταν θεωρεί ότι έχει υπάρξει παραβίαση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση εκ μέρους ενός συμβαλλόμενου κράτους (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024). Συγκεκριμένα, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι η απόρριψη της αίτησης αναίρεσης που είχε ασκήσει ενώπιον του ΣΤΕ λόγω μη ικανοποίησης των προϋποθέσεων παραδεκτού, συνιστούσε δυσανάλογο περιορισμό του δικαιώματός του για πρόσβαση σε δικαστήριο (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 43-45). Επιπλέον, ισχυρίστηκε ότι η αυστηρή εφαρμογή των δικονομικών κανόνων που διέπουν την άσκηση αίτησης αναίρεσης ενώπιον του ΣΤΕ είχε ως αποτέλεσμα να μην εξεταστεί επί της ουσίας η υπόθεσή του από το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 43-45).

Η υπόθεση αφορά τη διοικητικής φύσεως διαφορά που ανέκυψε μεταξύ του προσφεύγοντος και του Ελληνικού Δημοσίου σχετικά με την εκμετάλλευση ιχθυοτροφικής μονάδας στον Αμβρακικό κόλπο (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 5). Ο προσφεύγων, ιδιοκτήτης της εν λόγω μονάδας, υποστήριξε ότι οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί που επιβλήθηκαν όσον αφορά τη χρήση της ιδιοκτησίας του, περιόρισαν ουσιαδώς τη δυνατότητα εκμετάλλευσής της και του προκάλεσαν οικονομική ζημία (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 5-6). Στο πλαίσιο αυτό, άσκησε αγωγή αποζημίωσης κατά του Ελληνικού Δημοσίου ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων, υποστηρίζοντας ότι οι εν λόγω περιορισμοί συνιστούσαν παράνομη παρέμβαση στο δικαίωμα στην ιδιοκτησία του (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 5-6).

Η αγωγή εκδικάστηκε σε πρώτο βαθμό από το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, το οποίο την απέρριψε (ECHR CaseLaw, 2024). Κατόπιν άσκησης έφεσης, το αρμόδιο Διοικητικό Εφετείο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση, κρίνοντας ότι η αξίωση του προσφεύγοντος είχε υποπέσει σε παραγραφή (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 11). Ο προσφεύγων άσκησε στη συνέχεια αίτηση αναίρεσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 14), η οποία όμως απορρίφθηκε ως απαράδεκτη, καθώς δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 53 παρ. 3 του Π.Δ. 18/1989, όπως αυτό τροποποιήθηκε με το Νόμο 3900/2011 (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 24 και 28-30). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, ο διάδικος που ασκεί αίτηση αναίρεσης ενώπιον του ΣΤΕ, οφείλει να αποδείξει ότι η υπόθεση εγείρει ζήτημα γενικότερου νομικού ενδιαφέροντος ή ότι η προσβαλλόμενη απόφαση έρχεται σε αντίθεση με τη νομολογία του ΣΤΕ ή άλλων ανώτατων δικαστηρίων (Ρουπίνα, 2025).

Στην προκειμένη περίπτωση, το ΣΤΕ έκρινε ότι δεν είχε τεκμηριωθεί επαρκώς το επιχείρημα πως η υπόθεση εγείρει τέτοιο ζήτημα ή ότι υφίσταται αντίθεση με πάγια νομολογία, με αποτέλεσμα η αίτηση αναιρέσης να απορριφθεί ως απαράδεκτη χωρίς να εξεταστεί επί της ουσίας (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 28-30).

Κατόπιν της έκδοσης της προαναφερόμενης απόφασης, όπως καταδείχθηκε και ανωτέρω, ο αιτών προσέφυγε ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, υποστηρίζοντας ότι η απόρριψη της αίτησης αναιρέσης για λόγους καθαρά δικονομικούς είχε ως αποτέλεσμα να αποστερηθεί της δυνατότητας ουσιαστικής εξέτασης της υπόθεσής του από το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας γεγονός που ισοδυναμούσε με παραβίαση του αρ. 6 ΕΣΔΑ (Τσιλιώτης, 2024). Περαιτέρω, ο προσφεύγων επικαλέστηκε και παραβίαση του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, υποστηρίζοντας ότι ο τρόπος με τον οποίο τα εθνικά δικαστήρια προσδιόρισαν το χρονικό σημείο έναρξης της παραγραφής της αξίωσής του έθιξε το δικαίωμά του στην ειρηνική απόλαυση της περιουσίας του (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 87).

Κατόπιν τούτων, το ΕΔΔΑ εξέτασε αρχικώς αν πληρούνταν οι προϋποθέσεις παραδεκτού του άρθρου 35 ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 42) βάσει του οποίου προβλέπεται ότι ο προσφεύγων οφείλει προηγουμένως να έχει εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα και να έχει ασκήσει την προσφυγή εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας (ECHR CaseLaw, 2024). Η προϋπόθεση αυτή δε, αντανακλά την αρχή της επικουρικότητας, σύμφωνα με την οποία η προστασία των δικαιωμάτων της Σύμβασης ανήκει πρωτίστως στα εθνικά δικαστήρια των κρατών-μελών (Τσιλιώτης, 2024). Στη συγκεκριμένη υπόθεση, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων είχε εξαντλήσει τα διαθέσιμα εσωτερικά ένδικα μέσα (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024) και ως εκ τούτου, η προσφυγή κρίθηκε παραδεκτή, δεδομένου ότι πληρούσε τις προϋποθέσεις του άρθρου 35 της Σύμβασης και δεν ήταν προδήλως αβάσιμη (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι η εξέταση της προσφυγής εντάσσεται σε μια ευρύτερη συζήτηση για τη λειτουργία του κράτους δικαίου και την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας του δικαστικού συστήματος στην Ελλάδα εν γένει (HIAS, 2025, σ. 15).

Εν συνεχεία, η Ελληνική Κυβέρνηση υποστήριξε, όσον αφορά την ασκηθείσα αίτηση αναιρέσης, ότι οι προϋποθέσεις παραδεκτού συνδέονται με την ορθή απονομή και οργάνωση της δικαιοσύνης και είναι επαρκώς προβλέψιμες, ενώ η απόρριψή της αποτελούσε συνέπεια της μη τήρησής τους (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 48). Αντιθέτως, ο προσφεύγων τόνισε ότι η εφαρμογή των προϋποθέσεων παραδεκτού στην περίπτωσή του υπήρξε υπερβολικά αυστηρή και είχε τελικώς ως αποτέλεσμα την αποστέρηση της δυνατότητας πρόσβασης σε δικαστήριο (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 43-45). Κατά τον ισχυρισμό του, το βάρος απόδειξης που έφερε ο ίδιος περί του γεγονότος ότι η υπόθεση ενέγειρε ένα ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος ή ότι υφίστατο αντίθεση με την προγενέστερη νομολογία ήταν δυσανάλογο, ιδίως ενόψει των δυσχερειών πρόσβασης σε πλήρη και συστηματικά δημοσιευμένη σχετική νομολογία (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024). Στο πλαίσιο αυτό, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι η υπερβολικά τυπική εφαρμογή των δικονομικών προϋποθέσεων οδήγησε σε δυσανά-

λογο περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο, θίγοντας την ουσία του δικαιώματος που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (ECHR CaseLaw, 2024).

Ακολούθως, το ΕΔΔΑ εξέτασε την υπόθεση υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, αξιολογώντας κατά πόσο η εφαρμογή των εθνικών δικονομικών περιορισμών στην αναιρετική διαδικασία ήταν συμβατή με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024). Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι το εν λόγω δικαίωμα πρόσβασης δεν είναι απόλυτο και ότι τα κράτη μπορούν να θεσπίζουν σχετικούς δικονομικούς κανόνες, υπό την προϋπόθεση ότι μέσω των διαφόρων περιορισμών επιδιώκεται θεμιτός σκοπός και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας (Τσιλιώτης, 2024). Ωστόσο, υπογραμμίστηκε ότι οι συναφείς διατάξεις δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται με υπερβολικό φορμαλισμό, διότι σε μία τέτοια περίπτωση η πρόσβαση στη δικαιοσύνη θα καθίστατο υπερβολικά δυσχερής ή πρακτικά ανέφικτη (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 60).

Ειδικότερα, το Δικαστήριο αξιολόγησε την πρακτική συνέπεια της απαίτησης περί τεκμηρίωσης του επιχειρήματος της έλλειψης σχετικής νομολογίας ή της ύπαρξης αντίθετης νομολογίας, ενόψει των πρακτικών δυσχερειών πρόσβασης των διαδίκων σε πλήρη και συστηματικά δημοσιευμένη σχετική νομολογία (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 84). Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόστηκε ο επίμαχος δικονομικός κανόνας στην υπόθεση του προσφεύγοντος, ήταν δυσανάλογος ως προς το βάρος απόδειξης που έφερε ο τελευταίος, με αποτέλεσμα να θίγεται η ουσία του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο (Τσιλιώτης, 2024). Επίσης, το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψη το γεγονός ότι μέσω των προϋποθέσεων που έχουν τεθεί για την άσκηση αίτησης αναίρεσης, επιδιώκεται κατ' αρχήν, θεμιτός σκοπός, καθώς αυτές συνδέονται με τη λειτουργία τόσο της αναιρετικής δίκης και εν γένει διαδικασίας όσο και του Συμβουλίου της Επικρατείας ως ανωτάτου δικαστηρίου (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 66). Υπό τα δεδομένα αυτά, το Δικαστήριο κατέληξε στην κρίση ότι η εφαρμογή των προϋποθέσεων παραδεκτού υπήρξε υπερβολικά φορμαλιστική και οδήγησε σε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, καθώς τα ανωτέρω είχαν ως αποτέλεσμα να θιγεί η ουσία του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 74 και 86).

Ως προς το ζήτημα της παραβίασης του αρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ δε, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι δεν μπορούσε να γίνει λόγος για «περιουσία» κατά την έννοια της Σύμβασης και ότι η συγκεκριμένη αιτίαση έπρεπε να απορριφθεί ως ασύμβατη *ratione materiae* (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 88). Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν αναγκαίο να εξετάσει την παραδεκτότητα και την ουσία της εν λόγω αιτίασης (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 90). Τέλος, κατ' εφαρμογή του άρθρου 41 της Σύμβασης το ΕΔΔΑ επιδίκασε στον προσφεύγοντα το ποσό των 6.000 ευρώ ως αποζημίωση για ηθική βλάβη (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2024, παρ. 94).

Κλείνοντας, η επίμαχη απόφαση καταδεικνύει ότι η αναιρετική διαδικασία θα πρέπει να ερείδεται σε δικονομικούς κανόνες, η εφαρμογή των οποίων όμως, δεν θίγει την ουσία του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη (Τσιλιώτης, 2024).

Οι προϋποθέσεις παραδεκτού της αίτησης αναίρεσης θεσπίστηκαν, μεταξύ άλλων, για να περιοριστεί ο όγκος υποθέσεων που χειρίζεται το ΣτΕ και να διασφαλιστεί ότι αυτό επιλαμβάνεται κυρίως υποθέσεων που εγείρουν ζητήματα γενικότερου νομικού ενδιαφέροντος (Ρουπίνα, 2025). Ωστόσο, η αυστηρή εφαρμογή των προϋποθέσεων παραδεκτού μπορεί να οδηγήσει σε «νομική τυπολατρία», όταν το ενδιαφέρον επικεντρώνεται αποκλειστικώς στη σχολαστική τήρηση των τιθέμενων απαιτήσεων δικονομικής φύσεως (Νομική Βιβλιοθήκη Daily, 2024). Όπως τονίστηκε και ανωτέρω, οι δικονομικοί κανόνες οφείλουν να υπηρετούν την αποτελεσματική δικαστική προστασία και όχι να οδηγούν στη μη εξέταση των αιτήσεων αναίρεσης επί της ουσίας για καθαρά τυπικούς λόγους (Γούλας, 2024). Επιπλέον, η εδώ εξεταζόμενη υπόθεση εντάχθηκε στο πλαίσιο ευρύτερων συζητήσεων για το κράτος δικαίου, ιδίως όσον αφορά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη εμπράκτως και την αποτελεσματική δυνατότητα προσφυγής στα δικαστήρια (HIAS, 2025, σ. 3) ενώ υπογραμμίστηκε ότι τα κράτη διαθέτουν μεν περιθώριο θέσπισης δικονομικών κανόνων, υπό την προϋπόθεση όμως, ότι η εφαρμογή τους δεν οδηγεί σε υπερβολικό φορμαλισμό θίγοντας τελικώς, την ουσία του δικαιώματος πρόσβασης σε δικαστήριο (Τσιλιώτης, 2024).

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα ταχείας έκδοσης απόφασης σε περίπτωση υποβολής αίτησης αποφυλάκισης: η υπόθεση Μπέλτσιος κατά Ελλάδας του ΕΔΔΑ

Κατερίνα Δημητρακοπούλου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Διεθνούς Δικαίου και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Åbo Akademi University

Η υπόθεση Μπέλτσιος κατά Ελλάδας, αφορά την καταδίκη της χώρας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) για παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας (Άρθρο 6§2 ΕΣΔΑ) και την αυθαίρετη αποστέρηση του δικαιώματος της προσωπικής ελευθερίας (Άρθρο 5§4 ΕΣΔΑ). Η υπόθεση σχετίζεται άμεσα με ένα από τα μεγαλύτερα εθνικά σκάνδαλα των τελευταίων δεκαετιών και αφορά τη σύναψη συμβάσεων για την προμήθεια και επισκευή υποβρυχίων ανάμεσα στα Ελληνικά Ναυπηγεία και τη γερμανική κοινοπραξία H-F, συνολικής αξίας άνω των 2 δισ. ευρώ για τα έτη 2000 και 2002 (European Court of Human Rights, 2023, §§ 1-2). Ο κ. Μπέλτσιος κατέθεσε την επίμαχη προσφυγή στο ΕΔΔΑ στις 29 Ιουλίου 2014, ενώ η απόφαση του Δικαστηρίου δημοσιεύθηκε στις 28 Νοεμβρίου 2023 (European Court of Human Rights, 2023).

Αρχικά, το σκάνδαλο των υποβρυχίων, όπως αποκαλούνταν, άρχισε να ερευνάται σε εθνικό επίπεδο το 2010, πρωταρχικώς από τις γερμανικές αρχές, ενώ λίγο αργότερα ασκήθηκε στην Ελλάδα ποινική δίωξη κατά 41 ατόμων (Γούλας, 2023). Ο Γιάννης Μπέλτσιος, πρώην Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, καθώς και στενός συνεργάτης του κ. Άκη Τσοχατζόπουλου –πρώην Υπουργού Εθνικής Άμυνας– ήταν ένας από τους κατηγορούμενους. Η ποινική δίωξη που του ασκήθηκε αφορούσε παράνομο χρηματισμό από την επίμαχη γερμανική εταιρεία για τη σύναψη των προαναφερομένων συμβάσεων περί απόκτησης υποβρυχίων (European Court of Human Rights, 2023, § 3) και ειδικότερα, έγινε λόγος περί ενεργητικής δωροδοκίας και νομιμοποίησης εσόδων από παράνομη δραστηριότητα (European Court of Human Rights, 2023, § 7).

Κατηγορήθηκε μάλιστα, για μεταφορά χρημάτων στον κ. Τσοχατζόπουλο και σε στελέχη των Ελληνικών Ναυπηγείων, καθώς επίσης και για σκόπιμη απόκρυψη, λήψη και μεταφορά άνω των 52 εκατομμυρίων ευρώ και άνω των 2,9 εκατομμυρίων ελβετικών φράγκων μεταξύ Μαρτίου 2000 και Οκτωβρίου 2003, στο πλαίσιο των συμβάσεων για τα υποβρύχια (European Court of Human Rights, 2023, § 3).

Τον Οκτώβριο του 2013, ο κ. Τσοχατζόπουλος και δεκαέξι ακόμα κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν από το Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων Αθηνών με την υπ' αριθ. 4554/2013 απόφαση για νομιμοποίηση εσόδων από παράνομη δραστηριότητα και άλλα συναφή εγκλήματα (Γούλας, 2023). Οι διαδικασίες της προδικασίας για τον κ. Μπέλτσιο ξεκίνησαν τον Ιανουάριο του 2014 με την προσωρινή κράτησή του, ενώ ο ίδιος άσκησε προσφυγή κατά της σχετικής διάταξης, ζητώντας την αντικατάσταση της κράτησης με άλλου είδους περιοριστικά μέτρα (European Court of Human Rights, 2023, §§ 4-5). Η προσφυγή του εξετάστηκε από το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών, το οποίο απέρριψε την αίτησή του τον Ιούνιο του ίδιου έτους ενώ λίγο αργότερα διετάχθη η παράταση της κράτησής του για έξι μήνες, έως τον Ιανουάριο 2015 (European Court of Human Rights, 2023, § 5) και κατόπιν τούτων, παραπέμφθηκε σε δίκη (European Court of Human Rights, 2023, § 7).

Στις 29 Ιουλίου 2014, ο κ. Μπέλτσιος υπέβαλε προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ κατά της Ελλάδος (European Court of Human Rights, 2023, §§ 6, 17) περί παραβίασης του άρθρου 6§2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ), δηλαδή του δικαιώματος κάθε ατόμου να «τεκμαίρεται ότι είναι αθώο έως τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του». Συνεπώς, ο αιτών υποστήριξε ότι η καταδικαστική απόφαση του Εφετείου, αν και δεν αφορούσε τον ίδιο άμεσα, ανέφερε το όνομά του στις σελίδες 2052 και 2059-2062 (European Court of Human Rights, 2023, § 11) και είχε ως αποτέλεσμα να του αποδίδονται πράξεις για τις οποίες δεν είχε καταδικαστεί. (Γούλας, 2023). Παρά το γεγονός ότι οι δύο διαδικασίες αφορούσαν το ίδιο σκάνδαλο και ήταν συνεπώς άμεσα συνδεδεμένες, το αρμόδιο δικαστήριο δεν είχε ακόμη αποφανθεί επί των κατηγοριών εναντίον του κ. Μπέλτσιου και άρα θα έπρεπε σε κάθε περίπτωση να μην υπονομευτεί η εκδίκαση της υπόθεσης που αφορούσε τον ίδιο (European Court of Human Rights, 2023, § 17).

Από την άλλη πλευρά, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι στην περίπτωση του κ. Μπέλτσιου το τεκμήριο αθωότητας δεν τύγχανε εφαρμογής, καθώς, όπως υποστήριξε, η υπ' αριθ. 4554/2013 απόφαση και οι δικαστικές διαδικασίες εναντίον του δεν συνδέονταν (European Court of Human Rights, 2023, § 12). Επιπλέον, υποστηρίχθηκε ότι ο προσφεύγων δεν μπορούσε να επικαλεστεί παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, δεδομένου ότι, κατά τον χρόνο κατάθεσης της προσφυγής, δεν είχε ακόμη παραπεμφθεί σε δίκη και οι επίμαχες δηλώσεις δεν επηρέασαν αρνητικά την εξέλιξη της διαδικασίας εις βάρος του, καθώς εν τέλει αθωώθηκε από το Εφετείο (European Court of Human Rights, 2023, § 12). Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση θεώρησε ότι η προσφυγή στο ΕΔΔΑ θα έπρεπε να κριθεί ως απαράδεκτη, καθώς ο προσφεύγων δεν είχε εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα (European Court of Human Rights, 2023, § 13), όπως απαιτείται βάσει του άρθρου 35§1 ΕΣΔΑ. Αν και το ΕΔΔΑ έκρινε ότι πράγματι ο κ. Μπέλτσιος δεν είχε εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα, θεωρήθηκε ότι στην περίπτωση του η άσκηση αγωγής αποζημίωσης με βάση το Άρθρο 105 του Εισα-

γωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, δεν θα ήταν επαρκής, καθώς η προαναφερόμενη απόφαση του Εφετείου αγνοούσε την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας (European Court of Human Rights, 2023, § 13). Συνεπώς, το ΕΔΔΑ συμπέρανε πως δεν διασφαλίστηκε η τήρηση και προστασία όλων των δικαιωμάτων του με αποτέλεσμα μέσω της υπ' αριθ. 4554/2013 απόφασης να παραβιαστεί το άρθρο 6 § 2 ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2023, §§ 20-21).

Εκτός από το άρθρο 6 ΕΣΔΑ, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη συναντάται και σε άλλες διεθνείς συμβάσεις, όπως το άρθρο 11 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ), που θεωρείται εθιμικό δίκαιο, και το άρθρο 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR). Πιο συγκεκριμένα, η παράγραφος 2 του άρθρου 14 του ICCPR ορίζει ότι «Κάθε άτομο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα έχει το δικαίωμα να θεωρείται αθώο μέχρι αποδείξεως του εναντίου του σύμφωνα με το νόμο». Αμφότερες οι προαναφερόμενες συμβάσεις δε, συμπεριλαμβάνονται στο Διεθνές Καταστατικό των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Επιπλέον, το τεκμήριο αθωότητας κατοχυρώνεται και στο άρθρο 48, παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ). Στην ελληνική έννομη τάξη δε, έχει ενταχθεί η Οδηγία 2016/343 της ΕΕ που αφορά την προστασία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο των εθνικών ποινικών διαδικασιών, στοχεύοντας ταυτοχρόνως στην εναρμόνιση της νομολογίας της του Δικαστηρίου της ΕΕ (ΔΕΕ) με το άρθρο 6 ΕΣΔΑ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο & Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2016).

Εκτός από το άρθρο 6§2 ΕΣΔΑ, ο κ. Μπέλτσιος αναφέρθηκε και σε παραβίαση του δικαιώματος ταχείας έκδοσης μιας απόφασης σχετικά με την αίτηση αποφυλάκισης που υπέβαλε. Όπως ορίζει το άρθρο 5§4 ΕΣΔΑ: «Κάθε πρόσωπο που στερείται την ελευθερία του λόγω σύλληψης ή κράτησης έχει δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον δικαστηρίου, ώστε αυτό να αποφασίσει σε σύντομη προθεσμία ως προς τη νομιμότητα της κράτησης και να διατάξει την απόλυση εάν η κράτηση είναι παράνομη». Στην περίπτωση του κ. Μπέλτσιου, αφού η ποινική δικογραφία διαβιβάστηκε στον Ανακριτή Πλημμελειοδικών Αθηνών για την κύρια ανάκριση τον Σεπτέμβριο 2011, ο κατηγορούμενος τέθηκε υπό προσωρινή κράτηση από τις 13 Ιανουαρίου 2014 (European Court of Human Rights, 2023, § 4). Λίγες ημέρες αργότερα, ο κ. Μπέλτσιος άσκησε προσφυγή κατά του σχετικού βουλεύματος την οποία απέρριψε το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών (European Court of Human Rights, 2023, §§ 5, 24). Ο προσφεύγων κρατήθηκε μέχρι τις 27 Μαρτίου 2015 ενώ στη συνέχεια, η προσωρινή κράτηση αντικαταστάθηκε από περιοριστικούς όρους (European Court of Human Rights, 2023, § 7). Η καθυστέρηση των διαδικασιών από την πλευρά του Εισαγγελέα, χωρίς υπαιτιότητα του κ. Μπέλτσιου, οδήγησε το ΕΔΔΑ στην καταδίκη της Ελλάδας για παραβίαση του δικαιώματος του προσφεύγοντος σε ταχεία έκδοση απόφασης σχετικά με τη νομιμότητα της κράτησής του (European Court of Human Rights, 2023, §25). Τελικώς, για την παραβίαση των άρθρων 6§2 και 5§4 ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ επιδίκασε αποζημίωση ύψους 7.800 ευρώ για ηθική βλάβη, συν οποιονδήποτε φόρο που ενδέχεται να οφειλόταν (European Court of Human Rights, 2023, §27). Παρά ταύτα, το αίτημα του αιτούντος για κάλυψη των δικαστικών εξόδων και αποζημίωση ύψους 8.680 ευρώ απορρίφθηκε λόγω εκπρόθεσμης υποβολής (European Court of Human Rights, 2023, §§ 28-29).

Κλείνοντας, η υπόθεση Μπέλτσιου κατά Ελλάδας μπορεί να συγκριθεί με την υπόθεση Karaman κατά Γερμανίας του 2014, στην οποία ο προσφεύγων υποστήριξε ότι οι δηλώσεις δικαστών κατά την εξέλιξη έτερης ποινικής διαδικασίας είχαν ως συνέπεια την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητάς του. Παρά τα κοινά χαρακτηριστικά με την εδώ εξεταζόμενη υπόθεση, στην περίπτωση του κ. Karaman το ΕΔΔΑ θεώρησε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6§2 ΕΣΔΑ, καθώς η αναφορά στο πρόσωπό του κρίθηκε απολύτως απαραίτητη κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, ενώ, επιπλέον, δόθηκε έμφαση στο γεγονός πως η κρίση περί της ενοχής του δεν διατυπώθηκε στο πλαίσιο της επίμαχης δίκης (European Court of Human Rights, 2014, § 69), γεγονός που αποτέλεσε την ειδοποιό διαφορά στις δύο υποθέσεις (European Court of Human Rights, 2023, § 12). Αντιθέτως, στην υπόθεση Μπέλτσιου κατά Ελλάδας, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση των άρθρων 6§2 και 5§4 της Σύμβασης αναφορικά με το τεκμήριο αθωότητας και την ταχεία έκδοση απόφασης ως προς τη νομιμότητα της κράτησής του, αντιστοίχως, καταδεικνύοντας ότι το σύστημα απονομής δικαιοσύνης πρέπει να γίνεται σεβαστό ενώ τα κράτη υποχρεούνται πάντοτε να συμμορφώνονται προς τα σχετικά διεθνή πρότυπα και απαιτήσεις.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η Υπόθεση Μακρυλάκης κατά Ελλάδος και η τυπολατρία των ελληνικών δικαστηρίων

Πηνελόπη Λιάκου

Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής (ΑΠΘ), Master Editor (ΟΔΕΘ)

Η Υπόθεση Μακρυλάκης κατά Ελλάδος, η οποία εξετάζεται σχοινοτενώς στην παρούσα ανάλυση, αφορά στην καταστρατήγηση του δικαιώματος εύλογης διάρκειας της δίκης, που αποτελεί μία από τις πτυχές του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Ειδικότερα, αναλύονται διεξοδικά τόσο τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης όσο και η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ). Το τελευταίο δε, κλήθηκε να αποφανθεί επί του ζητήματος τυχόν παραβίασης θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ανέκυψε έπειτα από την εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων και την άσκηση της σχετικής προσφυγής ενώπιόν του.

Τέλος, επιχειρείται μία αξιολόγηση της απόφασης του Δικαστηρίου που αποτελεί «σημείο αναφοράς» για τη διασφάλιση των εγγυήσεων του άρθρου 6 παράγραφος 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) σχετικά με το δικαίωμα στη χρηστή απονομή της Δικαιοσύνης.

Συγκεκριμένα εξετάζεται η προσφυγή του Χαράλαμπου Μακρυλάκη στο ΕΔΔΑ, ο οποίος αφού αθώωθηκε από το ποινικό δικαστήριο έπειτα από δύο χρόνια κράτησης, υπέβαλε αιτήσεις αποζημίωσης στο Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων Κρήτης για την άδικη στέρηση της ελευθερίας του. Οι αιτήσεις αυτές απορρίφθηκαν από τα ελληνικά δικαστήρια για τυπικούς λόγους, πρώτα ως πρόωρες και έπειτα ως εκπρόθεσμες, με τον προσφεύγοντα να ασκεί προσφυγή στο ΕΔΔΑ για παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 παράγραφος 1 ΕΣΔΑ), καταγγέλλοντας παράλληλα την στέρηση της προσωπικής του ελευθερίας (άρθρο 5 παράγραφος 5 ΕΣΔΑ). Ο αιτών απευθύνθηκε στο εν λόγω Δικαστήριο, το οποίο είναι αρμόδιο, από την ίδρυσή του, το 1959, να εξετάζει προσφυγές που αφορούν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βάσει της ΕΣΔΑ και οι οποίες στρέφονται κατά κάποιου ή κάποιων εκ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης (Πλιάκος, 2018, σ.25).

Στην υπό εξέταση περίπτωση, στις 4 Αυγούστου 2004 εντοπίστηκε μια φυτεία κάνναβης στον δήμο Νικηφόρου Φωκά, στο νομό Ρεθύμνου. Για κάποιο χρονικό διάστημα, ο προσφεύγων είχε μισθώσει το αγροτεμάχιο στο οποίο βρέθηκε η φυτεία, προκειμένου να το αξιοποιήσει για την κτηνοτροφική του δραστηριότητα. Η αστυνομία διενήργησε προκαταρκτική έρευνα, στο πλαίσιο της οποίας ο προσφεύγων εξετάστηκε ως μάρτυρας. Στις 22 Δεκεμβρίου 2004, σχηματίστηκε δικογραφία κατά αγνώστων και υποβλήθηκε στον εισαγγελέα. Στις 7 Ιανουαρίου 2005, ο εισαγγελέας του Πρωτοδικείου Ρεθύμνου άσκησε ποινική δίωξη και ζήτησε από τον ανακριτή να διενεργήσει την κύρια ανάκριση για το αδίκημα της καλλιέργειας φυτών κάνναβης ενώ στις 20 Ιανουαρίου 2006, κατά τη διάρκεια της κύριας ανάκρισης, ο προσφεύγων εξετάστηκε από τον ανακριτή ως κατηγορούμενος και του επιβλήθηκε απαγόρευση εξόδου από τη χώρα. Όταν ολοκληρώθηκε η κύρια ανάκριση, ο εισαγγελέας Πρωτοδικών Ρεθύμνου διαβίβασε τη δικογραφία στον εισαγγελέα Εφετών Κρήτης (Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων) στις 7 Μαρτίου 2006 (European Court of Human Rights, 2022, par. 5-11). Στις 17 Μαρτίου 2006, κατόπιν πρότασης του εισαγγελέα, ο Πρόεδρος του Εφετείου Κρήτης, με την απόφαση υπ' αριθ. 85, παρέπεμψε τον προσφεύγοντα σε δίκη ενώπιον του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Κρήτης, ως αρμόδιου δικαστηρίου σε πρώτο βαθμό. Με το κλητήριο θέσπισμα υπ' αριθ. 1464, που εκδόθηκε στις 22 Ιουνίου 2006, ο προσφεύγων κλήθηκε να εμφανιστεί στο δικαστήριο ως κατηγορούμενος για το ανωτέρω αναφερόμενο αδίκημα. Η δίκη στο Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων Κρήτης αναβλήθηκε επανειλημμένα μεταξύ 2007 και 2011 λόγω οργανωτικών ζητημάτων του δικαστηρίου, απεργιών και αιτημάτων της υπεράσπισης. Τελικά, το 2011, ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε σε 18 έτη κάθειρξης και χρηματική ποινή 300.000 ευρώ. Άσκησε έφεση, αλλά παρέμεινε κρατούμενος. Το 2013, το Πενταμελές Εφετείο Κρήτης τον αθώωσε και αποφυλακίστηκε μετά από περίπου δύο χρόνια κράτησης. Η αναίρεση του εισαγγελέα δε, απορρίφθηκε το 2015 από τον Άρειο Πάγο (European Court of Human Rights, 2022, par. 11-14).

Στις 23 Οκτωβρίου 2013, ο προσφεύγων υπέβαλε αίτηση αποζημίωσης ενώπιον του Πενταμελούς Εφετείου Κρήτης, επικαλούμενος τα άρθρα 533, 536 και 537 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (εφεξής ΚΠΔ), ζητώντας αποζημίωση για την καταδίκη του σε πρώτο βαθμό και την κράτησή του, δεδομένης της μεταγενέστερης αθώωσής του (European Court of Human Rights, 2022, par. 15-16). Στις 28 Νοεμβρίου 2013 το δικαστήριο ανέβαλε την εξέταση της αίτησης έως ότου η αθωωτική απόφαση καταστεί αμετάκλητη. Μετά την απόρριψη της αναίρεσης του εισαγγελέα από τον Άρειο Πάγο στις 13 Ιανουαρίου 2015, η αθωωτική απόφαση κατέστη αμετάκλητη. Ωστόσο, δεν ορίστηκε νέα συζήτηση για την πρώτη αίτηση αποζημίωσης και ο προσφεύγων υπέβαλε δεύτερη αίτηση στις 11 Φεβρουαρίου 2015. (European Court of Human Rights, 2022, par. 17) Το Πενταμελές Εφετείο Κρήτης απέρριψε αρχικά τη δεύτερη αίτηση (απόφαση 59/2015), κρίνοντας ότι είχε υποβληθεί εκπρόθεσμα, καθώς έπρεπε να κατατεθεί εντός δέκα ημερών από τη στιγμή που η αθωωτική απόφαση κατέστη αμετάκλητη. Στη συνέχεια απέρριψε και την πρώτη αίτηση (απόφαση 123/2015), θεωρώντας ότι είχε υποβληθεί πρόωρα, επειδή ακριβώς η αθωωτική απόφαση δεν είχε ακόμη καταστεί αμετάκλητη. Ο προσφεύγων κατέθεσε 2 αιτήσεις αναίρεσης, όμως αυτές απορρίφθηκαν αμφότερες ως απαράδεκτες, επειδή οι αποφάσεις για την αποζημίωση δεν αφορούσαν κρίση περί ενοχής ή ποινικής κατηγορίας και συνεπώς, δεν υπέκιντο σε αναίρεση (European Court of Human Rights, 2022, par. 18-22).

Ο κατηγορούμενος, κατόπιν της απόρριψης των δύο αιτήσεων του για αποζημίωση, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενος, μεταξύ άλλων, παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, βάσει του οποίου διασφαλίζεται η πρόσβαση των κατηγορούμενων σε δικαστήριο και το δικαίωμα εύλογης διάρκειας της δίκης, ως έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Πιο συγκεκριμένα, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι δεν έτυχε δίκαιης δίκης όσον αφορά τις αιτήσεις αποζημίωσης για τη διετή κράτησή του, που κατέθεσε στο Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων της Κρήτης και ότι η διάρκεια της ποινικής διαδικασίας σε πρώτο βαθμό (5 χρόνια και 9 μήνες) δεν ήταν εύλογη (Στυλιανίδου, 2022). Επιπροσθέτως, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε παραβίαση του δικαιώματός του για επανόρθωση/ αποζημίωση, βάσει του άρθρου 5 παράγραφος 5 ΕΣΔΑ, στο οποίο κατοχυρώνεται το σχετικό δικαίωμα σε περίπτωση παράνομης κράτησης ή υπέρβασης του χρόνου κράτησης (Καρυπίδου, 2025).

Ειδικότερα, όσον αφορά το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο αυτό θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από τη δυνατότητα αποτελεσματικής και πρακτικής εφαρμογής και να μην κατοχυρώνεται απλά θεωρητικώς (Jacobs F. / White R., 1996, σ.122-130). Το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει πως είναι δυνατόν να υπάρχουν περιορισμοί, μόνο αν δεν αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας, αν είναι δηλαδή νόμιμοι, έχουν θεμιτό και νόμιμο σκοπό και είναι *stricto sensu* αναλογικοί. Το ΕΔΔΑ μάλιστα, στηρίζεται στα εξής κριτήρια προκειμένου να αξιολογήσει τον κάθε περιορισμό του επίμαχου δικαιώματος: καταρχάς, εξετάζει αν ο εκάστοτε περιορισμός είναι προβλέψιμος, αν υφίσταται υπερβολικά φορμαλιστική προσέγγιση σε αυτή την κατεύθυνση και αν ο προσφεύγων υπέστη τις δυσμενείς συνέπειες του περιορισμού (Βανδώρος / Μαγγανάς / Χρυσανθάκης / Καρατζά, 2011, σ.121-127). Στην υπόθεση Μακρυλάκης κατά Ελλάδος, το ΕΔΔΑ έκρινε, λαμβάνοντας υπόψη τα εν λόγω κριτήρια, ότι οι διατάξεις του ΚΠΔ που εφαρμόστηκαν σε συνδυασμό με τις απορρίψεις των αιτήσεων αποζημίωσης του προσφεύγοντος, περιόρισαν σημαντικά το δικαίωμά του για πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Όσον αφορά την εύλογη διάρκεια της δίκης, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, αυτή κρίνεται κατά περίπτωση ανάλογα με την πολυπλοκότητα της υπόθεσης, τη στάση των αρμοδίων αρχών, τη συμπεριφορά των προσφευγόντων και το διακύβευμα της υπόθεσης για τους ενδιαφερόμενους. Η προθεσμία δε, εκκινείται, όταν ο ενδιαφερόμενος έχει ενημερωθεί για την κατηγορία εις βάρος του και λήγει με τη δημοσίευση της αμετάκλητης απόφασης. Εύλογη διάρκεια για το ΕΔΔΑ είναι τα δύο έτη διαδικασιών, κατά το μέγιστο, ενώ η υπέρβαση αυτού του ορίου συνεπάγεται εξέταση από το Δικαστήριο της ευθύνης και των δύο μερών (ήτοι τόσο του κράτους όσο και του προσφεύγοντος) (Σισιλιάνος, 2025, σ. 364-369).

Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι η διατύπωση των διατάξεων του ΚΠΔ δημιούργησε ασάφεια και ανασφάλεια ως προς τις προϋποθέσεις παραδεκτού της αίτησης αποζημίωσης, καθώς δεν ήταν εμφανές από την ερμηνεία των διατάξεων, εάν έπρεπε αυτή (ήτοι η αίτηση αποζημίωσης) να ασκηθεί όταν η απόφαση καταστεί αμετάκλητη ή μετά την τελεσίδικη αθωωτική απόφαση. Συγχρόνως δε, βάσει της νομολογίας των εγχωρίων δικαστηρίων δεν φαίνεται να ακολουθείται μία συγκεκριμένη και εδραιωμένη πρακτική επί τέτοιων ζητημάτων. Επί του παρόντος, κατά την εξέταση της υπόθεσης από το ΕΔΔΑ προέκυψε ότι οι διαδικαστικές προϋποθέσεις για την υποβολή αίτησης αποζημίωσης, εφαρμόστηκαν με υπέρμετρο φορμαλισμό από τα εγχώρια δικαστήρια (Ddikastes, 2022).

• • •
• • •
• • •
• • •
• • •

Για το απαράδεκτο των αιτήσεων αποζημίωσης, δεν θεμελιώθηκε κατά το ΕΔΔΑ αντικειμενική ευθύνη του προσφεύγοντος ενώ οι δικονομικοί κανόνες έπαψαν να εξυπηρετούν τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, προκαλώντας ανασφάλεια και αβεβαιότητα στον προσφεύγοντα και εμποδίζοντας σημαντικά την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη (European Court of Human Rights, 2022, par. 36-51). Επιπλέον, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε υπέρμετρη καθυστέρηση όσον αφορά τη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης, καθώς η διάρκεια της δίκης (πέντε χρόνια και εννέα μήνες) δε θεωρήθηκε εύλογη, εξαιρουμένων φυσικά των αναβολών εκ μέρους του προσφεύγοντος, οι οποίες αντιστοιχούσαν στα δύο έτη και δύο μήνες (Καρυπίδου, 2025). Δεδομένων των διαπιστώσεων αυτών, το ΕΔΔΑ κατέληξε ομόφωνα στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ και επιδίκασε στον προσφεύγοντα αποζημίωση 16.500 ευρώ βάσει του άρθρου 41 της ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2022, par. 56-62). Ο τελευταίος ισχυρισμός του προσφεύγοντος, περί καταστρατήγησης του άρθρου 5 παράγραφος 5 της ΕΣΔΑ, δεν έγινε δεκτός, καθώς θεωρήθηκε ότι δεν υπήρξε παράνομη κράτηση του προσφεύγοντος (Καρυπίδου, 2025).

Κλείνοντας, η υπόθεση Μακρυλάκης κατά Ελλάδος ανέδειξε με ιδιαίτερη σαφήνεια τις αδυναμίες της ελληνικής έννομης τάξης ως προς την πλήρη διασφάλιση των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης, όπως αυτές κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ επισημάνθηκαν τόσο τα κενά του εθνικού νομοθετικού πλαισίου όσο και οι δυσλειτουργίες στην εφαρμογή των δικονομικών κανόνων, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε ανασφάλεια δικαίου και σε περιορισμό της ουσιαστικής πρόσβασης των πολιτών σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα. Η σημασία της απόφασης αποτυπώνεται και στις μεταγενέστερες νομοθετικές παρεμβάσεις της ελληνικής πολιτείας, όπως η τροποποίηση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με την εισαγωγή του άρθρου 538 για την αποζημίωση και η πρόβλεψη στο άρθρο 84 παρ. 3 του Ποινικού Κώδικα για την υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση (Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου, 2025). Παρά τις σημαντικές αυτές προσαρμογές και τη σταδιακή εναρμόνιση με τις απαιτήσεις της ΕΣΔΑ, η νομολογία του ΕΔΔΑ καταδεικνύει ότι εξακολουθούν να υφίστανται προκλήσεις, καθώς η Ελλάδα συνεχίζει σε ορισμένες περιπτώσεις να καταδικάζεται λόγω τυπολατρικής εφαρμογής των δικονομικών κανόνων ή δυσανάλογων περιορισμών, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη για συνεχή βελτίωση της λειτουργίας της δικαιοσύνης και ουσιαστική εμπέδωση των ευρωπαϊκών προτύπων προστασίας των δικαιωμάτων.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση Παπαργυρίου κατά Ελλάδας και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη

Μυρτώ Λύκα

Αναλύτρια ΟΔΕΘ

Σύμφωνα με εκθέσεις των τελευταίων ετών, η απονομή της δικαιοσύνης στην Ελλάδα πάσχει από χρόνιες παθογένειες που δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις ενός σύγχρονου κράτους δικαίου, καταλήγοντας σε υπονόμηση και ενίοτε παραβίαση διατάξεων τόσο του εγχωρίου όσο και του ευρωπαϊκού δικαίου (European Network of National Human Rights Institutions, 2024). Ένα τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού δικαστικού συστήματος, αποτελεί διαχρονικά η μεγάλη διάρκεια των δικών και οι καθυστερήσεις όσον αφορά την έκδοση αποφάσεων που ξεπερνούν κατά πολύ τον αντίστοιχο μέσο όρο σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρακλύοντας την απονομή της δικαιοσύνης και παραβιάζοντας την αρχή της αναλογικότητας (Καραμπατζός & Σαραβάκος, 2024).

Σε αυτό το πλαίσιο, μέσω της υπόθεσης Παπαργυρίου κατά Ελλάδας υπογραμμίζεται η ανάγκη αντιμετώπισης των διαρθρωτικών αδυναμιών της ελληνικής δικαιοσύνης. Πιο συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα είναι Ελληνίδα υπήκοος, εναντίον της οποίας ασκήθηκε το 2004 ποινική δίωξη για πλαστογραφία κατ' εξακολούθηση και υπεξαίρεση, που διαπράχθηκαν κατά την άσκηση των επαγγελματικών της καθηκόντων. Η δικαστική έρευνα συνεχίστηκε μέχρι το 2012, αφού η Εισαγγελία Εφετών διέταξε την παράτασή της, ενώ στη συνέχεια, το 2013 διατάχθηκε πρόσθετη δικαστική έρευνα για διάφορες άλλες κατηγορίες και το 2015, αποφασίστηκε η απαλλαγή της προσφεύγουσας από τις σε βάρος της κατηγορίες (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2019, §§7-11; Sakkoulas, 2019). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η λήψη απόφασης από το αρμόδιο δικαστήριο και η απαλλαγή της κατηγορουμένης από τις παραπάνω κατηγορίες διήρκεσε περισσότερο από μια δεκαετία, η κ. Παπαργυρίου αποφάσισε να προσφύγει ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του

Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), επικαλούμενη παραβίαση του άρθρου 6§1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2019, §15). Μέσω της συγκεκριμένης διάταξης, κατοχυρώνεται το δικαίωμα κάθε προσώπου όπως η υπόθεσή του δικαστεί «εντός εύλογου χρονικού διαστήματος» από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1950, Άρθρο 6). Μολονότι, το ΕΔΔΑ έχει υπογραμμίσει ότι ο εύλογος χρόνος για τη διάρκεια μιας διαδικασίας εξετάζεται λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις κάθε υπόθεσης, εντούτοις τείνει να χρησιμοποιεί παγιωμένα κριτήρια για να διαπιστώσει πότε η διάρκεια μιας διαδικασίας εκφεύγει αυτών των ορίων, όπως η συμπεριφορά των προσφευγόντων και των αρμοδίων αρχών, η τυχόν πολυπλοκότητα της υπόθεσης και τα δικαιώματα που διακυβεύονται (Νάσκου-Περράκη, 2019, σ.σ. 477- 483).

Αναλυτικότερα, η επίμαχη προσφυγή κατατέθηκε στο ΕΔΔΑ στις 5 Νοεμβρίου 2015. Η ελληνική κυβέρνηση από την πλευρά της, επικαλέστηκε το επιχείρημα της μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, ζητώντας από το Δικαστήριο να κηρύξει την προσφυγή απαράδεκτη. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε ότι η αιτούσα όφειλε να προσφύγει πρωτίστως ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων σύμφωνα με το Ν. 4239/2014 (Sakkoulas, 2019) ενώ (η Κυβέρνηση) επικαλέστηκε και προγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ και συγκεκριμένα την απόφαση επί της υποθέσεως Ξυνός κατά Ελλάδα, όπου το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων δεν είχε εξαντλήσει τα εθνικά ένδικα μέσα, απορρίπτοντας αρχικά το αίτημά του για εκδίκαση της υπόθεσης από το ΕΔΔΑ (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2014, §§20-25). Εντούτοις, η προσφεύγουσα αμφισβήτησε το παραπάνω επιχείρημα, υποστηρίζοντας ότι ο Ν. 4239/2014 δεν τύγγανε εφαρμογής σε υποθέσεις που αφορούσαν υπερβολικά χρονοβόρες διαδικασίες ενώπιον των αρμοδίων οργάνων της προδικασίας τα οποία μάλιστα, εκδίδουν εντολές ή διατάξεις και όχι δικαστικές αποφάσεις (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2019, §17).

Κατόπιν τούτων, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι βάσει της γραμματικής ερμηνείας των άρθρων 2 και 3 του Ν. 4239/2014, το σχετικό ένδικο μέσο ήταν διαθέσιμο μόνο μετά τη δημοσίευση της αμετάκλητης απόφασης του οικείου εθνικού δικαστηρίου (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2019, §§ 18-25). Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο οι εκάστοτε αρμόδιες αρχές στην προδικασία δεν εκδίδουν αποφάσεις αλλά διατάξεις, στις οποίες δεν αναφέρεται η σχετική νομοθεσία. Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, ο Ν. 4239/2014 δεν έχει ερμηνευθεί κατά τρόπο που να περιλαμβάνει καταγγελίες σχετικές με καθυστερήσεις κατά την προδικασία ενώπιον των αρμοδίων οργάνων. Επομένως, το ΕΔΔΑ έκρινε, ότι η προσφεύγουσα δεν ήταν υποχρεωμένη βάσει του άρθρου 35§1 της ΕΣΔΑ να χρησιμοποιήσει και να εξαντλήσει όλα τα διαθέσιμα ένδικα βοηθήματα και μέσα στο εθνικό δίκαιο, όπως προβλέπει ο συγκεκριμένος νόμος (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1950, Άρθρο 35).

Τελικώς, το ΕΔΔΑ κατόπιν της εξέτασης όλων των διαθέσιμων στοιχείων κατέληξε στην κρίση ότι εις ουδεμία περίπτωση θα μπορούσε να δικαιολογηθεί καθ' οιονδήποτε τρόπο η διάρκεια της διαδικασίας στην επίδικη υπόθεση, συνολικού διαστήματος 10 χρόνων και εννέα μηνών και συνεπώς, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6§1 της Σύμβασης (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2019, §31).

Ειδικότερα, ούτε ο περίπλοκος χαρακτήρας της υπόθεσης αλλά ούτε και η συμπεριφορά της προσφεύγουσας και των αρμοδίων κρατικών αρχών θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την διάρκεια της δίκης. Αντιθέτως, εξαιτίας της μακροχρόνιας δικαστικής διαδικασίας, η ζωή και εν γένει τα δικαιώματα της προσφεύγουσας ενδέχεται να επηρεάστηκαν σημαντικά και διά αυτό τον λόγο κρίθηκε ότι το καθ' ου κράτος όφειλε να καταβάλει στην προσφεύγουσα αποζημίωση ύψους 10.000 ευρώ για ηθική βλάβη (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2019, §§34-36).

Μέσω της υπόθεσης Παπαργυρίου κατά Ελλάδα, τονίστηκε για μία ακόμα φορά η σημασία και παράλληλα η υποχρέωση κάθε συμβαλλόμενου κράτους να οργανώνει το δικαστικό του σύστημα καταλλήλως, ώστε οι υποθέσεις να εκδικάζονται έγκαιρα και τελικώς να διασφαλίζεται η προστασία του δικαιώματος των πολιτών σε δίκαιη δίκη. Σημειωτέον, ότι η ΕΣΔΑ δεν είναι το μοναδικό νομοθετικό κείμενο μέσω του οποίου κατοχυρώνεται το επίμαχο δικαίωμα, εφόσον σε επίπεδο ελληνικής έννομης τάξης στο άρθρο 20§1 του Συντάγματος προβλέπεται το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας και πρόσβασης στα δικαστήρια, ενώ στο άρθρο 25§1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η αρχή του κράτους δικαίου, αλλά και η υποχρέωση αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων των πολιτών από το κράτος (Το Σύνταγμα της Ελλάδος, 2008, Άρθρα 20 και 25). Τέλος, η Ελλάδα δεσμεύεται στην ίδια κατεύθυνση και από πλήθος διεθνών νομικών κειμένων, όπως το άρθρο 14§3γ της Διεθνούς Σύμβασης για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα στο οποίο επίσης προβλέπεται η υποχρέωση εκδίκασης των υποθέσεων χωρίς υπερβολικές καθυστερήσεις, αλλά και το άρθρο 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Νάσκου-Περράκη, 2019, σ.σ. 57, 136).

Κλείνοντας, η υπόθεση Παπαργυρίου κατά Ελλάδα αναδεικνύει με σαφή τρόπο τις χρόνιες δυσλειτουργίες που εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν το ελληνικό δικαστικό σύστημα, ιδίως ως προς τη μεγάλη διάρκεια των δικαστικών διαδικασιών. Παράλληλα, η συγκεκριμένη υπόθεση λειτουργεί ως υπενθύμιση της ανάγκης για ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στη λειτουργία της ελληνικής δικαιοσύνης, ώστε να αντιμετωπιστούν οι καθυστερήσεις και να ενισχυθεί η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών. Μόνο μέσα από τη βελτίωση της ταχύτητας και της αποτελεσματικότητας των δικαστικών διαδικασιών μπορεί να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη δικαιοσύνη και να διασφαλιστεί η ουσιαστική και έμπρακτη εφαρμογή των αρχών του κράτους δικαίου.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση Κακαμούκας και λοιποί κατά Ελλάδα και το ζήτημα της έκδοσης δικαστικών αποφάσεων εντός ευλόγου χρόνου

Γιώργος Στεφανίδης

Αναλυτής ΟΔΕΘ

Η υπόθεση Κακαμούκας και λοιποί κατά Ελλάδα, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα υπόθεσης η οποία αφορά την προστασία του δικαιώματος των πολιτών σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ). Η παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος δε, αποτελεί διαχρονικό πρόβλημα στην ελληνική έννομη τάξη, γεγονός που επιβεβαιώνεται από πληθώρα υποθέσεων που αφορούν προπάντων το ζήτημα της εύλογης διάρκειας της δικαστικής διαδικασίας. Όσον αφορά την εδώ εξεταζόμενη υπόθεση, θα παρουσιαστούν τα πραγματικά περιστατικά αυτής και τα ανακύπτοντα νομικά ζητήματα ενώ θα αναλυθεί σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες τη στιγμή που ανέκυψε η επίμαχη διαφορά ιστορικό-κοινωνικές συνθήκες.

Ξεκινώντας, στις 7 Απριλίου 1925 έγινε απαλλοτρίωση έκτασης 534.892 τ.μ. στην περιοχή της Μίκρας στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να κατασκευαστεί αεροδρόμιο. Στην έκταση αυτή, η οποία σήμερα υπάγεται στον Δήμο Καλαμαριάς, περιλαμβάνονταν και οικόπεδα των ανιόντων των προσφευγόντων (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 12).

Παρά το γεγονός ότι αυτοί (ήτοι οι ανιόντες των προσφευγόντων) αναγνωρίστηκαν τυπικά ως δικαιούχοι αποζημίωσης με την απόφαση 293/1936 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης και το ποσό της αποζημίωσης από τις απαλλοτριωθείσες εκτάσεις καθορίστηκε από σειρά δικαστικών αποφάσεων, το ελληνικό κράτος αρνήθηκε να τους καταβάλει το τίμημα, ενώ η κατασκευή του αεροδρομίου δεν προχώρησε. Εν συνεχεία, στις 22 Ιουνίου 1967 τα υπουργεία Οικονομικών και Δημοσίων Έργων με κοινή τους απόφαση επέτρεψαν στο Δημόσιο την απαλλοτρίωση αυτής της έκτασης, για να κατασκευαστούν εκεί εργατικές κατοικίες. Ωστόσο, λόγω αδυναμίας πραγματοποίησης αυτού του έργου κοινής ωφέλειας, η προαναφερόμενη κοινή υπουργική απόφαση ανακλήθηκε (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 13-14). Ακολούθως, στις 29 Ιουνίου 1972 με βασιλικό διάταγμα εγκρίθηκε η κατασκευή αθλητικού κέντρου στη συγκεκριμένη περιοχή, ενώ στις 14 Μαΐου 1987 η τότε Νομαρχία Θεσσαλονίκης προέβη σε τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου της περιοχής και τη χαρακτήρισε ως «χώρο πρασίνου» και «ζώνη ψυχαγωγίας και αθλητισμού». Η συγκεκριμένη απόφαση δε, επικυρώθηκε και από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων με σχετική απόφαση στις 31 Ιουλίου 1987 και 1 χρόνο μετά και συγκεκριμένα στις 22 Αυγούστου 1988, με Προεδρικό Διάταγμα (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 15-17).

Στις 28 Ιουνίου 1994, κατατέθηκε από τους ενδιαφερόμενους και άμεσα θιγόμενους στη Νομαρχία Θεσσαλονίκης αίτηση με την οποία ζητούσαν την τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου του 1987. Παρόλα αυτά, η Νομαρχία δεν τους απάντησε και για αυτό αμέσως μετά κατέθεσαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) αίτηση ακύρωσης της σιωπηρής απόρριψης της διοίκησης να άρει τους νομικούς περιορισμούς στις ιδιοκτησίες τους. Στις 11 Ιανουαρίου 1996, ο Δήμος Καλαμαριάς στον οποίο υπάγονται οι ιδιοκτησίες των προσφευγόντων κατέθεσε στο ΣτΕ τις απόψεις του σχετικά με την υπόθεση (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 19-20). Τελικά, το ΣτΕ στις 20 Οκτωβρίου 1997 έκανε δεκτή την αίτηση των προσφευγόντων με τις υπ' αριθ. 4445/1997, 4447/1997 και 4448/1997 αποφάσεις –οι οποίες καθαρογράφηκαν στις 25 Φεβρουαρίου 1998-, καθώς έκρινε ότι εφόσον το Δημόσιο όλο αυτό το χρονικό διάστημα δεν είχε προβεί σε απαλλοτρίωση των επίμαχων εκτάσεων γης, προκειμένου να γίνουν τα έργα που προβλέπονταν στο ρυμοτομικό σχέδιο, θα έπρεπε να αρθούν οι ισχύοντες νομικοί περιορισμοί των ιδιοκτησιών. Γι' αυτό, το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο παρέπεμψε την υπόθεση στη διοίκηση με στόχο να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την αποδέσμευση της επίδικης ιδιοκτησίας, της οποίας η αξία αποτιμάται από τους προσφεύγοντες περίπου σε 24.000.000 ευρώ (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 21-22). Ακολούθως, στις 30 Σεπτεμβρίου 1998 ο Δήμος Καλαμαριάς άσκησε κατά των προαναφερόμενων αποφάσεων τριτανακοπή για τους προσφεύγοντες υπ. αριθ. 1-9, 12-19, 23, 26-31, 33-40, 42-44, 46-49 και 58. Το εν λόγω ένδικο μέσο, που δεν έχει ανασταλτικό χαρακτήρα, επιτρέπει σε πρόσωπα, φυσικά ή νομικά που δεν αποτελούν διαδικούς σε μία υπόθεση να προσβάλλουν την εκδοθείσα δικαστική απόφαση, εφόσον κριθεί ότι τους προσβάλλει. Αν κριθεί βάσιμη, τότε η απόφαση που προσβάλλει το πρόσωπο που άσκησε την τριτανακοπή ακυρώνεται αναδρομικά (Λαζαράτος Π. σελ. 919-920, 2025). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η τριτανακοπή κρίθηκε απαράδεκτη από το ΣτΕ στις 28 Νοεμβρίου 2001, καθώς ο Δήμος Καλαμαριάς είχε τη δυνατότητα να εκφράσει τις παρατηρήσεις του σε προηγούμενο χρονικό σημείο και δεν το έπραξε. Γι' αυτό, οι αποφάσεις του ΣτΕ παρέμειναν εκτελεστές (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 23-24).

Στο μεταξύ έγινε νέα τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου του Δήμου Καλαμαριάς από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Δημοσίων Έργων στις 13 Μαΐου 1999 για να διατεθεί η επίδικη ιδιοκτησία για τη διαμόρφωση χώρων αθλητισμού και ψυχαγωγίας. Ωστόσο, οι προσφεύγοντες κατέθεσαν στις 9 Σεπτεμβρίου 1999 νέα αίτηση ακύρωσης που αφορούσε αυτή τη φορά το νέο ρυμοτομικό σχέδιο, με σκοπό να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα της συγκεκριμένης διοικητικής πράξης (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 25). Μάλιστα, στις 11 Ιανουαρίου 2002 οι προσφεύγοντες για να στηρίξουν την αίτησή τους παρέδωσαν στο ΣτΕ μια σειρά δικαιολογητικών μεταξύ των οποίων και τους τίτλους κυριότητας που διέθεταν για την ιδιοκτησία τους. Παρά τις συνεχείς αναβολές, οι συζητήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου ξεκίνησαν στις 29 Οκτωβρίου 2003, ωστόσο από τον φάκελο της υπόθεσης φαίνεται πως το ΣτΕ δεν είχε ακόμη προβεί σε έκδοση απόφασης για τη συγκεκριμένη υπόθεση το 2008, οπότε και δημοσιεύτηκε η εδώ εξεταζόμενη απόφαση του ΕΔΔΑ (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 26-27).

Κατόπιν τούτων, οι προσφεύγοντες υπ. αριθ. 1-9, 12-19, 23, 26-31, 33-40, 42-44, 46-49 και 58 προσέφυγαν ενώπιον του ΕΔΔΑ, εκφράζοντας τη δυσαρέσκειά τους για την καθυστέρηση έκδοσης απόφασης από το ΣτΕ επί της τριτανακοπής του Δήμου Καλαμαριάς. Ταυτόχρονα, όλοι οι προσφεύγοντες εξέφρασαν παράπονα για τη χρονική διάρκεια της διαδικασίας ακύρωσης του ρυμοτομικού σχεδίου του 1999, επικαλούμενοι την παραβίαση του άρθρου 6 ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 28). Αντιθέτως, η Ελληνική Κυβέρνηση από την πλευρά της εξέφρασε την άποψη πως κατά την έκδοση απόφασης από το αρμόδιο τμήμα του ΣτΕ δεν θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη η διαδικασία της ασκηθείσας εκ του Δήμου Καλαμαριάς τριτανακοπή και ότι η εν λόγω διαδικασία, εφόσον δεν εισήχθη από κάποιον εκ των προσφευγόντων, δεν εδύνατο να έχει οιοδήποτε αντίκτυπο, έστω και έμμεσο επί της κύριας διαδικασίας που αφορούσε την εκδίκαση της αίτησης ακύρωσης των προσφευγόντων. Τελικά, το επταμελές τμήμα του ΕΔΔΑ στις 22 Ιουνίου 2006 αποφάσισε με βάση προηγούμενη νομολογία του σε παρόμοιες υποθέσεις ότι η διάρκεια των δύο διαδικασιών ήταν υπερβολική και αντίθετη στην έννοια της εκδίκασης οιασδήποτε υπόθεσης εντός εύλογης προθεσμίας, γεγονός που συνιστούσε κατάφωρη παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 29-33).

Όσον αφορά την εκτίμηση του ευλόγου χρόνου, θα πρέπει να αναφερθεί ότι αυτός καθορίζεται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων τα οποία τυγχάνουν εφαρμογής στην εκάστοτε υπόθεση, τα συνεκτιμά το δικαστήριο και έχουν παγιωθεί με αντίστοιχες δικαστικές αποφάσεις. Πρόκειται ειδικότερα για την πολυπλοκότητα της υπόθεσης, τη στάση των προσφευγόντων, αλλά και των αρμοδίων κρατικών αρχών, καθώς και του δικάζοντος εθνικού δικαστηρίου (ήτοι εν προκειμένω του ΣτΕ), αλλά και για το διακύβευμα της υπόθεσης για τους προσφεύγοντες (Σισιλιάνος Λ.-Α. & Ασημάκη Π. σελ.365-366, 2025). Σημειωτέον ότι δεν κρίνεται απαραίτητο να καθοριστεί με ακρίβεια ο χρόνος της διάρκειας εκδίκασης της υπόθεσης. Εν προκειμένω, ως χρόνος έναρξης της διαδικασίας θεωρήθηκε η 9η Σεπτεμβρίου 1999 όταν κατατέθηκε ενώπιον του ΣτΕ η αίτηση ακύρωσης για το ρυμοτομικό σχέδιο του 1999 και χρόνος λήξης η στιγμή εξέτασης της υπόθεσης από το ΕΔΔΑ μέχρι την έκδοση της απόφασης της 22ας Ιουνίου 2006. Έτσι, αποδεικνύεται πως πέρασαν πάνω από πέντε χρόνια για να εκδικαστεί η υπόθεση κάτι το οποίο κρίθηκε από το Δικαστήριο υπερβολικό και γι' αυτό έκρινε πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 ΕΣΔΑ (Σισιλιάνος Λ.-Α. & Ασημάκη Π. σελ.369-372, 2025).

• • • Οστόσο, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι η τριτανακοπή που άσκησε ο Δήμος Καλαμαριάς σχετιζόταν με τις αποφάσεις του ΣΤΕ για τους προσφεύγοντες 1-9, 12-19, 23, 26-31, 33-40, 42-44, 46-49 και 58, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τη θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης που ζήτησε να μην ληφθεί υπόψη η συγκεκριμένη διαδικασία. Μάλιστα, αν η τριτανακοπή κρινόταν βάσιμη από το ΣΤΕ τότε οι προσβληθείσες αποφάσεις θα ακυρώνονταν αναδρομικά και η αίτηση ακύρωσης θα επανεξεταζόταν, γεγονός που αποδεικνύει πως η τριτανακοπή θα είχε άμεσο αντίκτυπο στο δικαίωμα των προσφευγόντων για ελεύθερη εκμετάλλευση της περιουσίας τους (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 32). Επομένως, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ ορθώς οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν το άρθρο 6 παρ.1 ΕΣΔΑ και γι' αυτό το Διευρυμένο Τμήμα του Δικαστηρίου απεφάνθη πως υπήρξε πράγματι παραβίασή του λόγω υπερβολικής διάρκειας και των δύο προαναφερόμενων διαδικασιών.

Η απόφαση της 22ας Ιουνίου 2006 από το επταμελές τμήμα του Δικαστηρίου εκτός του ότι αναγνώρισε την εν λόγω παραβίαση, διαπίστωσε και την ανάγκη να αποζημιωθούν οι προσφεύγοντες λόγω ηθικής βλάβης, βάσει του άρθρου 41 της Σύμβασης. Συγκεκριμένα, αποφάσισε να δοθούν 8.000 ευρώ στους προσφεύγοντες υπ' αριθμόν 1-9, 12-19, 23, 26-31, 33-40, 42-44, 46-49 και 58 και 5.000 ευρώ στους υπ' αριθμόν 10-11, 20-22, 24-25, 32, 41, 45 και 50-57 μαζί με οποιοδήποτε ποσό μπορεί να οφειλόταν ως φόρος (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 35). Ως προς αυτό το ζήτημα τα διάδικα μέρη εξέφρασαν αντίθετες απόψεις. Ειδικότερα, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν πως για να επιτευχθεί δίκαιη ικανοποίηση της απαίτησής τους, θα έπρεπε αυτή να υπολογιστεί κατ' άτομο και όχι βάσει του αριθμού των προσφευγόντων (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 36). Αντιθέτως, η Ελληνική Κυβέρνηση υποστήριξε ότι το άρθρο 41 προβλέπει μόνο μία συνολική δίκαιη ικανοποίηση για τη ζημία των προσφευγόντων και αιτήθηκε πλέον από το Διευρυμένο Τμήμα τη μείωση του ποσού της επιδικασθείσας από το επταμελές τμήμα αποζημίωσης με το πρόσθετο επιχείρημα πως σε άλλες υποθέσεις που αφορούσαν σοβαρότερες παραβιάσεις, επιδικάστηκαν μικρότερα ποσά (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 37).

Κατόπιν τούτων, το Δικαστήριο διαπίστωσε πως δεν έγινε αναφορά σε τυχόν υλική ζημία που είχαν υποστεί οι προσφεύγοντες και γι' αυτό το Διευρυμένο Τμήμα θα επιδίκαζε αποζημίωση μόνο για ηθική βλάβη (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 36). Μάλιστα, το Δικαστήριο έπρεπε να λάβει υπόψη τους λόγους μείωσης του επιδικασθέντος ποσού από το επταμελές τμήμα στις 22 Ιουνίου 2006 και ειδικότερα να λάβει υπόψη το γεγονός ότι οι προσφεύγοντες δεν υπέβαλλαν χωριστές αιτήσεις, αλλά επιδίωκαν από κοινού τον ίδιο σκοπό, ήτοι την αμφισβήτηση της νομιμότητας των δικαστικών αποφάσεων. Σύμφωνα με το Δικαστήριο δε, ο κοινός σκοπός των προσφευγόντων στην επίμαχη διαδικασία αποτέλεσε ένα μέσο μετριασμού της ταλαιπωρίας και εν γένει των προβλημάτων που αυτοί αντιμετώπισαν (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 45-46). Συνεπώς, το Διευρυμένο Τμήμα του ΕΔΔΑ αποφάσισε τις 15 Φεβρουαρίου 2008 ομόφωνα πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ ενώ απεφάνθη με 15 ψήφους υπέρ και 2 κατά ότι το Ελληνικό Κράτος όφειλε να καταβάλει ως αποζημίωση για ηθική βλάβη 4000 ευρώ σε κάθε έναν από τους προσφεύγοντες υπ' αριθ. 1-9, 12-19, 23, 26-31, 33-40, 42-44, 46-49 και 58 και 2.500 ευρώ σε κάθε έναν από τους προσφεύγοντες υπ' αριθ. 10-11, 20-22, 24-25, 32, 41, 45 και 50-57 μαζί με οποιοδήποτε ποσό μπορεί να οφειλόταν ως φόρος. Οστόσο, απέρριψε οποιοδήποτε άλλο αίτημα των προσφευγόντων για δίκαιη ικανοποίησή τους και αρνήθηκε την ικανοποίηση της αξίωσής τους για την καταβολή των δικαστικών εξόδων τους (European Court of Human Rights, 2008, παρ. 47-51).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως υπήρξαν και διακριτές απόψεις από αυτές βάσει των οποίων διαμορφώθηκε η εδώ εξεταζόμενη απόφαση. Πρόκειται, αρχικά, για τη συγκλίνουσα άποψη του δικαστή κ. Bratza, την οποία ακολούθησε και ο δικαστής κ. Ροζάκης, βάσει της οποίας –και έχοντας ληφθεί υπόψη και η απόφαση επί της υποθέσεως Αρβανιτάκη-Ρομποτή και λοιποί κατά Ελλάδας– υπήρξε συμφωνία με την απόφαση, αλλά διαφωνία ως προς το επιδικασθέν ποσό της αποζημίωσης (European Court of Human Rights, 2008, σελ.16). Παράλληλα, διατυπώθηκε και μία αντίθετη άποψη από τους δικαστές κκ. Zupančič και Zagrebelsky, οι οποίοι δήλωσαν την αντίθεσή τους με την εφαρμογή του άρθρου 41 της ΕΣΔΑ και υποστήριξαν πως ανεξάρτητα από τον αριθμό των προσφευγόντων, κάθε προσφεύγων αποτελεί θύμα της παραβίασης και θα πρέπει να αποζημιωθεί προσωπικά για τις συνέπειες που υπέστη και όχι να καθορίζεται το ποσό συλλογικά και να εξαρτάται από τον αριθμό των αιτούντων (European Court of Human Rights, 2008, σελ. 17-19).

Κλείνοντας, βάσει των ανωτέρω είναι σαφές πως οι εξεταζόμενες διαδικασίες υπήρξαν χρονοβόρες, αλλά τελικώς οι προσφεύγοντες δικαιώθηκαν. Μέσω της επίμαχης απόφασης δε, εκτέθηκαν για μία ακόμη φορά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική έννομη τάξη όσον αφορά την εκδίκαση των υποθέσεων εντός ευλόγου χρόνου ενώ υπογραμμίστηκε η ανάγκη για άμεση βελτίωση του υπάρχοντος συστήματος απονομής δικαιοσύνης.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Αντικείμενο Ενδιαφέροντος:

«Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη σε Ελλάδα και Κύπρο την τελευταία 20ετία μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ»

Ενότητα 2: Κυπριακές υποθέσεις

Υπόθεση **Altius Insurance Ltd** κατά Κύπρου: η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης ως ζήτημα προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων

Νικολέτα Σαράντου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια Διεθνούς Εμπορικού Δικαίου (European University Cyprus), BSc Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές (ΠαΠει), Senior Editor (ΟΔΕΘ)

Η ορθή και αποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης, αποτελεί θεμέλιο για τη διαφύλαξη των αρχών του κράτους δικαίου και τη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων όλων των πολιτών. Σε πολλά κράτη, τα δικαιοσύνη συστήματα εμφανίζουν δομικές παθολογίες, που επηρεάζουν την αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης. Επί του παρόντος, η υπόθεση **Altius Insurance Ltd** κατά της Κύπρου, αφορά μία προσφυγή που ασκήθηκε ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), σχετικά με το ζήτημα της διάρκειας της δικαστικής διαδικασίας και την επάρκεια των διαθέσιμων εγχωρίων ενδίκων βοηθημάτων και μέσων (ECHR, 2021). Στην εν λόγω υπόθεση διάδικα μέρη υπήρξαν η ασφαλιστική εταιρεία **Altius Insurance Ltd** και η Δημοκρατία της Κύπρου (ECHR, 2023) ενώ η απόφαση επί της προαναφερόμενης προσφυγής εκδόθηκε στις 24 Οκτωβρίου 2023 (Lëvizja FOL, 2025).

Ξεκινώντας, η **Altius Insurance Ltd**, εταιρεία παροχής υπηρεσιών ασφάλισης με έδρα τη Λευκωσία της Κύπρου, ιδρύθηκε στις 6 Μαΐου 1993. Από τότε, δραστηριοποιείται στον τομέα των ασφαλίσεων, παρέχοντας κάλυψη σε

ασφάλειες ζωής και άλλων ειδών (Altius Insurance, n.d.). Στις 6 Μαΐου 2004, η εταιρεία Prolific Insurance Consultants Ltd (εφεξής P.I.C.) υπέβαλε αγωγή κατά της προσφεύγουσας εταιρείας στο Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας ισχυριζόμενη ότι η τελευταία είχε παραβιάσει τους όρους συναφθείσας σύμβασης (ECHR, 2023, § 5). Μεταξύ Ιουλίου 2004 και Ιανουαρίου 2005, η υπόθεση παραπέμφθηκε προς συζήτηση αρκετές φορές, είτε κατόπιν αιτήματος της P.I.C. είτε κατόπιν δικαστικής απόφασης (ECHR, 2023, § 7). Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, υποβλήθηκαν αιτήσεις για γνωστοποίηση εγγράφων και εφαρμόστηκαν οι αντίστοιχες δικαστικές διαδικασίες έως τον Μάιο του 2005 (ECHR, 2023, §§ 8-9). Ακολούθησαν συνεχείς αναβολές για διάφορους λόγους, όπως η παραίτηση του δικηγόρου της P.I.C., αιτήσεις ασφαλιστικών μέτρων, περάτωση διαδικαστικών διαδικασιών και αλλαγές ημερομηνιών ακροάσεων (ECHR, 2023, §§ 10-19). Οι κύριες ακροάσεις δε, πραγματοποιήθηκαν τελικά από τον Σεπτέμβριο του 2009 έως τον Ιούνιο του 2010, μετά από συνεχείς αναβολές, κατόπιν σχετικών αιτήσεων και των δύο διαδίκων (ECHR, 2023, §§ 20-23). Μετά ταύτα, τα διάδικα μέρη κατέθεσαν, όπως υποχρεούτο προς τούτο, τα τελικά υπομνήματά τους έως τις 17 Σεπτεμβρίου 2010 ενώ το δικαστήριο εξέδωσε την απόφασή του τον Δεκέμβριο του 2010, απορρίπτοντας την αγωγή και επιδικάζοντας τα δικαστικά έξοδα υπέρ της προσφεύγουσας εταιρείας (ECHR, 2023, § 23). Εν συνεχεία, η P.I.C. άσκησε έφεση ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου ενώ η σχετική διαδικασία μέχρι την εκδίκαση αυτής, υπήρξε επίσης χρονοβόρα (ECHR, 2023, § 26). Τελικώς, η ακροαματική διαδικασία έλαβε χώρα στις 18 Οκτωβρίου 2016 και με την απόφαση –που εκδόθηκε στις 20 Δεκεμβρίου 2017-, η έφεση έγινε δεκτή και ταυτοχρόνως, ανετράπη η απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου ενώ η προσφεύγουσα εταιρεία υποχρεώθηκε να καταβάλει αποζημίωση ύψους 1.823.767 ευρώ (ECHR, 2023, §§ 29-30).

Ακολούθως, η αιτούσα εταιρεία, προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ υποστηρίζοντας ότι η υπερβολική διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας –ήτοι άνω των 13 ετών και 7 μηνών συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) περί του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη εντός εύλογου χρονικού διαστήματος (Χριστιανός Β. et al., 2019, σελ. 427-428). Επίσης, αμφισβήτησε την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του Νόμου περί Αποτελεσματικών Θεραπειών για Παραβίαση του Δικαιώματος σε Διάγνωση Αστικών Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων σε Εύλογο Χρόνο (Ν. 2(Ι)/2010) (CYLAW, n.d.) κάνοντας λόγο περί παραβίασης του αρ. 13 ΕΣΔΑ περί της δυνατότητας άσκησης αποτελεσματικής προσφυγής (Χριστιανός Β. et al., 2019, σελ. 430). Τέλος, ανέφερε ότι το υπέρογκο ποσό που εκλήθη να καταβάλει, συνεπεία των μακροχρόνιων διαδικασιών, είχε ως αποτέλεσμα την παραβίαση του απορρέοντος εκ του αρ. 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ δικαιώματός της στην προστασία της περιουσίας –και για το οποίο πάντως το ΕΔΔΑ έκρινε τελικώς ότι δεν ήταν αναγκαίο να αποφανθεί ξεχωριστά (ECHR, 2023, § 88, 92-93).

Πιο αναλυτικά, βάσει του άρθρου 6 παράγραφος 1 ΕΣΔΑ η ολοκλήρωση της εκάστοτε δικαστικής διαδικασίας εντός «λογικού χρονικού διαστήματος», συνιστά θεμελιώδη εγγύηση για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων κάθε ατόμου (Χριστιανός Β. et al., 2019, σελ. 427-428). Επί του παρόντος, το ΕΔΔΑ επεσήμανε ότι παρά το γεγονός πως η αναλυόμενη υπόθεση δεν ήταν ιδιαιτέρως περίπλοκη από νομικής απόψεως –γεγονός που θα δικαιολογούσε ορισμένες καθυστερήσεις-, οι διαδικασίες ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων υπήρξαν ιδιαιτέρως χρονοβόρες –γεγονός που δεν οφειλόταν αποκλειστικά σε ενέργειες των διαδίκων, αλλά σε αντικειμενικούς παράγοντες. Κατόπιν τούτων δε, το Δικαστήριο διέγινωσε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 ΕΣΔΑ (Lëvizja FOL, 2025; ECHR, 2023, § 84).

Όσον αφορά το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, δέον όπως επισημανθεί ότι μέσω αυτού κατοχυρώνεται το δικαίωμα σε αποτελεσματική προσφυγή, όπως τονίστηκε και ανωτέρω, ενώ ταυτοχρόνως προβλέπεται υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών περί θέσπισης στην εσωτερική έννομη τάξη τους κατάλληλων και αποτελεσματικών ενδίκων μέσων, διά των οποίων θα διασφαλίζεται η δυνατότητα σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα να αιτούνται την αποκατάσταση ή αποζημίωσή τους για παραβιάσεις διατάξεων της Σύμβασης (Χριστιανός Β. et al., 2019, σελ. 430). Στην εδώ εξεταζόμενη υπόθεση, η Altius Insurance Ltd επικαλέστηκε το Ν. 2(Ι)/2010, βάσει του οποίου προβλέπεται η δυνατότητα αξίωσης αποζημίωσης για ζημίες, που προκλήθηκαν λόγω υπέρβασης του ευλόγου χρόνου σε δικαστικές διαδικασίες (CYLAW, n.d.). Εντούτοις, λαμβάνοντας υπόψη την ερμηνεία και εφαρμογή του επίμαχου νομοθετήματος από τα εθνικά δικαστήρια, το ΕΔΔΑ έκρινε πως αυτό (ήτοι το νομοθέτημα) δεν υπήρξε αποτελεσματικό ένδικο μέσο ενώ επισημάνθηκε ο ανεπαρκής χαρακτήρας του ως προς την πρόληψη παραβιάσεων δικαιωμάτων των διαδίκων. Κατόπιν τούτων δε, διαπιστώθηκε τελικώς πως υπήρξε παραβίαση του αρ. 13 εν συνδυασμό προς το αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (Lëvizja FOL, 2025; ECHR, 2023, §84). Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις παραβιάσεις δε, το Δικαστήριο επιδίκασε στην Altius Insurance Ltd συνολική αποζημίωση ύψους 11.600 ευρώ, πλέον κάθε ενδεχόμενου φόρου, για ηθική βλάβη, καθώς και 15.250 ευρώ, πλέον κάθε ενδεχόμενου φόρου, για δικαστικά έξοδα και δαπάνες (ECHR, 2023, § 101).

Κλείνοντας, η επίμαχη απόφαση είναι πολύπλευρης σημασίας: καταρχάς, αποτελεί μία σημαντική υπενθύμιση ότι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, περιλαμβάνει και την αναγκαιότητα για εκδίκαση της εκάστοτε υπόθεσης εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος. Καθίσταται σαφές δε, ότι ακόμη και όταν οι τυπικές διαδικασίες τηρούνται, εάν η συνολική διάρκεια της δίκης υπερβαίνει τον εύλογο χρόνο, τότε υπονομεύεται τελικώς η απονομή της δικαιοσύνης εν γένει (ECHR, 2023, §§ 80-86). Συγχρόνως, αναδεικνύονται οι προκλήσεις, που αντιμετωπίζει το κυπριακό δικαίκο σύστημα ενώ διερευνάται η αποτελεσματικότητα των υφιστάμενων εθνικών ενδίκων βοηθημάτων και μέσων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι επιχειρήσεις, όπως η Altius Insurance Ltd, λειτουργούν σε ένα πλαίσιο, όπου οι αρχές του κράτους δικαίου και η πρόσβαση σε ένα αποτελεσματικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης συνιστούν θεμελιώδη στοιχεία για τη διασφάλιση της ασφάλειας των συναλλαγών και της σταθερότητας των οικονομικών δραστηριοτήτων τους. Η δυνατότητα άμεσης και δίκαιης επίλυσης τυχόν ανακυπτόντων διαφορών δε, ενισχύει την εμπιστοσύνη στην αγορά και συμβάλλει στην προστασία των συμφερόντων των επιχειρήσεων εν αντιθέσει προς την αδυναμία απονομής δικαιοσύνης εντός ευλόγου χρόνου που μπορεί να έχει ως συνέπεια τη δημιουργία ενός κλίματος οικονομικής και νομικής αβεβαιότητας.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση Λουκαΐδη κατά Κύπρου και η παραβίαση του δικαιώματος χρηστής απονομής της δικαιοσύνης (άρ. 6 ΕΣΔΑ)

Κατερίνα Καπετάνου

Προπτυχιακή Φοιτήτρια Νομικής Σχολής (ΑΠΘ), Junior Editor, Αναλύτρια (ΟΔΕΘ)

Η υπόθεση Λουκαΐδη κατά Κύπρου που εξετάζεται εκτενώς στην παρούσα ανάλυση, αφορά στο δίκαιο χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας που κινήθηκε εναντίον του αιτούντος, για παρέμβαση σε δικαστικές διαδικασίες, καθώς και στα φερόμενα ως αυθαίρετα πορίσματα των εθνικών δικαστηρίων ως προς αυτό το ζήτημα (European Court of Human Rights, 2022, παρ.1). Ειδικότερα, αναλύονται σχοινοτενώς τόσο τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, όσο και η διαδικασία εκδίκασής της από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) κατά την οποία εξετάστηκε η φερόμενη παραβίαση του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) για την οποία έγινε λόγος από τον προσφεύγοντα.

Πιο συγκεκριμένα, ο προσφεύγων, γεννήθηκε το 1937 και κατοικεί στη Λευκωσία. Είναι δικηγόρος ο οποίος, μεταξύ άλλων, υπηρέτησε ως Βοηθός Γενικός Εισαγγελέας κατά το διάστημα 1975-1998. Η υπόθεση αφορά τις «ιδιωτικές ποινικές διώξεις» που ασκήθηκαν κατά του ίδιου (κατηγορούμενος αρ. 2) και των δύο πελατών του S.F (κατηγορούμενος αρ.1) και E.F (κατηγορούμενη αρ.3), ενώπιον

του Επαρχιακού Δικαστηρίου της Λάρνακας (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 5). Εντούτοις, η κατηγορούσα αρχή στις 28 Φεβρουαρίου 2014 έπαυσε την ποινική δίωξη κατά της τρίτης κατηγορουμένης ενώ ο κ. Λουκαΐδης με σχετική επιστολή του στις 26 Μαρτίου 2014, αιτήθηκε την έκδοση εκ μέρους του Γενικού Εισαγγελέα «εντολής μη δίωξης» κατά το κυπριακό δίκαιο (nolle prosequi) για τις εκκρεμούσες υποθέσεις του ιδίου και των πελατών του (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 6,7,8).

Ο Γενικός Εισαγγελέας από την πλευρά του, στις 9 Απριλίου 2014 ανέφερε με σχετική επιστολή του πως είχε αποφασίσει να παύσει την ποινική δίωξη στις προαναφερόμενες υποθέσεις (Cyprus Bar Association, 2023). Την ίδια ημέρα, μάλιστα, εξέδωσε 3 εντολές μη δίωξης (nolle prosequi) σύμφωνα με τα άρθρα 113.2 του Συντάγματος και 154 (1) του περί Ποινικής Δικονομίας Νόμου στα οποία όμως γινόταν αναφορά μόνο στους κατηγορουμένους S.F και E.F, με αποτέλεσμα οι υποθέσεις που αφορούσαν τον S.F να εξακολουθούν να εκκρεμούν και για τις οποίες είχαν οριστεί δικάσιμοι στις 7 Οκτωβρίου 2014, 11 Φεβρουαρίου 2015 και 14 Ιουλίου 2015, αντιστοίχως (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 9,10,13). Κατόπιν σχετικής επιστολής του κ. Λουκαΐδη προς το αρμόδιο τμήμα του δικαστηρίου δε, το Επαρχιακό Δικαστήριο της Λάρνακας, στις 14 Ιουλίου 2015, έπαυσε την ποινική δίωξη εναντίον του S.F όσον αφορά τις προαναφερόμενες εκκρεμούσες υποθέσεις (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 14-15).

Εντούτοις, στις 10 Σεπτεμβρίου 2015 ασκήθηκε νέα ιδιωτική ποινική δίωξη κατά του κ. Λουκαΐδη και του πελάτη του S.F, μεταξύ άλλων, για παρέμβαση στη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης. Σύμφωνα με το κατηγορητήριο, ο προσφεύγων με την τελευταία του επιστολή ενημέρωσε τον αρμόδιο υπάλληλο ότι είχε εκδοθεί εντολή μη δίωξης (nolle prosequi) και για τις τρεις υποθέσεις, ενώ γνώριζε πως η πληροφορία αυτή ήταν ψευδής (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 16). Κατόπιν δίκης που έλαβε χώρα ενώπιον του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λάρνακας δε, το τελευταίο στις 16 Νοεμβρίου 2018 κήρυξε τον κ. Λουκαΐδη ένοχο για το ανωτέρω αναφερόμενο αδίκημα βάσει του Άρθρου 122(β) του περί Ποινικού Κώδικα Νόμου ενώ ο πελάτης του, S.F, αθώωθηκε ως προς όλες τις κατηγορίες (Ο Περί Ποινικού Κώδικα Νόμος, 1959). Το δικαστήριο κατέληξε στην κρίση του αυτή, καθώς θεώρησε ότι πληρείτο τόσο η αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος -δεδομένου ότι οι πράξεις του προσφεύγοντος, αντικειμενικά θεωρούμενες ήταν ικανές ή ενδέχεται να επηρεάσουν τη δικαστική διαδικασία εναντίον του πελάτη του S.F-, όσο και η υποκειμενική, καθώς υπήρχε ο απαιτούμενος δόλος (CyLaw, 2018). Δεδομένων των παραπάνω, το δικαστήριο καταδίκασε τελικώς τον κ. Λουκαΐδη σε τέσσερις μήνες φυλάκιση, με τριετή αναστολή (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 24).

Ο προσφεύγων, έχοντας εξαντλήσει όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα, έπειτα από άσκηση έφεσης στο Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου, το οποίο επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ επικαλούμενος την παραβίαση του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 25,27,32). Όσον αφορά την ΕΣΔΑ δε, θα πρέπει να επισημανθεί ότι αυτή συνιστά το πιο αποτελεσματικό διεθνές κείμενο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς αποκρυσταλλώνει τις θεμελιώδεις αξίες οι οποίες συγκροτούν και συγχρόνως θωρακίζουν την «ευρωπαϊκή δημόσια τάξη» (Σισιλιάνος, 2017, σελ. 1). Αυτό άλλωστε φαίνεται και από το γεγονός πως η έννοια της «αληθινής δημοκρατίας» διαπνέει όλες τις ουσιαστικές διατάξεις της Σύμβασης.

• • • φόρους με τους οποίους θα μπορούσε να επιβαρυνθεί ο προσφεύγων (European Court of Human Rights, 2022, παρ. 55).

• • • Εν κατακλείδι, το δικαίωμα στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, όπως αυτό κατοχυρώνεται μέσω του Άρθρου 6 ΕΣΔΑ, αντανakλά αφενός τον βαθμό προστασίας των δικαιωμάτων του εκάστοτε κατηγορουμένου και αφετέρου, την αναγκαιότητα τήρησης των τιθέμενων προϋποθέσεων με στόχο τη διασφάλιση της ορθότητας των δικαστικών διαδικασιών. Στην υπό εξέταση υπόθεση δε, οι προαναφερθείσες παραλείψεις των εθνικών δικαστηρίων αποτέλεσαν την αιτία της καταδίκης της Κυπριακής Δημοκρατίας, υπενθυμίζοντας για μία ακόμα φορά την υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών να υπηρετούν και να προστατεύουν διαρκώς τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση Κουλίας κατά Κύπρου και η προστασία του δικαιώματος αμερόληπτης κρίσης του δικαστηρίου

Ναταλία Ηλιάδη

Προπτυχιακή Φοιτήτρια του τμήματος Διεθνών και ευρωπαϊκών Σπουδών (ΠΑΠΕΙ), Αναλύτρια (ΟΔΕΘ)

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) στην υπόθεση Κουλίας κατά Κύπρου, αποτελεί χαρακτηριστικό νομολογικό παράδειγμα το οποίο αναδεικνύει, τη σημασία της αρχής της αμεροληψίας του δικαστηρίου και του δικαιώματος των διαδικών σε δίκαιη δίκη (ΕΣΔΑ, 1950, Άρθρο 6) στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού νομικού συστήματος. Η υπόθεση αφορά την κατάθεση αγωγής για συκοφαντική δυσφήμιση ενώπιον των κυπριακών δικαστηρίων, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα την επίδραση που ασκεί τυχόν ύπαρξη συγγενικής σχέσης στη διαμόρφωση αμερόληπτης κρίσης του δικάζοντος δικαστηρίου. Κατόπιν τούτων δε, το ΕΔΔΑ κλήθηκε να εξετάσει βάσει του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) περί του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, κατά πόσο η εκδίκαση της συγκεκριμένης υπόθεσης από τα κυπριακά δικαστήρια πραγματοποιήθηκε με γνώμονα την εμπιστοσύνη, τη διαφάνεια και την αντικειμενική αξιολόγηση των περιστατικών και των προσκομισθέντων αποδεικτικών μέσων.

Ξεκινώντας, στη συγκεκριμένη υπόθεση, ο προσφεύγων, κ. Ζαχαρίας Κουλίας, δικηγόρος και βουλευτής της Κυπριακής Δημοκρατίας, συμμετείχε το

• • • 2006 σε ζωντανή ραδιοφωνική εκπομπή ονόματι «Πρώτη εκπομπή» που αναμεταδιδόταν από τον ραδιοφωνικό σταθμό «Πρώτο Ράδιο».

• • • Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης ο βουλευτής, προέβη σε αιχμηρές δηλώσεις και σχόλια αναφορικά με τη συμπεριφορά και τις δράσεις του κ. Κώστα Θεμιστοκλέους, επίσης πολιτικού, πρώην υπουργού και μέλους πολιτικού κόμματος (ECHR, 2020, par. 5). Ειδικότερα, αναφέρθηκε στη λήψη χρηματικού ποσού, ύψους 7.000 κυπριακών λιρών, από τον τελευταίο από εταιρεία τουρκικής προέλευσης, αλλά και σε δημόσιες δηλώσεις του ίδιου σε τηλεοπτικό σταθμό περί μη ύπαρξης ψευδοκράτους (ECHR, 2020, par. 5-6). Τα εν λόγω γεγονότα, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσαν αντιδράσεις, αποτελώντας το έναυσμα για την έναρξη της σύγκρουσης μεταξύ των δυο προαναφερομένων προσώπων.

Στη συνέχεια, το θιγόμενο πρόσωπο, ενοχλημένο από τα κακόβουλα, δημόσια σχόλια αναφορικά με τις προσωπικές του δράσεις και πεποιθήσεις, προέβη σε άσκηση αγωγής για συκοφαντική δυσφήμιση βάσει του άρθρου 17 του Νόμου περί Αστικών Αδικημάτων ενώπιον του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας (ECHR, 2020, par. 6). Ωστόσο, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, έπειτα από αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, απέρριψε την αγωγή, επιβάλλοντας σε βάρος του ενάγοντα τα δικαστικά έξοδα. Ταυτόχρονα, ανέφερε ότι οι επίμαχες δηλώσεις δεν είχαν δυσφημιστικό χαρακτήρα, αλλά συνιστούσαν αξιολογικές κρίσεις –που μπορούν να εκφραστούν βάσει του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης, όπως αυτό κατοχυρώνεται και στο άρθρο 10 ΕΣΔΑ (ΕΣΔΑ, 1950, Άρθρο 10)-, εξετάζοντας ταυτόχρονα την προβληθείσα ένσταση περί «ευλόγου σχολίου» (fair comment), την οποία έκανε δεκτή.

Εντούτοις, ο ενάγων, άσκησε έφεση ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κυπριακής Δημοκρατίας, οπότε επισημάνθηκε ότι η εκδίκαση της υπόθεσης θα περιοριζόταν στην εξέταση τυχόν δυσφημιστικού χαρακτήρα των επίμαχων δηλώσεων ενώ δεν θα αξιολογούνταν η προαναφερόμενη ένσταση του «ευλόγου σχολίου», κατόπιν και σχετικής συμφωνίας των διαδίκων (ECHR, 2020, par. 10). Το εν λόγω δικαστήριο, δικάζοντας με τριμελή σύνθεση έκανε δεκτή την έφεση κρίνοντας ότι οι προαναφερόμενες δηλώσεις ήταν δυσφημιστικές, χωρίς να αποτελούν απλώς ένα επιτρεπτό σχόλιο. Μάλιστα, θεωρήθηκε ότι εσφαλμένα έγινε λόγος περί αξιολογικών κρίσεων εκ μέρους του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και δη άνευ της απαιτούμενης πλήρους και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας. Κατόπιν τούτων δε, η υπόθεση αναπέμφθηκε ενώπιον του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας προς νέα κρίση από άλλο δικαστή, πλην του αρχικώς δικάσαντος την υπόθεση αποκλειστικά ως προς το ζήτημα της αποζημίωσης επειδή δεν είχε αποφανθεί επ' αυτού το πρωτοβάθμιο δικαστήριο (ECHR, 2020, par. 15). Τελικώς δε, το Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας επιδίκασε αποζημίωση ύψους 25.000 ευρώ υπέρ του κ. Θεμιστοκλέους ενώ κατά της σχετικής απόφασης ασκήθηκε έφεση, η εκδίκαση της οποίας εκκρεμούσε κατά τον χρόνο υποβολής της προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ για την οποία θα γίνει λόγος αναλυτικά κατωτέρω (ECHR, 2020, par.19–20).

Έπειτα, ο προσφεύγων πληροφορήθηκε την ύπαρξη ενός κρίσιμου και ιδιαιτέρως ενδιαφέροντος, για την υπόθεση στοιχείου, το οποίο δεν είχε αναφερθεί κατά τη διάρκεια της δίκης και ήταν καίριας σημασίας: ο υιός του Προεδρεύοντος δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, εργαζόταν στην ίδια δικηγορική εταιρεία με τον συνήγορο και ιδρυτή αυτής, που είχε αναλάβει τον χειρισμό της υπόθεσης του ενάγοντος και αντιδίκου (ECHR, 2020, par. 9, 16).

Σημειωτέον ότι στις 10 Φεβρουαρίου 2012, η εφημερίδα ευρείας κυκλοφορίας «ο Φιλελεύθερος», δημοσίευσε άρθρο σχετικά με την υπόθεση, στο οποίο ο δικηγόρος του προσφεύγοντος δήλωνε δημοσίως, ότι ούτε ο δικαστής, ούτε ο συνήγορος του ενάγοντος γνώριζαν τον μεταξύ τους σύνδεσμο, θέτοντας επί τάπητος κατά πόσο ο συγκεκριμένος δικαστής θα έπρεπε εξ αρχής να εξαιρεθεί από την εκδίκαση της υπόθεσης (ECHR, 2020, par. 17). Λίγες ημέρες μετά και συγκεκριμένα στις 14 Φεβρουαρίου 2012, το Ανώτατο Δικαστήριο εξέδωσε ανακοίνωση που ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι η συμμετοχή του εν λόγω δικαστή ήταν απολύτως σύμφωνη με την ισχύουσα δικαστική πρακτική και επομένως, δεν ετίθετο ζήτημα εξαιρέσεώς του από την επίμαχη υπόθεση (ECHR, 2020, par. 18).

Κατόπιν τούτων, ο κ. Κουλίας προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, κάνοντας λόγο περί παραβίασης τόσο του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη όσο και της ελευθερίας της έκφρασης. Ειδικότερα, αμφισβήτησε τον αμερόληπτο χαρακτήρα της κρίσης του Ανωτάτου Δικαστηρίου, θεωρώντας ότι η απόκρυψη της ανωτέρω αναφερόμενης σχέσης των δύο εμπλεκόμενων προσώπων, συνιστούσε παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη σύμφωνα με το άρθρο 6 § 1 της ΕΣΔΑ. Συγχρόνως, ο χαρακτηρισμός των δημοσίων δηλώσεών του ως δυσφημιστικών, εκ μέρους του Ανωτάτου Δικαστηρίου ισοδυναμούσε κατά τον ίδιο με παραβίαση του άρθρου 10 της Συμβάσεως μέσω του οποίου κατοχυρώνεται το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης (ΕΣΔΑ, 1950, Άρθρο 10; ECHR, 2020, par. 36).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι η έννοια της αμεροληψίας στη νομολογία του ΕΔΔΑ, εξετάζεται μέσω δύο κριτηρίων, του αντικειμενικού και του υποκειμενικού. Βάσει του πρώτου, ελέγχεται εάν υφίστανται καταστάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να δημιουργήσουν αμφιβολίες αναφορικά με την αμεροληψία ενός δικαστηρίου. Παράλληλα, σύμφωνα με το δεύτερο κριτήριο διερευνάται κατά πόσο ο ιδιωτικός βίος του εκάστοτε δικαστή μπορεί να αποτελέσει τον λόγο για να τεθεί εν αμφιβόλω η αμεροληψία του κατά την άσκηση των καθηκόντων του (ECHR, 2020, par. 59). Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ από υποκειμενικής απόψεως δεν διαπίστωσε την ύπαρξη προσωπικών προκαταλήψεων κατά την εκδίκαση της υπόθεσης σε εγχώριο επίπεδο, επισημαίνοντας ωστόσο ότι το εν λόγω γεγονός δεν αναιρεί αυτομάτως την παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της ΕΣΔΑ. Τόνισε δε, ότι σύμφωνα με την προγενέστερη νομολογία του, η αμεροληψία ενός δικαστή (από υποκειμενικής απόψεως) θα πρέπει να τεκμαίρεται, έως ότου αποδειχθεί το αντίθετο (ECHR, 2020, par. 60) Όσον αφορά, την εφαρμογή του αντικειμενικού κριτηρίου, υπογραμμίστηκε ότι η συγγενική σχέση του ανωτέρω αναφερομένου δικαστή με τον συνήγορο του αντιδίκου, μπορούσε να δημιουργήσει αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία του, χωρίς, όμως να ισοδυναμεί απαραίτητως με παραβίαση του άρθρου 6 της Σύμβασης (ECHR, 2020, par. 61).

Το Δικαστήριο ανέφερε επίσης, ότι οι παράγοντες που έπρεπε να ληφθούν υπόψη δεν αφορούσαν μόνο τη σχέση των δύο προσώπων, αλλά και τον βαθμό εμπλοκής του συγγενούς του δικαστή στην επίμαχη υπόθεση. Επιπλέον, εκρίθη αναγκαία η εξέταση της θέσης αυτού στη δικηγορική εταιρεία που είχε αναλάβει την υπόθεση, αλλά και το πιθανό οικονομικό όφελος που θα μπορούσε να εξασφαλιστεί τόσο για το δικηγορικό γραφείο όσο και για τον ίδιο τον συνήγορο (ECHR, 2020, par. 60). Σημείωσε, ότι στην Κύπρο η οποία είναι μικρή χώρα, υφίστανται λιγότερες δικηγορικές εταιρείες ενώ συγχρόνως, ο αριθμός των δικαστών είναι σαφώς μικρότερος. Επομένως, συγκριτικά με μια μεγαλύτερη σε έκταση χώρα, είναι πιο συχνό να ανακύπτουν τέτοια ζητήματα. Τελικώς όμως, κατέληξε στην κρίση πως υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, επισημαίνοντας ωστόσο, ότι καταστάσεις όπως η προαναφερόμενη δεν θα πρέπει να παρεμποδίζουν την απονομή της δικαιοσύνης (ECHR, 2020, par. 62-64).

Όσον αφορά, την παραβίαση του Άρθρου 10 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα με το Ανώτατο Δικαστήριο: ο δικηγόρος του προσφεύγοντος, κατά τη διάρκεια των ακροάσεων, είχε συμφωνήσει μαζί του να περιοριστεί στο ζήτημα του αν τα σχόλια του εντολέα του είχαν δυσφημιστικό χαρακτήρα, χωρίς να αναφερθεί στον ισχυρισμό περί παραβίασης της ελευθερίας της έκφρασης. Επομένως, ο προσφεύγων δεν ανέπτυξε επαρκώς ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου τους ισχυρισμούς του σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, όπως έπραξε εν συνεχεία ενώπιον του ΕΔΔΑ. Τελικώς δε, το Δικαστήριο, απέρριψε την προσφυγή ως προς το σκέλος της παραβίασης του άρθρου 10 ΕΣΔΑ λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων (ΕΣΔΑ, 1950, Άρθρο 35; ECHR, 2020, par. 40).

Ακολούθως, ο προσφεύγων αιτήθηκε την επιδίκαση αποζημίωσης ύψους 35.000 ευρώ λόγω ηθικής βλάβης, καθώς και 25.000 ευρώ για δικαστικά έξοδα και δαπάνες. Εντούτοις, το ΕΔΔΑ, επιδίκασε αποζημίωση ύψους 9.600 ευρώ για ηθική βλάβη, κρίνοντας ότι η διαπιστωθείσα παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΔΔΑ, δικαιολογεί την παροχή χρηματικής ικανοποίησης (ECHR, 2020, par. 84–86). Ως προς τα δικαστικά έξοδα και τις δαπάνες, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η διαπιστωθείσα παραβίαση αφορούσε αποκλειστικά το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και όχι αυτό στην ελευθερία της έκφρασης, και έκρινε ότι οι σχετικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, δεν συνδέονταν αιτιωδώς με τη διαπιστωθείσα παραβίαση, ούτε αποσκοπούσαν στην αποκατάστασή της. Επιπλέον, υπενθύμισε ότι η επιδίκαση ενός ποσού για δικαστικά έξοδα είναι δυνατή, μόνο εφόσον αυτά μπορούν να θεωρηθούν πραγματικά, αναγκαία και εύλογα και συνεπώς, απέρριψε εν προκειμένω το σχετικό αίτημα (ECHR, 2020, par. 89–91).

Κλείνοντας, όπως προαναφέρθηκε, η απόκρυψη του συγγενικού δεσμού των δύο ανωτέρω αναφερομένων προσώπων, αποτέλεσε σημείο καμπής, για την πορεία της υπόθεσης. Το ΕΔΔΑ, τόνισε τη σημασία γνωστοποίησης τέτοιων, σημαντικών, στοιχείων πριν την έναρξη των εκάστοτε διαδικασιών, ώστε να παρέχεται στους διαδίκους η ευκαιρία διατύπωσης αντιρρήσεων αναφορικά με τη σύνθεση και τις ενέργειες του δικαστηρίου (ECHR, 2020, par. 63). Αντιθέτως, στην προκειμένη περίπτωση ο προσφεύγων πληροφορήθηκε το επίμαχο περιστατικό, μετά την έκδοση της απόφασης από το Ανώτατο Δικαστήριο, έχοντας απωλέσει κατά αυτό τον τρόπο το δικαίωμα και την ευκαιρία να ζητήσει την εξαίρεση του συγκεκριμένου δικαστή με αποτέλεσμα τελικώς, την υπονόμηση της εμπιστοσύνης του ως προς την αμεροληψία του δικάζοντος δικαστηρίου (ECHR, 2020, par. 64-65). Το ΕΔΔΑ από την πλευρά του δε, βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η συμμετοχή του εν λόγω δικαστή στη σύνθεση του Ανωτάτου Δικαστηρίου γέννησε αναμενόμενα εύλογες αμφιβολίες ως προς την αμεροληψία των δικαστών και εν γένει της δικαστικής διαδικασίας. Επιπλέον, η ύπαρξη του ενδεχόμενου πιθανής σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ ιδιωτικού βίου και επαγγελματικού λειτουργήματος, ήταν επαρκής, ώστε να θεωρηθεί ότι παραβιάστηκε εν γένει το δικαίωμα του προσφεύγοντος σε δίκαιη δίκη (ECHR, 2020, par. 66). Επομένως, μέσω της επίμαχης υπόθεσης καταδεικνύεται με σαφήνεια ότι η διαφάνεια και η έγκαιρη γνωστοποίηση κρίσιμων στοιχείων, αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις για τη διασφάλιση της αμεροληψίας και της αξιοπιστίας της δικαστικής διαδικασίας. Η παράλειψη των εν λόγω υποχρεώσεων δε, δεν πλήττει μόνο τα δικαιώματα των διαδίκων, αλλά και την ίδια την εμπιστοσύνη του κοινού στη δικαιοσύνη.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η αντικειμενική αμεροληψία των δικαστών υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ: Η συμβολή της υπόθεσης *Nicholas v. Cyprus*

Λυδία Νίκα

Δικηγόρος, Υπ. Διδάκτωρ Νομικής Σχολής Παν. Λευκωσίας, LL.M. (European University Cyprus), LL.B. (Παν. Λευκωσίας), Πολιτικός Επιστήμων (ΕΚΠΑ), Executive Board of Directors/Master Editor (ΟΔΕΘ), Supervisor of Jurisprudence Team («Νομικός Παλμός»)

Σύμφωνα με τη θεμελιώδη αρχή του φυσικού δικαίου «*nemo iudex in causa sua*» («ουδείς πρέπει να κρίνει δική του υπόθεση»), παρεμποδίζεται και κατ' ουσία, αποδοκιμάζεται η δυνατότητα έκδοσης δικαστικής απόφασης εκ μέρους δικαστή ή εν γένει δημοσίου λειτουργού σε υπόθεση επί της οποίας υφίστανται αντικρουόμενα συμφέροντα αυτού του προσώπου (Moussa M., 2025, p. 135; Schwarzenberger G., 1972, p. 482). Στη σύγχρονη νομική πραγματικότητα, η αρχή της αμεροληψίας, έχοντας οικοδομηθεί σε τέτοιου είδους θεωρητικά ερείσματα, κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων, στο αρ. 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) που ως γνωστόν αποτελεί εκείνο το νομοθετικό κείμενο βάσει του οποίου εξετάζονται οι υποβληθείσες ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) προσφυγές. Ειδικότερα, στην εν λόγω διάταξη κατοχυρώνεται, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα εκάστου προσώπου, όπως η υπόθεσή του δικαστεί «από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα» ενώ όσον αφορά συγκεκριμένα την τήρηση της αρχής της αμεροληψίας, κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ εξετάζονται 2 διακριτά μεν, αλληλένδετα δε κριτήρια, αντικειμενικής και υποκειμενικής φύσε-

ως, αντιστοίχως, που αναδεικνύονται εναργώς μέσα από την ανάλυση της υπόθεσης *Nicholas v. Cyprus* που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας μελέτης (Σαρμάς Ι., 2022, σελ. 270, 273-275).

Αρχικώς, η εξεταζόμενη υπόθεση αφορά την υποβληθείσα στις 21 Οκτωβρίου 2010 προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ από τον κ. Χαράλαμπο Νικόλας, βρετανοκύπριο υπήκοο ο οποίος έκανε λόγο περί παραβίασης του αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ λόγω της μεροληπτικής στάσης ενός εκ των δικαστών που συμμετείχαν στη σύνθεση του δικαστηρίου που ανέλαβε την εκδίκαση της υπόθεσής του σε δεύτερο βαθμό στην Κύπρο (European Court of Human Rights, 2018, par. 1,3). Σημειωτέον, ότι ο προσφεύγων εκπροσωπήθηκε αρχικώς από τον κ. Λουκαΐδη, δικηγόρο στη Λευκωσία, αλλά στις 3 Αυγούστου 2016 ενημέρωσε το Δικαστήριο ότι είχε ανακαλέσει την εντολή (εκπροσώπησης) προς τον συγκεκριμένο συνήγορο και κατ' εξαίρεση του επιτράπηκε να εκπροσωπήσει ο ίδιος τον εαυτό του βάσει του αρ. 36 παρ. 4 περ. β' του Κανονισμού του Δικαστηρίου (Reglamento de Procedimiento del TEDH, 2018, Artículo 36; European Court of Human Rights, 2018, par. 2). Η Κυπριακή Δημοκρατία δε, εκπροσωπήθηκε από τον τότε Γενικό Εισαγγελέα κ. Κώστα Κληρίδη ενώ στις 7 Σεπτεμβρίου 2015, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου ενημερώθηκε περί του δικαιώματος παρέμβασης που διέθετε σύμφωνα με το αρ. 36 παρ. 1 της Σύμβασης και τον Κανόνα 44 παρ. 1, αντιστοίχως, εφόσον η χώρα της οποίας είναι υπήκοος ο εκάστοτε προσφεύγων δικαιούται τόσο να υποβάλλει παρατηρήσεις όσο και να συμμετάσχει στις ακροαματικές διαδικασίες (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1950, αρ. 36; European Court of Human Rights, 2018, par. 4).

Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο προσφεύγων ο οποίος γεννήθηκε το 1951 και κατοικεί στη Λάρνακα, κατόπιν της απόλυσής του από την *Cyprus Airways Ltd* στην οποία εργαζόταν ως υπό εκπαίδευση πιλότος, άσκησε αγωγή ενώπιον του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας στις 26 Ιουνίου 1998, αναφερόμενος στον παράνομο και δυσφημιστικό χαρακτήρα της απόλυσής του (European Court of Human Rights, 2018, par. 6-7). Εντούτοις, στις 29 Δεκεμβρίου 2006 η αγωγή του απερρίφθη ενώ στις 9 Φεβρουαρίου 2007 ασκήθηκε έφεση εκ μέρους του προσφεύγοντος ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου που εξετάστηκε από την τριμελή σύνθεση αυτού και επίσης απερρίφθη ομόφωνα από το δικαστήριο στις 21 Απριλίου 2010 (European Court of Human Rights, 2018, par. 8-11). Πλην όμως, κατόπιν τούτων ο προσφεύγων ισχυρίστηκε πως πληροφορήθηκε ότι ο υιός ενός εκ των δικαστών που μετείχαν στη σύνθεση του Ανωτάτου Δικαστηρίου ήταν γαμπρός του διαχειριστή εταιρού της δικηγορικής εταιρείας που εκπροσωπούσε την *Cyprus Airways Ltd* και εμφανίστηκε για πρώτη φορά ενώπιον του συγκεκριμένου δικαστηρίου, προχωρώντας μάλιστα σε αγόρευση κατά τη συζήτηση της έφεσης στις 11 Μαρτίου 2007 (European Court of Human Rights, 2018, par. 10-12, 48). Σημειωτέον, ότι στην ίδια εταιρεία εργαζόταν –εκτός του υιού του- και η νύφη του δικαστή –και κόρη του διαχειριστή εταιρού (European Court of Human Rights, 2018, par. 44). Ο συνήγορος του προσφεύγοντος δε, δεν αιτήθηκε την εξαίρεση του εν λόγω δικαστή διότι αγνοούσε τα προαναφερόμενα περιστατικά (European Court of Human Rights, 2018, par. 12).

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι το ζήτημα της εξαίρεσης δικαστών από τη σύνθεση ενός δικαστηρίου, ρυθμίζεται από τον Κώδικα Δικαστικής Πρακτικής, όπως αυτός υιοθετήθηκε στις 17 Μαρτίου 1988 και ισχύει μέχρι σήμερα κατόπιν τροποποιήσεών του το 1989, το 2003, το 2006 και το 2011, αλλά και το 2018 και 2019 (European Court of Human Rights, 2018, par. 13; Δικαστική Πρακτική, 2019, αρ. 1-2).

• • • Βάσει του εν λόγω νομοθετήματος –όπως αυτό ίσχυε κατά τον χρόνο εκδίκασης της υπόθεσης δε, δεν επιτρέπεται να μετέχει της σύνθεσης του δικαστηρίου δικαστής ο οποίος συνδέεται με σχέση συγγένειας έως και τον τέταρτο βαθμό με κάποιον εκ των συνηγόρων που εμφανίζονται ενώπιόν του ή είναι σύζυγος ή γονέας συζύγου τους (European Court of Human Rights, 2018, par. 14). Με σχετική (τροποποιητική) απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2011, ο επίμαχος κώδικας τροποποιήθηκε προκειμένου να συμπεριληφθούν μεταξύ των εξαιρουμένων προσώπων, πλην των στενών συγγενών, και οι συνήγοροι που συνδέονταν με κάποιον εκ των δικαστών μέσω της σχέσης πεθερού-γαμπρού/νύφης, συμπεθέρου, αλλά και με πνευματική συγγένεια (European Court of Human Rights, 2018, par. 16; Κανόνες Δικαστικής Πρακτικής, 2019, αρ. 2). Όσον αφορά τη σύνθεση του Ανωτάτου Δικαστηρίου δε, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το επίμαχο ζήτημα δύναται να εξεταστεί μόνο από το συγκεκριμένο δικαστήριο και υπό την προϋπόθεση υποβολής σχετικού αιτήματος από κάποιον εκ των εμπλεκόμενων μερών ενώ η εξαίρεση ενός δικαστή για προσωπικούς λόγους, επαφίεται αποκλειστικώς στην προσωπική του κρίση (European Court of Human Rights, 2018, par. 17).

Εν συνεχεία, είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι στην Κύπρο κατόπιν της εκδόσεως, υπογραφής και καταχώρησης μιας δικαστικής απόφασης δεν είναι δυνατή η επανεξέταση των ισχυρισμών των διαδίκων, η τροποποίηση ή ακύρωση αυτής από το δικάσαν δικαστήριο, πλην των εξής περιοριστικά αναφερόμενων περιπτώσεων:

α) βάσει της Διαταγής 25, Κανόνας 6 των Κανόνων Πολιτικής Δικονομίας, τυπογραφικά λάθη που εντοπίζονται σε δικόγραφα, αποφάσεις ή διατάγματα, αλλά και εν γένει λάθη που προκύπτουν σε αυτά συνεπεία οιοδήποτε τυχαίου σφάλματος ή παραλείψεως, δύναται να διορθωθούν οποιαδήποτε χρονική στιγμή από το αρμόδιο δικαστήριο, ανάλογα πάντοτε με τη φύση και την έκταση του λάθους, κατόπιν υποβολής σχετικής αιτήσεως –γραπτής ή προφορικής- άνευ δικαιώματος άσκησης εφέσεως (Κανόνες Πολιτικής Δικονομίας, 2018, Διαταγή 25; European Court of Human Rights, 2018, par. 19). Συνεπώς, καθίσταται σαφές ότι οι εξουσίες του δικαστηρίου εν προκειμένω περιορίζονται αποκλειστικά στη διόρθωση των προαναφερομένων λαθών, χωρίς να επεκτείνεται στην εξέταση της ουσίας της απόφασης (European Court of Human Rights, 2018, par. 19),

β) σύμφωνα με το Διάταγμα 35, Κανόνας 13 των Κανόνων Πολιτικής Δικονομίας, εάν κατά τη συζήτηση εφέσεως εμφανιστεί μόνο ο εφεσίβλητος και όχι ο εκκαλών, η έφεση δύναται, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του πρώτου να απορριφθεί ή η τύχη της εν γένει να επαφίεται στην κρίση του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Πλην όμως, μπορεί να επαναφερθεί, εάν αποδειχθεί ότι η απουσία του εκκαλούντος οφειλόταν σε λόγους ανωτέρας βίας, αλλά και ότι η μη επαναφορά θα ισοδυναμούσε με αποστέρηση του δικαιώματος ακρόασής του (European Court of Human Rights, 2018, par. 20) και

γ) όσον αφορά τις εξουσίες του Ανωτάτου Δικαστηρίου, θα πρέπει να τονιστεί ότι αυτό διαθέτει εγγενή αρμοδιότητα –η οποία πάντως δεν είναι απόλυτη, αλλά ασκείται κατ' εξαίρεση- διόρθωσης των σφαλμάτων ή των παραλείψεων που εντοπίζονται σε μία απόφαση, ακύρωσης αποφάσεων δευτεροβάθμιων δικαστηρίων και επαναφοράς της εκάστοτε εφέσεως –εάν προκύψουν νέα στοιχεία ή θεωρείται εκ του δικαστηρίου ότι απαιτείται με στόχο πάντοτε την ορθότερη απονομή της δικαιοσύνης (European Court of Human Rights, 2018, par. 21).

• • • Στην παρούσα υπόθεση, ο προσφεύγων, αναφέρθηκε στην έλλειψη αμεροληψίας ενός εκ των δικαστών της συνθέσεως του Ανωτάτου Δικαστηρίου που δίκασε την υπόθεσή του, βάσει του ανωτέρω αναλυμένου αντικειμενικού κριτηρίου (European Court of Human Rights, 2018, par. 24). Εντούτοις, η Κυβέρνηση από την πλευρά της υποστήριξε αρχικώς, ότι ο αιτών δεν είχε εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα προ της προσφυγής στο ΕΔΔΑ –όπως προβλέπεται σχετικά στο αρ. 35 ΕΣΔΑ– ενώ επεσήμανε ότι βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας κατά το χρόνο εξέτασης της έφεσης του κ. Νίκολας, η εξαίρεση ενός δικαστή από την εκδίκαση μίας υπόθεσης ήταν δυνατή μόνο εάν υφίστατο στενή συγγενική σχέση μεταξύ αυτού και του συνηγόρου που εμφανιζόταν ενώπιόν του (European Court of Human Rights, 2018, par. 27; Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1950, Άρθρο 35). Ωστόσο, δεν καλυπτόταν και η περίπτωση εξ' αγχιστείας συγγένειας, όπως στην επίμαχη περίπτωση, με αποτέλεσμα ο δικαστής Α.Κ. να μην υποχρεούται αυτομάτως να αιτηθεί την εξαίρεσή του από τη διαδικασία ενώ το γεγονός ότι ο υιός και η νύφη του εργάζονταν στην επίμαχη δικηγορική εταιρεία, δεν αποδείκνυε αυτομάτως την ύπαρξη ίδιου συμφέροντος ως προς την έκβαση της υπόθεσης (European Court of Human Rights, 2018, par. 27, 47). Θα μπορούσε ασφαλώς, ο Α.Κ. να προβεί στην εν λόγω ενέργεια για προσωπικούς λόγους, εάν έκρινε ότι δεν ήταν απαραίτητο να συμμετάσχει στη σύνθεση του δικαστηρίου, αλλά επρόκειτο για αποκλειστικώς δική του απόφαση (European Court of Human Rights, 2018, par. 27).

Επιπροσθέτως, η Κυβέρνηση τόνισε ότι ακόμη και σε περίπτωση άρνησης αποχώρησης ενός δικαστή, υφίσταται η δυνατότητα υποβολής ένστασης περί έλλειψης αμεροληψίας από τους θιγόμενους διαδίκους και ταυτοχρόνως, αιτήματος εξαίρεσης. Επομένως, εάν ο προσφεύγων είχε πράξει τοιουτοτρόπως το Ανώτατο Δικαστήριο θα είχε τη δυνατότητα να αποφανθεί επί του σχετικού ζητήματος ενώ εκφράστηκαν αμφιβολίες περί της άγνοιας του δικηγόρου του αιτούντος για τη σχέση του δικαστή Α.Κ. με τον συνήγορο της εναγομένης εταιρείας, εφόσον τέτοιες πληροφορίες μπορούν ευκόλως να διαδοθούν εντός της Λευκωσίας και δη, των επαγγελματιών του κλάδου της νομικής (European Court of Human Rights, 2018, par. 28). Μάλιστα, κατά την άποψη της Κυβέρνησης ο λόγος ανάκλησης της εντολής εκπροσώπησης προς τον συνήγορο που είχε διορισθεί αρχικώς από τον προσφεύγοντα, δεν ήταν άλλος από την αποτυχία ενημέρωσης του τελευταίου για την ανωτέρω συγγενική σχέση και της δυνατότητας υποβολής αίτησης εξαιρέσεως (European Court of Human Rights, 2018, par. 28).

Εν συνεχεία, η Κυβέρνηση ανέφερε ότι δεν υφίστατο υποχρέωση των υπολοίπων δικαστών της συνθέσεως περί ενημερώσεως του προσφεύγοντος για την επίμαχη συγγενική σχέση, όπως επίσης και ότι ο τελευταίος (ήτοι ο προσφεύγων) είχε τη δυνατότητα υποβολής αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, κατόπιν των πληροφοριών που έμαθε για τον Α.Κ., την οποία όμως δεν αξιοποίησε (European Court of Human Rights, 2018, par. 29-30). Ειδικότερα, καίτοι δεν προβλέπεται ρητώς βάσει του εγχωρίου δικαίου η περίπτωση ακύρωσης απόφασης του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου και επανεκδίκασης της υπόθεσης λόγω έλλειψης αμεροληψίας του δικάζοντος δικαστηρίου, είχε αναγνωρισθεί νομολογιακώς από το Ανώτατο Δικαστήριο ότι το τελευταίο διαθέτει εγγενή δικαιοδοσία προς τούτο. Αξίζει να αναφερθεί πάντως, ότι καμία εκ των προηγηθεισών υποθέσεων δεν αφορούσε αμφισβήτηση της αμεροληψίας βάσει περιστατικών που γνωστοποιήθηκαν μετά την έκδοση αποφάσεως (European Court of Human Rights, 2018, par. 30).

Ο αιτών από την πλευρά του, χαρακτήρισε καταρχάς ως αβάσιμο τον ισχυρισμό της Κυβέρνησης περί της υποτιθέμενης γνώσης που αναμενόμενα διέθετε ο δικηγόρος του για τη συγγενική σχέση του Α.Κ. και του συνηγόρου της εναγομένης εταιρείας, θεωρώντας ότι επρόκειτο για μία μετατόπιση του βάρους διακρίβωσης και απόδειξης της, καίτοι υφίστατο ήδη σχετική γνώση των δικαστών της συνθέσεως (European Court of Human Rights, 2018, par. 32). Εν συνεχεία, έκανε λόγο περί «αυθαίρετων και άσχετων» εικασιών της Κυβέρνησης για τα αίτια διορισμού διαφορετικού συνηγόρου από πλευράς του ενώ τόνισε ότι εάν είχε ενημερωθεί από τους 2 έτερους δικαστές για τον σύνδεσμο του Α.Κ. με τον συνήγορο της αντιδίκου, θα μπορούσε να προβάλει την ανωτέρω αναφερόμενη ένσταση. Τέλος, το γεγονός ότι βάσει του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου η συγγένεια εξ' αγχιστείας δεν αποτελούσε λόγο εξαίρεσης, δεν αναιρούσε τη δυνατότητα –αν όχι υποχρέωση- του Α.Κ. να αποκαλύψει την εν λόγω σχέση και να αιτηθεί ο ίδιος την εξαίρεσή του ενώ υπογράμμισε ότι βάσει της προγενέστερης νομολογίας, η ύπαρξη εύλογων αμφιβολιών περί της αμεροληψίας του δικαστή, αποτελούσε επαρκή λόγο για την ικανοποίηση του αντικειμενικού κριτηρίου, όπως αυτό έχει τεθεί από το ΕΔΔΑ και αναλύθηκε ανωτέρω (European Court of Human Rights, 2018, par. 32, 43). Επιπλέον, δεν υφίστατο έτερος βαθμός δικαιοδοσίας σε εγχώριο επίπεδο προκειμένου να υποβληθεί η ένσταση του ενώ η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας αποτελούσε έκτακτο και όχι αποτελεσματικό ένδικο μέσο βάσει της σχετικής έννοιας της Σύμβασης και επομένως, δεν υποχρεούτο να το χρησιμοποιήσει (European Court of Human Rights, 2018, par. 33).

Τελικώς, το ΕΔΔΑ υπενθύμισε ότι όσον αφορά την απαίτηση του αρ. 35 παρ. 1 ΕΣΔΑ, ο εκάστοτε προσφεύγων θα πρέπει να χρησιμοποιεί ένδικα μέσα που είναι διαθέσιμα και μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθεί η αποκατάσταση των προβαλλόμενων παραβιάσεων, χωρίς όμως να υφίσταται υποχρέωση προσφυγής σε μέσα που κρίνονται ως ανεπαρκή ή αναποτελεσματικά (European Court of Human Rights, 2018, par. 34). Εν προκειμένω, το βάρος απόδειξης περί της αποτελεσματικότητας του διαθέσιμου ενδίκου μέσου έφερε η Κυβέρνηση και κατόπιν τούτου, ο αιτών θα απαιτείτο να αποδείξει είτε ότι το εξάντλησε είτε ότι αυτό υπήρξε ανεπαρκές ή αναποτελεσματικό. Φαίνεται όμως, ότι επί του παρόντος τόσο ο προσφεύγων όσο και ο δικηγόρος του δεν γνώριζαν τη σχέση του Α.Κ. με τον συνήγορο της εναγομένης κατά τον χρόνο εκδίκασης της έφεσης (European Court of Human Rights, 2018, par. 35-36). Συγχρόνως, βάσει και της προγενέστερης νομολογίας του ΕΔΔΑ, η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας ή ανάλογης μορφής έκτακτο ένδικο μέσο, κατά κανόνα δεν λαμβάνεται υπόψη κατά την εφαρμογή των επιταγών του αρ. 35 παρ. 1 ΕΣΔΑ ενώ ακόμη και αν αυτή είχε αξιοποιηθεί από τον αιτούντα, η ευδοκίμησή της επαφίονταν αποκλειστικώς στη διακριτική ευχέρεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου (European Court of Human Rights, 2018, par. 37-39). Επιπλέον, δεν προέκυψε νομολογιακώς ότι η έλλειψη αμεροληψίας συνιστά λόγο επανάληψης της διαδικασίας ούτε διαπιστώθηκε ότι υφίστατο συγκεκριμένη προθεσμία για την υποβολή της σχετικής αίτησης και συνεπώς, ο προσφεύγων δεν υποχρεούτο να εξαντλήσει το προαναφερόμενο ένδικο μέσο, οπότε η συναφής ένσταση της Κυβέρνησης, απερρίφθη (European Court of Human Rights, 2018, par. 39-41).

Σχετικά με το ζήτημα της αμεροληψίας, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η ύπαρξη αυτής στο πρόσωπο του δικάζοντος δικαστή τεκμαίρεται, εκτός αν αποδειχθεί το αντίθετο ενώ κρίσιμης σημασίας είναι η αντικειμενική δικαιολόγηση τυχόν αμφιβολιών που εγείρονται επί αυτής (European Court of Human Rights, 2018, par. 50, 52). Επίσης, τονίστηκε ότι εφαρμόζονται σε κάθε περίπτωση τόσο το αντικειμενικό όσο και το υποκειμενικό κριτήριο –για τα οποία έγινε λόγος ανωτέρω- και ότι το πρώτο αφορά κυρίως τις σχέσεις μεταξύ δικαστή και διαδίκων (European Court of Human Rights, 2018, par. 53).

• • • Στην εν λόγω υπόθεση δε, εξετάστηκε αποκλειστικώς το αντικειμενικό κριτήριο και εκρίθη ότι και μόνο η συγγενική σχέση του Α.Κ. με τον συνήγορο της εναγομένης, ήταν επαρκής λόγος προκειμένου να δημιουργηθούν εύλογες αμφιβολίες περί της αμεροληψίας του πρώτου (European Court of Human Rights, 2018, par. 56-60). Επιπροσθέτως, ελήφθη υπόψη ότι συνεπεία του μικρού πληθυσμού της Κύπρου σχέσεις όπως η επίμαχη μπορούν ευκόλως να γνωστοποιηθούν, πλην όμως επί του παρόντος ο αιτών ενημερώθηκε σχετικά, μετά την έκδοση της απόφασης. Επομένως, απουσία επαρκών εγγυήσεων περί της αμεροληψίας του δικαστηρίου και ταυτοχρόνως, συνεπεία της γέννησης αντικειμενικών αμφιβολιών, θεωρήθηκε ότι υπήρξε παραβίαση του αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ ενώ δεν επιδικάσθηκε κανένα ποσό στον προσφεύγοντα, λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν υπεβλήθη σχετικό αίτημα περί δίκαιης ικανοποίησης από τον ίδιο (European Court of Human Rights, 2018, par. 63-69).

Κλείνοντας, μέσω της υποθέσεως *Nicholas v. Cyprus*, καταδεικνύεται σαφώς η θεμελιώδης σημασία της αρχής της αμεροληψίας που αποτελεί βασική πτυχή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, όπως το τελευταίο κατοχυρώνεται στο αρ. 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ εστιάζοντας στο αντικειμενικό κριτήριο, επεσήμανε ότι ακόμη και η ύπαρξη υπονοιών μεροληψίας από πλευράς δικάζοντος δικαστή, αποτελεί συχνά επαρκή λόγο για να κλονιστεί η εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη δικαιοσύνη. Επιπρόσθετα, οι ελλείψεις που παρουσίαζε το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο κατά το χρόνο εκδίκασης της εφέσεως του μετέπειτα προσφεύγοντος και αντίστοιχα, η μεταγενέστερη τροποποίηση των σχετικών διατάξεων του Κώδικα Δικαστικής Πρακτικής, επιβεβαιώνουν την ανάγκη προσαρμογής της εγχώριας νομοθεσίας προς τις απαιτήσεις της Σύμβασης. Τέλος, όπως τονίστηκε τόσο στην εξεταζόμενη υπόθεση όσο και σε προγενέστερη νομολογία –με τον θεμέλιο λίθο να έχει τεθεί από τον Ανώτατο Δικαστή *Gordon Heward* στην περίφημη υπόθεση του αγγλικού δικαίου *R v. Sussex Justices ex parte McCarthy* το 1924-, «η δικαιοσύνη δεν θα πρέπει απλώς να απονέμεται, αλλά και να φαίνεται ότι απονέμεται» («justice must not only be done: it must also be seen to be done»), με την έννοια ότι η αμεροληψία των δικαστών δεν απαιτείται να υφίσταται θεωρητικώς, αλλά δέον όπως είναι εμφανής στους πολίτες με στόχο τη διασφάλιση της εμπιστοσύνης των τελευταίων στη δικαιοσύνη εν γένει (European Court of Human Rights, 2018, par. 54; European Court of Human Rights, 2009, par. 98; European Court of Human Rights, 1984, par. 26; *Monaghan C.*, 2025, p. 84).

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

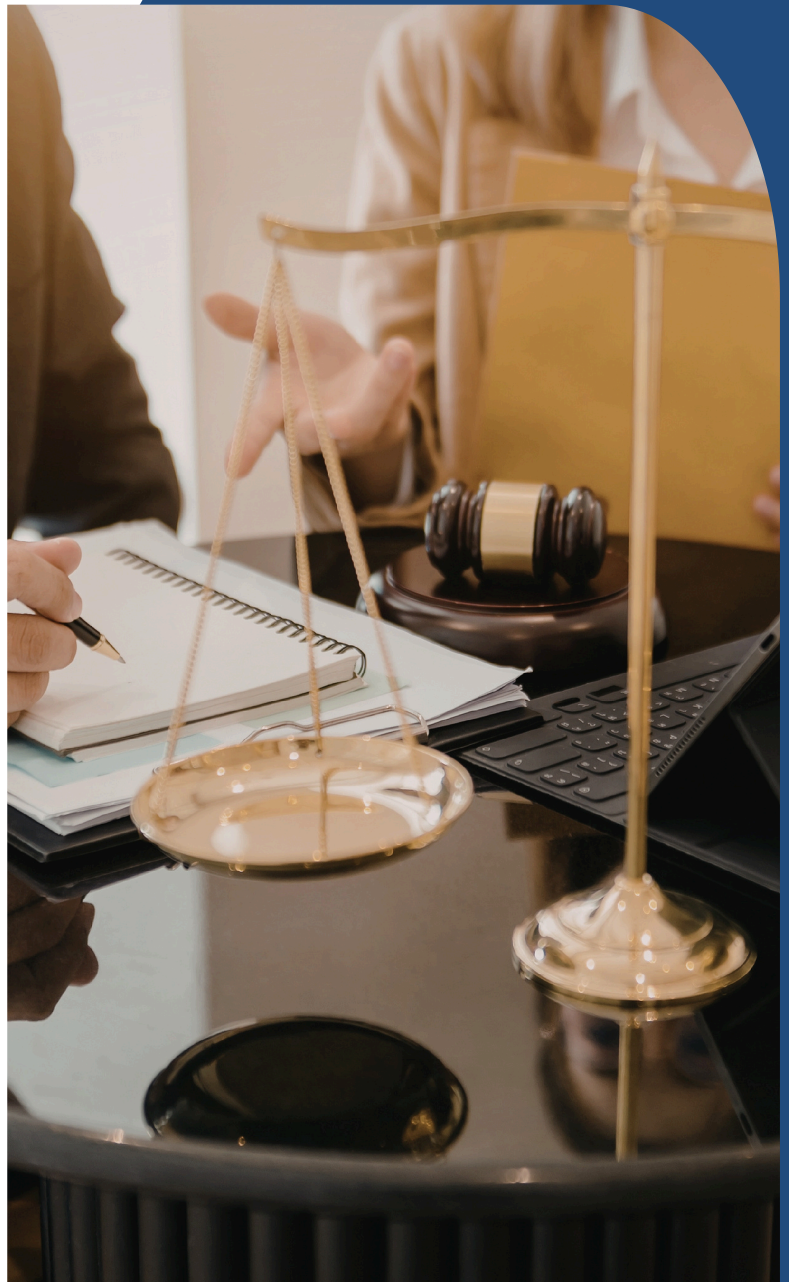
Η υπόθεση Παναγιώτου κατά Κύπρου και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατά το άρθρο 6 ΕΣΔΑ

Στέλλα Μπουγιούκου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Management of Migratory and Refugee Flows (Πανεπιστήμιο Αιγαίου), BA Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών (Πάντειο), Core Member, Activities & Outreach Team (EU Youth Hub), Master Editor (ΟΔΕΘ)

Η απόφαση Παναγιώτου κατά Κύπρου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) που εξετάζεται στην παρούσα ανάλυση, αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ), βάσει του οποίου κατοχυρώνεται το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε προσώπου σε δίκαιη και δημόσια δίκη εντός ευλόγου χρόνου από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο. Η απόφαση επί της προαναφερόμενης υποθέσεως δημοσιεύτηκε στις 20 Ιανουαρίου 2011, κατόπιν προσφυγής του Κύπριου υπηκόου Σταύρου Παναγιώτου κατά της Κυπριακής Δημοκρατίας με την οποία υποστηρίχθηκε ότι η ποινική διαδικασία που κινήθηκε εις βάρος του ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, διήρκεσε υπερβολικά μεγάλο χρονικό διάστημα, κατά παράβαση των εγγυήσεων της Σύμβασης (European Court of Human Rights, 2011).

Η υπόθεση εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της νομολογίας του ΕΔΔΑ σχετικά με την υποχρέωση των κρατών να οργανώσουν το δικαστικό τους σύστημα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης και η εκδίκαση των υποθέσεων χωρίς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις.

Στο πλαίσιο της εξέτασης της υπόθεσης, το Δικαστήριο κλήθηκε να αξιολογήσει κατά πόσο η διάρκεια της ποινικής διαδικασίας ήταν συμβατή με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη τόσο την πολυπλοκότητα της υπόθεσης όσο και τη στάση των εθνικών αρχών και του ίδιου του προσφεύγοντος, στοιχεία τα οποία αποτελούν καθιερωμένα κριτήρια στη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ για την εκτίμηση της τήρησης του «ευλόγου χρόνου» (Harris et al., 2018; Σισιλιάνος, 2017).

Αρχικά, όπως προαναφέρθηκε, ο κ. Σταύρος Παναγιώτου στις 4 Μαΐου 2006 προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, επικαλούμενος παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ λόγω της υπερβολικής διάρκειας των ποινικών διαδικασιών σε βάρος του σε επίπεδο κυπριακής έννομης τάξης (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 1). Ο αιτών είχε συλληφθεί στις 23 Ιουλίου 2000 και, λίγες μέρες αργότερα, ασκήθηκε σε βάρος του ποινική δίωξη για βιασμό και διάφορα άλλα αδικήματα «εναντίον των ηθών», όπως αποκαλούνται τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εκείνα αντίστοιχα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής στον κυπριακό ποινικό κώδικα (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 6-7, Ο περί Ποινικού Κώδικα Νόμος, 2025). Ακολούθως, οδηγήθηκε ενώπιον του Επαρχιακού Δικαστηρίου Πάφου, το οποίο παρέπεμψε την υπόθεση στο Κακουργιοδικείο Πάφου, σηματοδοτώντας των πολυετών ακροαματικών διαδικασιών που ακολούθησαν (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 8). Το διάστημα μεταξύ 9 Οκτωβρίου 2000 και 22 Μαρτίου 2002, η εκδίκαση της υπόθεσης αναβλήθηκε 5 φορές ενώ διατάχθηκε η κράτηση του προσφεύγοντος από τις 5 Οκτωβρίου μέχρι τις 4 Δεκεμβρίου 2000, οπότε αυτός αφέθηκε ελεύθερος με εγγύηση (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 9, 11-12).

Σε ευρύτερο πλαίσιο, η υπόθεση Παναγιώτου κατά Κύπρου τοποθετείται σε μια περίοδο κατά την οποία τα εθνικά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης αντιμετώπιζαν προκλήσεις όσον αφορά την ταχύτητα απονομής της δικαιοσύνης, ιδίως σε υποθέσεις με πολυάριθμα και σύνθετα αποδεικτικά στοιχεία και μεγάλης έκτασης πρακτικά. Η δεκαετία του 2000, σηματοδότησε μια σταδιακή αύξηση του φόρτου των ποινικών δικαστηρίων στην Κύπρο, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, λόγω της συχνότερης προσφυγής σε νομικές διαδικασίες, της αύξησης των υποθέσεων που περιλάμβαναν εκτενές μαρτυρικό υλικό, καθώς και της ανάγκης για πλήρη, ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων (Harris et al., 2018). Σε αυτό το πλαίσιο, η οργάνωση των δικαστηρίων από διοικητικής απόψεως, ο διαθέσιμος αριθμός δικαστών και η αξιολόγηση ενός μεγάλου όγκου αποδεικτικών στοιχείων επηρέασαν αναπόφευκτα τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, γεγονός που είχε επισημανθεί στη σχετική νομική θεωρία για την εφαρμογή του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης ως σημαντικός παράγοντας καθυστέρησης (Mole & Harby, 2006). Επιπλέον, σε κοινωνικό επίπεδο, η αυξανόμενη απαίτηση για σεβασμό των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης, ιδίως όταν πρόκειται για σοβαρές φύσης κατηγορίες, ανέδειξε την ανάγκη για ενδελεχή και προσεκτική αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, συμβάλλοντας με τη σειρά της σε μεγαλύτερης διάρκειας ακροάσεις και εξαντλητική εξέταση των μαρτύρων (van Dijk et al., 2018). Συνεπώς, οι εν λόγω συνθήκες, που αφορούν τόσο την οργάνωση του δικαστικού συστήματος όσο και τις κοινωνικές απαιτήσεις για δικαιότερη δίκη, διαμόρφωσαν το πλαίσιο εντός του οποίου εκδικάστηκε η υπόθεση, χωρίς όμως να απαλλάσσουν τις αρχές από την υποχρέωση να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις του άρθρου 6 παρ. 1 σχετικά με την εύλογη διάρκεια και τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης.

Τελικώς, η ακροαματική διαδικασία ενώπιον του Κακουργιοδικείου Πάφου ξεκίνησε στις 22 Μαρτίου 2002 και ολοκληρώθηκε στις 6 Φεβρουαρίου 2003, περιλαμβάνοντας συνολικά 104 ακροάσεις κεκλεισμένων των θυρών και την εξέταση περίπου τριάντα μαρτύρων, καθώς και πολυάριθμων εγγράφων και αποδεικτικών στοιχείων (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 12). Βάσει της απόφασης του δικαστηρίου, η οποία εκδόθηκε στις 19 Μαρτίου 2003 και ήταν εκτάσεως 157 σελίδων, ο κ. Παναγιώτου καταδικάστηκε για βιασμό, για το αδίκημα της διαφθοράς νεαρής γυναίκας ηλικίας κάτω των δεκατριών ετών, για διαφθορά νεαρής γυναίκας ηλικίας μεταξύ δεκατριών και δεκαεπτά ετών, καθώς και για απαγωγή και προαγωγή, βάσει των άρθρων 144, 153(1), 154 και 159 του Ποινικού Κώδικα, αντίστοιχα. Επίσης, ανέλυσε διεξοδικά το ζήτημα της αξιοπιστίας των καταθέσεων των μαρτύρων, καταλήγοντας στην πλήρη αποδοχή αυτών της καταγγέλλουσας, χωρίς να εξετάσει περαιτέρω αποδεικτικά στοιχεία, ενώ παράλληλα επεσήμανε ότι υπήρχαν και πρόσθετα στοιχεία που ενίσχυαν το συμπέρασμα περί ενοχής του αιτούντος (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 13-14). Στις 20 Μαρτίου 2003, το δικαστήριο επέβαλε συνολικές ποινές που εκτίονταν ταυτόχρονα, γεγονός που αποδείκνυε τη σοβαρότητα των διαπραχθέντων αδικημάτων και τη συνθετότητα της αποδεικτικής διαδικασίας (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 15).

Στις 28 Μαρτίου 2003, ο προσφεύγων άσκησε έφεση κατά της καταδικαστικής απόφασης ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου ενώ η ασκηθείσα εκ μέρους του Γενικού Εισαγγελέως έφεση, αφορούσε το ζήτημα της επιβληθείσας ποινής. Ο κ. Παναγιώτου, προέβαλλε από την πλευρά του 40 λόγους έφεσης ενώ ακολούθησαν πολλές παρατάσεις προθεσμιών και αναβολές όσον αφορά την υποβολή των γραπτών υπομνημάτων, γεγονός που αντικατοπτρίζει τόσο την πολυπλοκότητα της υπόθεσης όσο και την ανάγκη για επαρκή προετοιμασία της υπεράσπισης (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 16-30). Το Ανώτατο Δικαστήριο, περιορίστηκε στη διεξοδική αξιολόγηση της αναφοράς περί αποδοχής της κατάθεσης της καταγγέλλουσας άνευ επαρκούς εξέτασης και αξιολόγησης της αξιοπιστίας των μαρτυρικών καταθέσεων, καταλήγοντας στην απόρριψη της έφεσης και στην επικύρωση της απόφασης του Κακουργιοδικείου. Στο σκεπτικό του, το δικαστήριο τόνισε ότι η αξιοπιστία των μαρτύρων αποτελεί πρωτίστως αντικείμενο εξέτασης του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και ότι η αναθεώρηση των ευρημάτων περιορίζεται σε περιπτώσεις όπου τα αποτελέσματα αντιβαίνουν στην κοινή λογική ή δεν δικαιολογούνται βάσει των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 30). Επιπλέον, η χρονοβόρα διαδικασία εκδίκασης των εφέσεων αποδόθηκε εν μέρει σε καθυστερήσεις προετοιμασίας του φακέλου, αλλά και σε αιτήματα αναβολής που υποβλήθηκαν από την πλευρά της υπεράσπισης, στοιχεία τα οποία λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση της «εύλογης διάρκειας» της δίκης υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 18-22 & 24-29).

Εντούτοις, η αξιολόγηση από το ΕΔΔΑ της διάρκειας των ποινικών διαδικασιών προκειμένου να διαπιστωθεί η παραβίαση ή μη του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, απαιτεί προσεκτική εξέταση πολλαπλών παραμέτρων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η πολυπλοκότητα της υπόθεσης, η συμπεριφορά των διαδίκων και η αποτελεσματικότητα της δράσης των αρμοδίων αρχών (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 35-38; European Court of Human Rights, 1999b, παρ. 67). Στην παρούσα υπόθεση, μεταξύ της αρχικής σύλληψης και της απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου μεσολάβησε ένα χρονικό διάστημα περίπου 5 ετών και 3 μηνών, με μείζονες καθυστερήσεις τόσο πριν

από την έναρξη της διαδικασίας ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου όσο και κατόπιν ασκήσεως της έφεσης, οι οποίες συνδέονταν με οργανωτικά ζητήματα της διαδικασίας και με πρακτικές δυσχέρειες, όπως η μεταγενέστερη σύνταξη πρακτικών συνολικής έκτασης 3.820 σελίδων (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 10-22; European Court of Human Rights, 2006, παρ. 89).

Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διάρκεια των ακροάσεων, ο μεγάλος αριθμός μαρτύρων και η ύπαρξη επιστημονικών αποδεικτικών στοιχείων προσέδιδαν αυξημένη πολυπλοκότητα στην υπόθεση, χωρίς όμως να αμβλύνουν την ευθύνη του κράτους για την τήρηση της προϋπόθεσης της «εύλογης διάρκειας» της δίκης. Παράλληλα, η υποβολή αιτημάτων αναβολής από την πλευρά της υπεράσπισης, καθώς και η ανάγκη για πλήρη μελέτη του φακέλου, συνεκτιμήθηκαν ως παράγοντες που επηρέασαν τη συνολική διάρκεια, χωρίς να αποκλείουν την παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 (European Court of Human Rights, 2000, παρ. 45). Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η προστασία του δικαιώματος δίκαιης δίκης, δεν περιορίζεται στην απλή διαπίστωση ότι οι διαδικασίες ήταν τεχνικά σύνθετες, αλλά, αντιθέτως, προϋποθέτει την ύπαρξη επαρκούς οργάνωσης του δικαστικού συστήματος, ώστε να αποτρέπονται υπερβολικές καθυστερήσεις που δημιουργούν μία παρατεταμένη κατάσταση αβεβαιότητας ως προς την έκβαση της εκάστοτε υπόθεσης (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 42). Ταυτοχρόνως, τονίστηκε η ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ της πολυπλοκότητας της υπόθεσης και της υποχρέωσης του κράτους να διασφαλίζει την προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Η αναβολή λόγω των οργανωτικών προβλημάτων του Κακουργιοδικείου και οι καθυστερήσεις που έλαβαν χώρα κατά την εκδίκαση της υπόθεσης από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, αν και σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν εν μέρει δικαιολογημένες, συνιστούσαν παράγοντες που συνέβαλαν στην υπέρβαση της «εύλογης διάρκειας» της δίκης, στοιχείο που αναγνωρίστηκε και στο σκεπτικό του Δικαστηρίου (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 40-43).

Πέραν της διάρκειας των διαδικασιών, ο αιτών υπέβαλε σειρά καταγγελιών σχετικά με την τήρηση των εγγυήσεων της δίκαιης δίκης, όπως το σχετικό δικαίωμα κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 1-3 της Σύμβασης. Συγκεκριμένα, αμφισβήτησε τον τρόπο με τον οποίο το Κακουργιοδικείο αξιολόγησε τις μαρτυρικές καταθέσεις, όπως επίσης τη στάση της Εισαγγελίας, καθώς και την επάρκεια χρόνου και πόρων για την προετοιμασία της υπεράσπισης, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας σύνταξης εκθέσεων πραγματογνωμοσύνης (Άρθρο 6 παρ. 3) (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 44-61). Το Δικαστήριο, επανέλαβε ότι η αξιολόγηση των αποδείξεων εμπίπτει κυρίως στη διακριτική ευχέρεια των εθνικών δικαστηρίων και ότι η δική του αρμοδιότητα περιορίζεται στο να διαπιστώσει αν, συνολικά, η διαδικασία υπήρξε δίκαιη (European Court of Human Rights, 1999a, παρ. 28; European Court of Human Rights, 2009; Mole & Harby, 2006).

Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, παρόλο που η συμπεριφορά ορισμένων λειτουργών της Δικαιοσύνης υπερέβη τα όρια της προσήκουσας συμπεριφοράς και αυτοσυγκράτησης, η διαδικασία εν συνόλω υπήρξε δίκαιη ενώ η πλευρά της υπεράσπισης είχε τη δυνατότητα να αναπτύξει πλήρως τα επιχειρήματά της, δεδομένου ότι εξετάστηκαν λεπτομερώς οι μάρτυρες και αξιολογήθηκαν τα προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 49-50). Επιπλέον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν παραβιάστηκε, καθώς δεν διαπιστώθηκε ότι τα εθνικά δικαστήρια ήταν προκατειλημένα ως προς την ενοχή του κατηγορουμένου ούτε ότι μετατοπίστηκε στην υπεράσπιση το βάρος απόδειξης (Άρθρο 6 παρ. 2) (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 54-56). Τέλος, όσον αφορά τα δικαιώματα της υπεράσπισης, συμπεριλαμβανομένης

της δυνατότητας παροχής νομικής βοήθειας και κλήτευσης μαρτύρων, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο αιτών δεν προσκόμισε επαρκή στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι τα δικαιώματα αυτά περιορίστηκαν στην πράξη, με αποτέλεσμα τα σχετικά επιχειρήματα να απορριφθούν ως αβάσιμος (Άρθρο 6 παρ. 3). Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση μόνο ως προς το δικαίωμα εκδίκασης της υπόθεσης εντός ευλόγου χρόνου σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης, ενώ τα έτερα επιχειρήματα σχετικά με τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης απορρίφθηκαν. Επιπρόσθετα, εφαρμόζοντας το άρθρο 41 της Σύμβασης, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο αιτών δικαιούται αποζημίωση για ηθική βλάβη λόγω παραβίασης της «εύλογης διάρκειας» της δίκης, ενώ τα αιτήματα για την κάλυψη των εξόδων της διαδικασίας απορρίφθηκαν, καθώς δεν υπήρχε επαρκής τεκμηρίωση. Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη τη διάρκεια των καθυστερήσεων και την πολυπλοκότητα της υπόθεσης για να καθορίσει το ύψος της αποζημίωσης και σημείωσε ότι ο υπολογισμός τόκων πρέπει να είναι δίκαιος και αναλογικός, ώστε να αντισταθμίζει την καθυστέρηση, αλλά χωρίς υπερβολική οικονομική επιβάρυνση του κράτους (European Court of Human Rights, 2011, παρ. 62-70).

Παράλληλα με την ομόφωνη απόφαση του Δικαστηρίου, διατυπώθηκε μειοψηφούσα γνώμη από τον δικαστή Stelios Nathanael (Dissenting Opinion), βάσει της οποίας παρουσιάστηκε μία διαφορετική εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των παραγόντων που επηρέασαν τη διάρκεια της δίκης. Ο δικαστής επεσήμανε ότι οι συχνές αναβολές, τόσο στο Κακουργιοδικείο όσο και ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου, αν και μερικώς αιτιολογημένες, μπορούσαν να αποδοθούν σε σημαντικό βαθμό και στη συμπεριφορά του αιτούντος, στοιχείο το οποίο, κατά την άποψή του, δεν αξιολογήθηκε επαρκώς στο σκεπτικό της απόφασης. Ειδικότερα, τόνισε την ανάγκη να ληφθεί υπόψη ο βαθμός επείγοντος της υπόθεσης (urgency factor), καθώς και το τι τελικά ετέθη σε κίνδυνο για τον αιτούντα, προβαίνοντας έτσι σε διαφορετική στάθμιση της ευθύνης των κρατικών αρχών σε σχέση με τη συμβολή του ίδιου του προσφεύγοντος στις καθυστερήσεις της διαδικασίας (European Court of Human Rights, 2011, Dissenting Opinion, παρ. 1-15). Επισημάνθηκε δε, ότι παρά τη διαπίστωση παραβίασης της «εύλογης διάρκειας», η συμπεριφορά του αιτούντος συνιστούσε παράγοντα που έπρεπε να συνεκτιμηθεί κατά την αξιολόγηση της ευθύνης του κράτους και ανέδειξε τη σημασία της προσεκτικής εξέτασης όλων των παραγόντων που συνέβαλαν στην καθυστέρηση της διαδικασίας υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 1-3 της Σύμβασης (Mole & Harby, 2006).

Συμπερασματικά, η υπόθεση Παναγιώτου κατά Κύπρου ανέδειξε τη σημασία της εύλογης διάρκειας της δίκης και της διασφάλισης της προστασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, ακόμη και σε περιπτώσεις πολύπλοκων ποινικών διαδικασιών με μεγάλο όγκο αποδεικτικών στοιχείων. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η πολυπλοκότητα της υπόθεσης, οι αναβολές ή η ανάγκη επαρκούς μελέτης του φακέλου της δικογραφίας δεν απαλλάσσουν το κράτος από την υποχρέωση να οργανώνει αποτελεσματικά το δικαστικό του σύστημα, ώστε να αποφεύγονται υπερβολικές καθυστερήσεις. Τέλος, κατέστη σαφής η διάκριση μεταξύ τεχνικών διαδικαστικών παρατυπιών και ουσιωδών παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενώ διαπιστώθηκε και η ανάγκη τήρησης της αρχής της αναλογικότητας σε θέματα αποζημίωσης λόγω παραβίασης της εύλογης διάρκειας της δίκης.

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

Η υπόθεση Αρέστη Χαραλάμπους κατά Κύπρου και το δικαίωμα στην εύλογη διάρκεια της δίκης βάσει του αρ. 6 ΕΣΔΑ

Αλεξάνδρα Αναργύρου

Αναλύτρια ΟΔΕΘ

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ), αποτελεί έναν από τους θεμελιώδεις μηχανισμούς προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο, εγκαθιδρύοντας ένα πολυεπίπεδο σύστημα ελέγχου και λογοδοσίας των εθνικών εννόμων τάξεων. Στον πυρήνα του συστήματος αυτού βρίσκεται το άρθρο 6 της Σύμβασης, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε προσώπου σε δίκαιη και δημόσια δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, καθώς και την υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν ότι η απονομή της δικαιοσύνης πραγματοποιείται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Η απαίτηση αυτή δεν αποτελεί απλώς διαδικαστική εγγύηση, αλλά ουσιώδη έκφανση της αρχής του κράτους δικαίου, καθώς η αποτελεσματική και έγκαιρη απονομή της δικαιοσύνης συνιστά την προϋπόθεση για την πρακτική και ουσιαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Όπως έχει επανειλημμένα επισημάνει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ), η υπερβολική διάρκεια των δικαστικών διαδικασιών δύναται να υπονομεύσει την ίδια την ουσία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, μετατρέποντας τη δικαστική προστασία από ουσιαστική εγ-

γύηση σε τυπική διαδικασία χωρίς πρακτική αποτελεσματικότητα (Harris et al., 2018, σ. 404· Leach et al., 2011, σ. 84). Για αυτό τον λόγο, μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ έχουν διαμορφωθεί συγκεκριμένα κριτήρια για την αξιολόγηση της εύλογης διάρκειας των δικαστικών διαδικασιών, στο πλαίσιο των οποίων η θεσμική ευθύνη των κρατών για την αποτελεσματική οργάνωση των δικαστικών τους συστημάτων αποκτά κεντρική σημασία. Μέσω της υπόθεσης Αρέστη Χαραλάμπους κατά Κύπρου, αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο οι δομικές δυσλειτουργίες ενός εθνικού δικαστικού συστήματος μπορούν να οδηγήσουν σε παραβίαση του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ και να θέσουν εν αμφιβόλω την πρακτική αποτελεσματικότητα των εγγυήσεων της Σύμβασης. Η παρούσα μελέτη εξετάζει την εν λόγω απόφαση υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ σχετικά με την εύλογη διάρκεια των διαδικασιών, υποστηρίζοντας ότι οι υπερβολικές καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης δεν συνιστούν απλώς μεμονωμένες διαδικαστικές αστοχίες, αλλά δύνανται να λειτουργήσουν ως δείκτης ευρύτερων θεσμικών αδυναμιών των εθνικών δικαστικών συστημάτων, επηρεάζοντας άμεσα την αποτελεσματικότητα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό νομικό σύστημα.

Ξεκινώντας, στην επίμαχη υπόθεση διάδικα μέρη ήταν η προσφεύγουσα Αρέστη Χαραλάμπους και η Κυπριακή Δημοκρατία (European Court of Human Rights, 2007, par. 1). Η υπόθεση εκδικάστηκε από το ΕΔΔΑ, το οποίο είναι αρμόδιο να εξετάζει ατομικές ή ομαδικές προσφυγές για παραβιάσεις των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται από την ΕΣΔΑ (European Convention on Human Rights, 1950, art. 34) και συνιστά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των προκλήσεων που ανακύπτουν όταν η απονομή της δικαιοσύνης καθίσταται υπέρμετρα χρονοβόρα, υπονομεύοντας την πρακτική αποτελεσματικότητα των εγγυήσεων της Σύμβασης (Harris et al., 2018, σ. 404). Ειδικότερα, η προσφεύγουσα αναφέρθηκε στη διαδικασία λύσης του γάμου της ενώπιον των κυπριακών δικαστηρίων, η διάρκεια της οποίας κατά την ίδια υπερέβη το εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτεί το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2007, par. 3· European Convention on Human Rights, 1950, art. 6). Πιο αναλυτικά, η υπόθεση εκδικάστηκε αρχικώς από το αρμόδιο Οικογενειακό Δικαστήριο, οπότε παρατηρήθηκε μία σημαντική περίοδος αδράνειας διάρκειας άνω των 9 μηνών, χωρίς να σημειωθεί κάποια ουσιαστική πρόοδος στη διαδικασία (European Court of Human Rights, 2007, par. 8-9). Συγχρόνως, υποβλήθηκαν 8 αιτήματα αναβολών -κάποια εκ των οποίων κατόπιν σχετικής συμφωνίας των διαδίκων- ενώ μετά την άσκηση εφέσεως, ακολούθησε μία δεύτερη περίοδος αδράνειας διάρκειας περίπου 10 μηνών (European Court of Human Rights, 2007, par. 10-15). Η διαδικασία γενικώς δε -η οποία εν συνόλω διήρκεσε περίπου 5 έτη και 7 μήνες -, επιβαρύνθηκε και από τις καθυστερήσεις που υπήρξαν όσον αφορά τον ορισμό δικασίμων (European Court of Human Rights, 2007, par. 21-23), τη στιγμή μάλιστα που δεν επρόκειτο για μία υπόθεση ιδιαιτέρως περίπλοκη, ώστε να δικαιολογούνται όλες οι προαναφερόμενες κωλυσιεργίες -οι οποίες αποδόθηκαν προπάντων στις αρμόδιες αρχές (European Court of Human Rights, 2007, par. 36-40, 45).

Υπό αυτές τις συνθήκες, η αιτούσα προσέφυγε ενώπιον του ΕΔΔΑ, υποστηρίζοντας ότι η υπέρμετρη διάρκεια της διαδικασίας είχε ως συνέπεια την παραβίαση του δικαιώματός της, όπως η υπόθεσή της εκδικαστεί εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος βάσει της διατάξεως του αρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ (European Court of Human Rights, 2007, par. 3· European Convention on Human Rights, 1950, art. 6). Παράλληλα, προέβαλλε και τον ισχυρισμό περί παραβίασης του άρθρου 8 της Σύμβασης (European Convention on Human Rights, 1950, art. 8), ο οποίος ωστόσο απορρίφθηκε ως απαράδεκτος (European Court of Human Rights, 2007, par. 47-50).

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί, όπως κατέστη σαφές και ανωτέρω, ότι κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η εύλογη διάρκεια των δικαστικών διαδικασιών αξιολογείται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων, μέσω των οποίων το Δικαστήριο επιχειρεί να διασφαλίσει την πρακτική αποτελεσματικότητα των εγγυήσεων της Σύμβασης (Harris et al., 2018, σ. 409). Ήδη μέσα από emblematicές αποφάσεις όπως οι Kudła κατά Πολωνίας και Frydlender κατά Γαλλίας, το ΕΔΔΑ έχει υπογραμμίσει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν θετική υποχρέωση να οργανώνουν τα δικαστικά τους συστήματα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται η απονομή της δικαιοσύνης εντός εύλογου χρονικού διαστήματος (European Court of Human Rights, 2000, par. 152· European Court of Human Rights, 2000, par. 43). Η υποχρέωση αυτή δεν εξαντλείται στη διαπίστωση μεμονωμένων διαδικαστικών καθυστερήσεων, αλλά εκτείνεται στην οργάνωση και λειτουργία των εθνικών δικαστηρίων, καθώς η υπερβολική διάρκεια των διαδικασιών ενδέχεται να αντανάκλα βαθύτερες θεσμικές δυσλειτουργίες του δικαστικού συστήματος (Leach et al., 2011, σ. 92· Mowbray, 2012, σ. 238). Όπως έχει επισημάνει επανειλημμένα το ΕΔΔΑ δε, οι συστηματικές καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης ενδέχεται να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς και να επηρεάσουν τη συνολική αποτελεσματικότητα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό νομικό σύστημα (Mowbray, 2012, σ. 240· Harris et al., 2018, σ. 413).

Στην εδώ εξεταζόμενη υπόθεση, το ΕΔΔΑ επικεντρώθηκε κατά την εξέταση της προσφυγής πρωτίστως στο ζήτημα κατά πόσον η συνολική διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων μπορούσε να θεωρηθεί συμβατή με την απαίτηση του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ περί εκδίκασης των υποθέσεων εντός εύλογου χρονικού διαστήματος (European Court of Human Rights, 2007, par. 36· European Convention on Human Rights, 1950, art. 6). Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η έννοια της «εύλογης διάρκειας» δεν μπορεί να αξιολογηθεί με βάση αυστηρά χρονικά όρια, αλλά απαιτείται συνολική εκτίμηση των περιστάσεων κάθε υπόθεσης (European Court of Human Rights, 2007, par. 36-40· Frydlender v. France, 2000, par. 43) και για αυτό τον λόγο, εν προκειμένω εξετάστηκε η τυχόν πολυπλοκότητα της διαφοράς, αλλά και η συμπεριφορά τόσο των διαδίκων όσο και των αρμοδίων αρχών ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον τρόπο με τον οποίο τα εθνικά δικαστήρια χειρίστηκαν την υπόθεση (European Court of Human Rights, 2007, par. 36-40).

Επί του παρόντος, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη τα ανωτέρω αναφερόμενα κριτήρια που έχουν διαμορφωθεί νομολογιακώς και αφορούν την αξιολόγηση της διάρκειας των διαδικασιών, όπως η πολυπλοκότητα της υπόθεσης, η συμπεριφορά των διαδίκων και των εθνικών αρχών, καθώς και η σημασία της διαφοράς για τον ενδιαφερόμενο διάδικο (European Court of Human Rights, 2007, par. 36-40· Harris et al., 2018, σ. 409). Ειδικότερα, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στα διαστήματα αδράνειας που παρατηρήθηκαν, αλλά και στα πολυάριθμα αιτήματα αναβολών που υπεβλήθησαν, τα οποία αποτελούν ενδείξεις πλημμελούς οργάνωσης της δικαστικής διαδικασίας (European Court of Human Rights, 2007, par. 8-15, 36-40). Κατόπιν τούτων δε, διαπιστώθηκε ότι η συνολική διάρκεια της διαδικασίας στην επίμαχη υπόθεση δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί ούτε από την πολυπλοκότητα αυτής ούτε από τη συμπεριφορά της προσφεύγουσας (European Court of Human Rights, 2007, par. 41-44). Αντιθέτως, οι καθυστερήσεις αποδόθηκαν κυρίως στις ενέργειες και τον τρόπο δράσης των αρμοδίων αρχών, ιδίως λόγω των προαναφερομένων διαστημάτων αδράνειας κατά την εκδίκαση της υπόθεσης (European Court of Human Rights, 2007, par. 8-15, 45).

Συγχρόνως, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι υποθέσεις που αφορούν την προσωπική κατάσταση των διαδίκων και τις οικογενειακές σχέσεις απαιτούν ιδιαίτερη επιμέλεια εκ μέρους των εθνικών αρχών, καθώς τυχόν καθυστερήσεις δύνανται να επιτείνουν την αβεβαιότητα των διαδίκων ως προς την έκβασή τους (European Court of Human Rights, 2007, par. 42-44). Όπως συνάγεται και από την προγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ, η αποτελεσματική λειτουργία των εθνικών δικαστηρίων συνιστά ευθύνη του κράτους, το οποίο οφείλει να διασφαλίζει ότι οι σχετικές διαδικασίες ενώπιόν τους διεξάγονται χωρίς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις (Harris et al., 2018, σ. 411· Leach et al., 2011, σ. 92). Περαιτέρω, υπογραμμίστηκε ότι, ακόμη και σε υποθέσεις που δεν θεωρούνται ιδιαίτεως περίπλοκες, η ευθύνη για τη διασφάλιση της ταχείας απονομής της δικαιοσύνης βαραίνει πρωτίστως το κράτος, το οποίο οφείλει να οργανώνει το δικαστικό του σύστημα κατά τρόπο που να αποφεύγονται τέτοιες καθυστερήσεις (European Court of Human Rights, 2007, par. 45· Zimmermann and Steiner v. Switzerland, 1983, par. 29). Εν συνεχεία, μέσω της επίμαχης υπόθεσης αναδείχθηκε παράλληλα, ένα ευρύτερο ζήτημα που έχει τεθεί στο επίκεντρο ουκ ολίγες φορές στη νομολογία του ΕΔΔΑ: η ικανότητα των εθνικών δικαστηρίων, ιδίως μικρότερης κλίμακας, να διαχειρίζονται τον φόρτο εργασίας χωρίς να προκαλούνται καθυστερήσεις στην εκδίκαση των υποθέσεων (Leach et al., 2011, σ. 90· Harris et al., 2018, σ. 410).

Τελικώς, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συνολική διάρκεια των διαδικασιών στην εδώ εξεταζόμενη υπόθεση υπερέβη το εύλογο χρονικό διάστημα που απαιτεί το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, διαπιστώνοντας παραβίαση της διάταξης αυτής (European Court of Human Rights, 2007, par. 45-46). Περαιτέρω, εξετάζοντας το ζήτημα της δίκαιης ικανοποίησης κατ' άρθρο 41 της Σύμβασης, έκρινε ότι η προσφεύγουσα υπέστη ηθική βλάβη λόγω της υπέρμετρης διάρκειας της διαδικασίας, επιδικάζοντας ως αποζημίωση το ποσό των 4.000 ευρώ, αλλά και το ποσό των 1.500 ευρώ για δικαστικά έξοδα και δαπάνες, στο μέτρο που αυτά κρίθηκαν εύλογα και αναγκαία (European Court of Human Rights, 2007, par. 60-62).

Κλείνοντας, η υπόθεση *Αρέστη Χαραλάμπους κατά Κύπρου* επιβεβαιώνει την πάγια θέση του Δικαστηρίου ότι η προστασία του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ δεν περιορίζεται στην κατοχύρωση δικονομικών εγγυήσεων κατά τη διάρκεια της δίκης, αλλά εκτείνεται και στην υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν ότι η απονομή της δικαιοσύνης πραγματοποιείται με τρόπο αποτελεσματικό και εντός ενός χρονικού πλαισίου που καθιστά την προστασία των δικαιωμάτων πραγματική και όχι απλώς θεωρητική (European Court of Human Rights, 2007, par. 45-46· European Convention on Human Rights, 1950, art. 6). Πέραν τούτου, η απόφαση αναδεικνύει και μία ευρύτερη θεσμική διάσταση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: την υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών να προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες με στόχο την επίτευξη της αποτελεσματικής λειτουργίας των εθνικών δικαστικών συστημάτων τους (Kudła v. Poland, 2000, par. 152· Leach et al., 2011, σ. 92). Όπως έχει επανειλημμένα επισημάνει το ΕΔΔΑ, τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται μέσω της Σύμβασης πρέπει να είναι «πρακτικά και αποτελεσματικά» και όχι απλώς θεωρητικά ή απατηλά, αρχή που αποκτά ιδιαίτερη σημασία όταν η καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης καθιστά την προστασία των δικαιωμάτων ουσιαστικά ανέφικτη (Airey v. Ireland, 1979, par. 24· Harris et al., 2018, σ. 414· Leach et al., 2011, σ. 95).

Το κείμενο της ανάλυσης, συνοδευόμενο από τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές, έχει δημοσιευθεί στον ιστότοπο του ΟΔΕΘ ΕΔΩ.

together.eu
for democracy

ΟΜΙΛΟΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

Σύμφωνα με το Ν.2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αναμετάδοση του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωση του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια εκπροσώπου του Ομίλου Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων και των δημιουργών του.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced by any means, without primer permission of the Association of International and European Affairs.

Επιμέλεια Αναλύσεων & Γενικός Συντονισμός:

Λυδία Νίκα

Γραφιστική επιμέλεια και οπτικοποίηση:

Στεφανία Ζούρκα, Λεωνίδας Ασημακόπουλος, Ηλίας Κούτρης

ΟΔΕΘ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Γραφείο στην Ελλάδα

together.eu
for democracy

ΟΔΕΘ